

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXV

1

IANUARIE—IUNIE

1980

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

IOAN PĂTRUȚ — *redactor-șef*

VASILE BREBAN

HENRI JACQUIER

BELA KELEMEN

DIMITRIE MACREA

PETRU NEIESCU

GRIGORE RUSU — *mămbbru al Colegiului de redacție*

SABINA TEIUȘ

ROMULUS TODORAN — *mămbbru al Colegiului de redacție*

MIRCEA ZDRENGHEA

ILEANA CÎMPEAN — *mămbbru al Colegiului de redacție*

EUGEN BELTECHI — *secretar responsabil de redacție*

NICOLAE MOCANU — *secretar responsabil de redacție;*

mămbbru al Colegiului de redacție

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFĂCERE AL EDITURII ACADEMIEI, 71021 Calea Victoriei nr.125, București (direct sau prin poștă).

Cititorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O.Box 136 — 137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

La revue paraît 2 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136 — 137, télex 11226, Bucarest, 3, rue 13 Decembrie, Roumanie.

Le prix d'un abonnement est de \$ 25 par an.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la Consiliul de conducere al revistei „CERCETĂRI
DE LINGVISTICĂ”.

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXV, nr. 1

1980

ianuarie—iunie

SUMAR

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

Pag.

- ELENA STAN, Probleme de cultivare a limbii în revista „Societatea de mline” 5

LINGVISTICĂ GENERALĂ

- VIOREL PĂLTINEANU, O tendință a denominării — concentricitatea 11
MIHAI M. ZDRENGHEA, Anomalii semantice aparente 17

GRAMATICĂ

- D. BEJAN, Observații asupra pronumelui personal 25
FRIEDA EDELSTEIN, Despre propoziția circumstanțială restrictivă în limba latină 29
MARIANA GRUIȚĂ, Statutul conectivelor subordonatoare în engleză și română 37

LEXICOLOGIE

- IOANA ANGHEL și FELICIA ȘERBAN, Formarea cuvintelor în limba română în secolele IX — XV 45

ONOMASTICĂ

- I. PĂTRUȚ, Note de onomastică 51
SABIN VLAD, Observații asupra sistemului popular în toponimie 55

DIALECTOLOGIE

- DOINA GRECU, Note asupra perfectului simplu într-un grai din Banat . . . 61
RODICA ORZA, Participiul în -ă din componența formelor verbale perifrastice . 67

DISCUȚII

- ELENA COMȘULEA, Oarzân, -ă 73
VALENTINA ȘERBAN, Un cuvânt sau două omonime? 77

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA CLUJ
BIBLIOTECA
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ
ȘI ISTORIE LITERARĂ ȘI LITERĂ PUSCARIU
Nr. 20

<i>Dicționarul limbii române (DLR)</i> , serie nouă, tomul XI, partea 1, Litera Ș, București, 1978 (<i>Sabina Teiuș</i>)	81
H. MIHĂESCU, <i>La langue latine dans le sud-est de l'Europe</i> , București — Paris, 1978 (<i>R. Todoran</i>)	83
<i>Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea</i> , București, 1979 (<i>Bela Kelemen</i>)	84
ION GHETIE, <i>Istoria limbii române literare. Privire sintetică</i> , București, 1978 (<i>Pompiliu Dumitrașcu</i>)	86
ȘTEFAN MUNTEANU, VASILE D. ȚĂRA, <i>Istoria limbii române literare. Privire generală</i> , București, 1978; ȘTEFAN MUNTEANU, DOINA DAVID, ILEANA OANCEA, VASILE D. ȚĂRA, <i>Crestomație românească. Texte de limbă română literară</i> , București, 1978 (<i>Mariana Istrate</i>)	89
ELSA LÜDER, <i>Probleme der sprachlichen Gradation</i> , Freiburg-München, 1978 (<i>Felicia Șerban</i>)	91
HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, <i>Das kleine Vornamenbuch</i> , Leipzig, 1978; HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, <i>Vornamen heute</i> , Leipzig, 1977 (<i>V. Frățilă</i>)	93
BARBARA HALL PARTEE, <i>Fundamentals of Mathematics for Linguistics</i> , Stamford, 1979 (<i>P. Schweiger</i>)	95
<i>Precizări necesare</i> (<i>Alexandru Niculescu</i>)	96
<i>Precizare</i> (<i>I. Mării</i>)	98

IN MEMORIAM

Jerzy Kuryłowicz (1895—1978) (<i>Bela Kelemen</i>)	101
INDICE	103

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Année XXV, n° 1

1980

janvier—juin

SOMMAIRE

Page

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE ROUMAINE

- ELENA STAN, Préoccupations pour la pureté de la langue dans la revue « Societatea de miine » 5

LINGUISTIQUE GÉNÉRALE

- VIOREL PĂLTINEANU, Une tendance de la dénomination — la concentricité 11
- MIHAI M. ZDRENGHEA, Anomalies sémantiques apparentes 17

GRAMMAIRE

- D. BEJAN, Observations sur le pronom personnel 25
- FRIEDA EDELSTEIN, Sur les propositions circonstancielles restrictives en latin 29
- MARIANA GRUIȚĂ, Le statut des connectifs subordonateurs en anglais et en roumain 37

LEXICOLOGIE

- IOANA ANGHEL et FELICIA ȘERBAN, La formation des mots dans la langue roumaine entre le IXe et le XVe siècles 45

ONOMASTIQUE

- I. PĂTRUȚ, Notes d'onomastique 51
- SABIN VLAD, Observations sur le système populaire en toponymie 55

DIALECTOLOGIE

- DOINA GRECU, Notes sur le parfait simple dans un parler du Banat 61
- RODICA ORZA, Le participe en -ă des formes verbales périphrastiques 67

DISCUSSIONS

- ELENA COMȘULEA, Oarzân, -ă 73
- VALENTINA ȘERBAN, Un mot ou deux omonymes? 77

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

<i>Dicționarul limbii române (DLR)</i> , serie nouă, tomul XI, partea 1, Litera Ș, București, 1978 (<i>Sabina Teiuș</i>)	81
H. MIHĂESCU, <i>La langue latine dans le sud-est de l'Europe</i> , București — Paris, 1978 (<i>R. Todoran</i>)	83
<i>Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea</i> , București, 1979 (<i>Bela Kelemen</i>)	84
ION GHEȚIE, <i>Istoria limbii române literare. Privire sintetică</i> , București, 1978 (<i>Pompiliu Dumitrașcu</i>)	86
ȘTEFAN MUNTEANU, VASILE D. ȚĂRA, <i>Istoria limbii române literare. Privire generală</i> , București, 1978 ; ȘTEFAN MUNTEANU, DOINA DAVID, ILEANA OANCEA, VASILE D. ȚĂRA, <i>Crestomație românească. Textele de limbă română literară</i> , București, 1978 (<i>Mariana Istrale</i>)	89
ELSA LÜDER, <i>Probleme der sprachlichen Gradation</i> , Freiburg-München, 1978 (<i>Felicia Șerban</i>)	91
HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, <i>Das kleine Vornamenbuch</i> , Leipzig, 1978 ; HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, <i>Vornamen heute</i> , Leipzig, 1977 (<i>V. Frățilă</i>)	93
BARBARA HALL PARTEE, <i>Fundamentals of Mathematics for Linguistics</i> , Stamford, 1979 (<i>P. Schweiger</i>)	95
<i>Précisions nécessaires</i> (<i>Alexandru Niculescu</i>)	96
<i>Précision</i> (<i>I. Mărtii</i>)	98

IN MEMORIAM

Jerzy Kuryłowicz (1895—1978) (<i>Bela Kelemen</i>)	101
INDEX	103

PROBLEME DE CULTIVARE A LIMBII ÎN REVISTA „SOCIETATEA DE MÎINE”

DE

ELENA STAN

Subintitulată „Revistă săptămînală pentru probleme sociale și economice”, publicația „Societatea de mîine”, avînd ca editor și redactor-șef pe cunoscutul om de cultură Ion Clopoțel, apare între anii 1924—1945, întîii la Cluj, iar din martie 1934 la București. Pe parcurs, revista își pierde caracterul săptămînal, devenind lunară sau chiar trimestrială, dar preocupările și ideologia ei rămîn aproximativ constante. Fără a fi un organ politic, publicația are ca scop promovarea democrației, a progresului social și cultural, „lupta pentru libertățile și drepturile celor mulți la lumină și învățătură”. Ca atare, în articolul-program se fac următoarele precizări: „Revista «Societatea de mîine» nu se adresează savanților și nu va avea caracterul pretențios de revistă științifică. Deja faptul apariției sale săptămînale ne determină a ne ocupa cu actualități, cu soluțiile lucrurilor. Alături de teorie se va indica și soluția. Revista va avea o parte teoretică ce va fi consacrată studiului obiectiv al problemelor, iar alta a *artelor sociale și economice*, unde se dau dezlegările practice. În partea primă vom încerca să ne pătrundem de principiile lucrurilor, iar într-a doua să propunem ameliorările. Va fi o revistă de teorie și informație largă și obiectivă. Prin compoziția și caracterul său revista «Societatea de mîine» va putea sta în mîinile cărturarilor noștri de la orașe și de la sate: un îndrumător și sfătuitoare în multe chestiuni”¹.

În acest context, preocupările de lingvistică, orientate spre un țel teoretic, concomitent cu unul de natură practică, vor avea un caracter programatic. Chiar din primul număr, dîndu-se o listă prealabilă a Comitetului de direcție, a colaboratorilor, a reprezentanților din București și din provincie, se specifică: „Dl. profesor Axente Banciu din Brașov și Muzeul limbii române din Cluj de sub direcția d-lui Sextil Pușcariu vor susține o rubrică permanentă, combătînd greșelile de limbă și ortografie”². Preocupările de lingvistică nu se vor reduce însă la combaterea greșelilor, chiar dacă aceasta va predomina cantitativ, ci ele vor îmbrățișa o arie largă, ce va include probleme de lexicologie-lexicografie, onomastică-toponimie, dialectologie, lingvistică generală, istoria limbii, istoria lingvisticii, istoria literaturii și culturii (în aspectele ei filologice), tehnica și arta traducerilor etc., iar lista colaboratorilor va fi mult extinsă, cuprinzînd nume de prestigiu (savanți recunoscuți nu numai în țară, dar și peste hotare), alături de altele mai modeste (profesori din învățămîntul mediu,

¹ Ion Clopoțel, *Chemarea noastră*, I, 1924, nr. 1 (12 apr.), p. 1.

² *Lămuriri*, *ibid.*, p. 4.

publiciști, scriitori care nu s-au afirmat ca personalități de prima mărime ș.a.), de unde și o explicabilă inegalitate calitativă a materialelor. Un interes susținut pentru problematica lingvistică, mărturisit mult mai târziu, este identificabil chiar la redactorul revistei, care în ultimii ani a încredințat tiparului o lucrare privind limba română literară, rod al „unei activități publicistice de șase decenii”, în decursul acesteia fiind „un martor ocular și un observator atent al fenomenelor”, și adunînd „o seamă de fișe a căror elaborare se cerea înfăptuită”³.

Rubrica de cultivare a limbii, de ortografie și, respectiv, ortoepie, n-a avut caracterul permanent preconizat la început, nici n-a fost susținută în exclusivitate de cei doi profesori ale căror nume s-au indicat; ea ocupă totuși locul preponderent în economia paginilor consacrate lingvisticii din sumarul revistei. Printr-o abatere de la prezentarea inițială, rubrica este deschisă de publicistul Septimiu Popa, care constată cîteva progrese de bun augur: „De la unire încoace, în Ardeal se desfășoară un adevărat proces de purificare a limbei românești. E un proces ce se desfășoară rapid, întrecînd toate așteptările. La sate și la orașe, acum se vorbește o limbă românească neasemuit mai curată, mai frumoasă ca înainte de război”. Remarcă în același timp că ardelenii, doritori de a-și însuși limba capitalei, adoptă odată cu ea și „mahalagisme” care îi strică aspectul. Exemplele enumerate nu sînt însă concludente, dat fiind că cele mai multe nu constituie greșeli, ci forme specifice de conjugare, dintre care unele sînt considerate astăzi corecte⁴.

Sextil Pușcariu își începe colaborarea anunțată la două săptămîni după apariția celui dintîi număr al revistei, și ea consistă în chestiuni stringente de ortografie. În preambulul seriei de articole publicate pe această temă, se pronunță pentru necesitatea revizuirii normelor ortografice, întrucît cele existente din 1904 „lasă o mulțime de probleme deschise”, iar publicul românesc, mai ales cel din „provinciile alipite”, este dornic de îndrumare și precizie⁵. Nu vom reda conținutul articolelor lui Sextil Pușcariu pe această temă din „Societatea de miine”⁶, întrucît el este aproape identic cu textul proiectului de reformă ortografică apărut cîteva ani mai târziu⁷. În revista clujeană, autorul publică numai o parte din proiect (*generalități, genitivul și dativul, accentul și despre s și z*), dar dă în plus cîteva motivări, din care reproducem un singur exemplu: „Prin introducerea accentului grav pe vocala finală, reforma ortografiei de la 1904, avînd de model în mare parte ortografia italiană, a voit înainte de toate să distingă între omografele (sic!) aceași scriere pentru cuvînte cu rostiri diferite născute în urma suprimării lui *i* final: *deși, voi* ... se deosebesc de *deși* (pluralul lui *des*), *voi* (pluralul lui *tu*) ... Experiența făcută de atunci încoace ne arată însă că inovațiunea aceasta a prins foarte puțin și că scopul urmărit nu a fost atins decît în măsură mică”.

³ Ion Clopoșel, *Originile, dezvoltarea și desăvîrșirea limbii române literare*, București, 1970, p. 5.

⁴ Septimiu Popa, *O operă de purificare a limbii*. I, 1924, nr. 1 (12 apr.), p. 16.

⁵ Sextil Pușcariu, *Cum să scriem? I. Generalități*. I, 1924, nr. 3 (27 apr.), p. 64.

⁶ Vezi *Cum să scriem?* I, 1924, nr. 5 (11 mai), p. 119; nr. 6 (18 mai), p. 136; nr. 8 (1 iun.), p. 176; nr. 9 (8 iun.), p. 202.

⁷ Cf. Sextil Pușcariu, *Proiect de reformă a ortografiei române*. Extras din „Analele Academiei Române”, Dezbateri, tom. XLIX, 1929, București, 1929, 15 p.

Drept dovadă a interesului major purtat de redacție activității lui Sextil Pușcariu pentru perfecționarea ortografiei, ghidul elaborat împreună cu Teodor A. Naum, *Îndreptar și vocabular ortografic* (București, Ed. Cartea românească, 1932), este prezentat în termenii cei mai elogioși cu putință: după ce se relevă însemnătatea reformei ortografice din 1932, votată de Academia Română și oficializată de Ministerul Instrucțiunii, se scoate în evidență faptul că lucrarea celor doi profesori ai Universității din Cluj reprezintă „o contribuție de cea mai mare valoare culturală”, care „nu poate să lipsească de la îndemina oricărui om cult, dornic să-și perfecționeze graiul sau scrisul”⁸.

Dintre colaboratorii lui Sextil Pușcariu la Muzeul Limbii Române, cel care intervine chiar din primul an în discuțiile privind cultivarea limbii este Constantin Lacea. Plecînd de la premisa că o conștiință a unității naționale a existat și înainte de unire, iar influențele străine în limba română sînt mai puține decît ar putea fi, „nu e vorba de a reface totul, ci numai de a nivela, a uniformiza, a completa, a adapta”. Pentru aceasta reia anumite idei publicate în revista „La Transylvanie” (1919) relativ la rolul școlii, al presei, al conferențiarilor, al armatei. Unificarea lexicală nu e suficientă, ar fi nevoie și de o unificare fonetică, deoarece pronunția dialectală este supărătoare mai ales la intelectuali. Modelul e de dorit să fie, desigur, limba vorbită a capitalei, dar eliminîndu-se „sunetele urite împrumutate jargonului de mahala”. Chiar limba artiștilor bucureșteni este pasibilă de amendamente, căci uneori este influențată de pronunția franceză. Cu remedierile de rigoare, propune ca factori principali în unificarea limbii cadrele didactice, conferențiarii, preoții, artiștii, chiar avocații, judecătorii și ofițerii, deci pe cei care au contact direct cu publicul larg și autoritatea de a-l influența direct⁹.

Cele mai multe colaborări în domeniul cultivării limbii (în total 18 articole) sînt semnate de profesorul brașovean Axente Banciu, harnic publicist și traducător înainte și după Unire, sub a cărui conducere a apărut, între anii 1929—1938, revista de frumoasă ținută „Țara Bârsei”. Ca lingvist, publicase încă din 1910, în „Anuarul școlilor secundare din Brașov”, conferința *Oțeva spicuiuri din dicționarul greșelilor noastre de limbă*, care a apărut ulterior și în broșură, alături de articolul *Să ne îndreptăm limba*, scris de V. Onițiu, directorul școlilor respective¹⁰. Trei ani mai tîrziu, lucrarea se retipărea într-o ediție revizuită și dezvoltată¹¹. Această primă lucrare a autorului se referă în principal la greșeli ale ardelenilor și deosebiri față de vorbirea fraților din România (fonetice, morfologice, sintactice, lexicale etc.), cu exemple luate din presa transilvăneană, remarcîndu-se numai tangențial erori observate la vorbitorii și condeierii din țara liberă. În articolele din „Socetatea de mîine”¹², se ocupă de greșeli

⁸ Șt. Pașca, *O operă culturală*. IX, 1932, nr. 13 — 14 (nov. — dec.), p. 203.

⁹ C. Lacea, *Uniformizarea limbii noastre*. I, 1924, nr. 13 (6 iul.), p. 285 — 286.

¹⁰ Broșura poartă titlul *Pentru limbă. Doi articoli*, și a apărut la Brașov, Tipogr. A. Mureșanu, 1910.

¹¹ Axente Banciu, *Cum vorbim și cum ar trebui să vorbim românește? (Ardelenisme și alte — isme)*, Tipogr. I. Chiroiu, Brașov, 1913.

¹² Id., *Spicuiuri din dicționarul greșelilor noastre de limbă*. I, 1924, nr. 2 (19 apr.), p. 432. *Greșeli de limbă*. *Ibid.*, nr. 3 (27 apr.), p. 60. *Din dicționarul greșelilor noastre de limbă*. *Ibid.*, nr. 9 (8 iun.), p. 193; nr. 10 (15 iun.), p. 217; nr. 19 — 20 (31 aug.), p. 398. *Manualele de școală azi*. *Ibid.*, nr. 21 (7 sept.), p. 424. *Din dicționarul greșelilor noastre de limbă*. *Ibid.*, nr. 23

culese din periodice și cărți de pe întreg cuprinsul țării (inclusiv din București), ieșite nu o dată de sub pana unor scriitori sau ziariști de prestigiu. „Sunt greșeli — subliniază în prima intervenție citată — care, acoperite de autoritatea revistelor și a scriitorilor la care se găesc, trec din condei în condei, fără să-și mai bată lumea capul cu ele, deși faptul că la alți scriitori aceleași construcții se găesc altfel scrise, ar trebui să dea de gîndit”. Întrebuințarea cronată a apostrofului, forme greșite de plural (*limbele, mîinele* etc.), înlocuirea formei scurte a pronumelui personal (persoana a 3-a — dativ singular) *i* cu *îi*, scrierea inconsecventă a cuvintelor *ceea ce, de aceea, aceeaș(i)*, utilizarea abuzivă a adverbului *asupra* cu valoare de prepoziție, folosirea improprie sau de prisos a prepoziției *către*, ortografierea necorespunzătoare a cuvintelor create cu prefixul *ne*, schimbarul caracterului unipersonal al verbului *trebuie*, scrierea în contradicție cu normele gramaticale a pluralului la unele cuvinte ca *membri, miniștri, negri* etc., construcții necromânești cu verbul *a trebui*, topica de nuanță caragialescă a adverbului *mai*, lipsa de acord a articolului *al, a, ai, ale*, scrierea cu un *c* nejustificat a unor cuvinte (*arhivă, arhitect, anarhic* etc.), înlocuirea construcțiilor românești cu sintaxa franceză, alăturări improprii ale unor părți de vorbire sau de prepoziție ș.a., sînt învederate cu exemple din „Vieța românească”, „Sburătorul”, „Convorbiri literare”, „Neamul românesc”, „Gîndirea”, „Mișcarea literară”, „Idea europeană”, „Flacăra”, „Buletinul Institutului de literatură”, „Revista generală a învățămîntului”, „Societatea de mîne”, „Cele trei Crișuri”, „Universul”, „Adevărul”, „Dimineața”, „Cuvîntul”, „Seara”, „Lamură”, „Apărarea națională”, „Lupta”, „Gazeta Transilvaniei”, „Moldova”, „Telegraful român”, „Viitorul”, „Aurora”, „Beiușul” și alte publicații, sau din cărțile unor scriitori ca Radu Rosetti (*Amintiri*), Al. Vlahuță (*La gura sobei*), E. Lovinescu (*Portrete literare și Critice VIII*), Al. Busuioceanu (*Figuri și cărți*), I. Simionescu (*Oameni aleși*), D. Anghel (*Poezii*, ed. Cartea românească), I. Creangă (*Opere*, Biblioteca pentru toți, No 21), Cezar Petrescu (*Scrisorile unui răzeș*) și, nu în ultimul rînd, din manualele școlare. Unele articole pleacă de la idei formulate și în broșura apărută înainte de război, dar ele sînt mult dezvoltate și adaptate noilor împrejurări. Limba și ortografia fiind în continuă schimbare, cîteva din observațiile critice și propunerile lui Axente Banciu și-au pierdut valabilitatea, dar acestea sînt relativ puține în raport cu cele rămase actuale. Stilul alert, punctat de umor, face din aceste articole o lectură nu numai instructivă, dar și agreabilă.

La discuțiile privind cultivarea limbii participă și Ion Gorun, un autor care, de asemenea, se afirmase în această direcție printr-o culegere de articole, anterior publicate în „Universul” anilor interbelici¹³, articole întemeiate pe bunul simț și scrise cu o vervă remarcabilă. Primul articol din „Societatea de mîne” are o introducere judicioasă, susținînd că limba

(21 sept.), p. 457; nr. 24 (28 sept.), p. 482; nr. 26 (12 oct.), p. 524; nr. 27 (19 oct.), p. 540; nr. 29 (2 nov.), p. 581 — 582; nr. 34 (7 dec.), p. 675; II, 1925, nr. 4 și 5 (25 ian. și 1 febr.), p. 60 — 61; nr. 7 (15 febr.), p. 109 — 110; *Din dicționarul greșelilor noastre de limbă și ortografie*. II, 1925, nr. 11 — 12 (15 și 22 mart.), p. 204; nr. 13 (29 mart.), p. 223. *Din dicționarul greșelilor noastre de limbă*. II, 1925, nr. 18 (3 mai), p. 312; nr. 19 (10 mai), p. 337. *Expresii la modă*. III, 1926, n. 1 — 2 (3 — 10 ian.), p. 16 — 17.

¹³ Ion Gorun, *Știi românește? — Cîteva observații asupra limbii, cum se scrie în vremea de față* — Institutul grafic „Eminescu”, București, 1911.

literară este stabilită, grație scriitorilor clasici, și că ea trebuie respectată, deși nu e „fixă”, dimpotrivă, e un „organism” care evoluează. În cele patru articole publicate aici ¹⁴, reia însă în mare parte păreri din lucrarea anterioară, făcînd puține recomandări noi (de ex. *origine*, *margin* nu *origină* sau *margină*, dar *latură* nu *lature*), unele lipsite de valoare, întrucît uzul a consacrat forme pe care el le considera greșite.

Pentru unificarea limbii și reglementarea ortografiei pledează și alți publiciști. Ion Mehedințeanu constată, de pildă, carențe ale scrierii românești în provinciile de curînd reîntegrate, dar conchide că persistă lipsa de unitate ortografică și în vechiul regat, normele din 1904 fiind depășite. Se impune deci o restabilire a ortografiei, îndatorire ce revine Academiei Române (reliefează în acest sens meritul lui Sextil Pușcariu, dar reclamă ca acțiunea să nu se restrîngă la paginile „Dacoromaniei”). Enumerînd o serie de greșeli aflate în tipăriturile transilvănene, pînă și în manualele școlare, consideră ca imperios necesară editarea oficială a unui tratat de limbă și ortografie română ¹⁵.

Un profesor din Geoagiu-de-Jos (jud. Hunedoara), foarte activ în publicistica vremii cu articole de popularizare a diferitelor științe, relevă și el cîteva inconsecvențe în scrierea unor cuvinte: *curagiu*, *aranjament*, *angrenagiu*, alături de *curaj*, *aranjament*, *angrenaj*, sau *a reține*, *a scrie*, *a adaoge*, paralel cu *a reține*, *a scri*, *a adăoga*, *a adăogi*, dar fără a indica forma corectă, așa cum făcea Axente Banciu. Pe de altă parte, susține anumite ardelenisme pe care uzul le-a repudiat și propune înlocuirea unor cuvinte de origine maghiară, bulgară, turcă (*alcătuire*, *pildă*, *ciudat*, *chezășie*, *călăuză*, *cheltuială*, *heleşteu* etc.) prin corespondente latine (*compunere*, *garanție*, *exemplu*, *conducător*, *întărire* sau *progres*, *piscină* sau *lac* cu *pești* ș.a.), deși este cunoscut faptul că aceste vocabule au rămas în limbă, fără a împietri sinonimele de mai sus. Același autor subscrive însă și opinii demne de interes în epocă. Militînd pentru cultivarea limbii prin școală, demonstrează progresele realizate datorită educației în armată; pentru aceasta, reproduce mai multe versuri populare (poezii cătănecști) din timpul stăpînirii austro-ungare, pline de cuvinte germane și maghiare, și altele, culese în Bihor, după cîțiva ani de instrucție militară românească, al căror lexic se caracterizează prin elemente de uz curent în arînata română. Același profesor, care ceruse schimbarea unor „barbarisme” ca *pildă*, *chezășie* etc., combate, pe bună dreptate, teza lui T. Pisani, care propunea o întoarcere la limba lui Odobescu — căci — argumentează autorul articolului din „Societatea de mîne” —, în secolul XX „cu ce să înlocuim radiodifuziunea, economia dirijată, pauperismul, revizionismul și antirevizionismul, curbele de sacrificiu, seroterapia, radioscoopia, rotativele și alte nenumărate cuvinte, inseparabile de progresele moderne?” ¹⁶

¹⁴ Id., *Asupra limbii. Cum se scrie în zilele noastre*. III, 1926, nr. 11 (14 mart.), p. 203; nr. 14 — 15 (4 și 11 apr.), p. 268 — 269; nr. 17 (25 apr.), p. 319 — 320; nr. 25 — 26 (20 și 27 iun.), p. 452.

¹⁵ Ion Mehedințeanu, *Pentru o limbă românească corectă*. I, *Importanța cuvîntului tipărit*. II, 1925, nr. 15 (12 apr.), p. 262. II, *Cum se scrie limba românească în noile provincii. A cui e vina?*, *Ibid.*, nr. 19 (10 mai), p. 337 — 338.

¹⁶ Gavril Todica, *Modernizarea limbei*. IV, 1927, nr. 10 — 11 (13 și 20 mart.), p. 141; *Moda în limba noastră literară*. *Ibid.*, nr. 39 și 40 (2 și 9 oct.), p. 466; *Reformarea limbii prin școală*, nr. 44 (6 nov.), p. 511; *Limba noastră*. XII, 1935, nr. 6 — 9 (iun. — sept.), p. 122.

Împotriva purismului anacronic al ziaristului T. Pisani și al susținătorilor săi, ia atitudine și prozatorul D. V. Barnoschi, combătând cu argumentele bunului simț afirmațiile după care neologismele ar urîți limba, ar provoca dezbinare (masele neînțelegînd vorbirea oamenilor culti) și că ar submina patriotismul (suprimînd contactele cu trecutul și cu poporul). Departe de a fi o acțiune antipatriotică și antinațională, adoptarea neologismelor este necesară, cu condiția să nu depășească măsura, să nu violenteze limba cu forme neadaptabile. Prin numeroase și indicate exemple, ilustrează oportunitatea neologismelor, funcția lor în precizia și nuanțarea ideilor. Referitor la puriștii contemporani, încheie cu următoarele fraze: „Trebuie să recunoaștem însă că fac și ei un bine, prin stăruința lor, căci stăvilesc abuzul. Și apoi tot acestor toboșari se datorește că unii scriitori se încumetă să reînvieze arhaicul; și astfel ceilalți, cari nu fac artă arheologică în literatură, ci se străduiesc să exprime exact, au la dispoziție un vocabular mai bogat. Din păcate fac și un mare rău, prin aceea că intimidază atît de mult pe unii scriitori, încît se lasă ispitiți să prefere vorba neaoșă chiar și mai puțin potrivită, numai să scape de grozava învinuire că nu ar fi patrioți, cu toate că, procedînd așa, sacrifică naționalismul limbistic, exactitatea exprimării, adică însăși existența lor scriitoricească”¹⁷.

În concluzie, articolele de cultivare a limbii apărute în „Societatea de mîine” reunesc o problematică variată, susținută nu numai de personalități ale lingvisticii românești ale căror contribuții figurează în bibliografiile existente (Sextil Pușcariu), ci și de scriitori sau diferiți publiciști mai puțin cunoscuți. Conform programului general publicat în fruntea revistei, multe din aceste materiale, judicios fundamentate și din punct de vedere teoretic, propun soluții de ordin practic, menite a contribui la unificarea limbii în anii de după primul război mondial și la ridicarea pe o treaptă superioară a scrisului românesc.

PRÉOCCUPATIONS POUR LA PURITÉ DE LA LANGUE DANS LA REVUE „SOCIÉTATEA DE MÎINE”

(Résumé)

La revue « Societatea de mîine » (Cluj et Bucarest, 1924—1945) a promu la démocratie, le progrès social et culturel. Les préoccupations de linguistique, orientées vers un but théorique et de même pratique, ont eu un caractère de programme. Parmi ces problèmes, la culture de la langue occupe le lieu prépondérant. Les articles contiennent des thèmes variés et sont signés par des personnalités marquantes de la linguistique roumaine (Sextil Pușcariu), mais aussi par des écrivains et des publicistes moins connus. Conformément au programme général de la revue, la plupart de ces articles, judicieusement fondamentés du point de vue théorique, proposent tout de même des solutions pratiques, destinées à contribuer à l'unification de la langue après la Première Guerre mondiale et au progrès des écrits roumains.

Octombrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

¹⁷ D. V. Barnoschi, „Mult zgomot pentru nimic”. *Neologism și naționalism*. XXI, 1944, nr. 402 (febr.), p. 35 — 38.

O TENDINȚĂ A DENOMINĂRII — CONCENTRICITATEA

DE

VIOREL PĂLTINEANU

În prima fază a existenței sale, omul a intrat într-o manieră circulară în contact cu lumea obiectivă¹: a cunoscut și a denumit obiectele din apropiere, apoi pe cele mai îndepărtate, mărinde mereu sfera cunoașterii sale. Această „concentricitate” a actului denominativ o putem pune în evidență prin analogie cu felul în care unii psihologi și lingviști au încercat să explice apariția limbajului, apelînd la vorbirea copiilor și la limbile primitive².

Fără a intra în amănunte de ordin psiholingvistic, trebuie să spunem că și copilul, ca și omul primitiv, învață să numească obiectele ce-i stau la îndemînă, apoi pe cele mai îndepărtate sau pe cele care apar mai tirziu în orizontul său vizual.

În prima etapă a actului denominativ avem de-a face cu reflectarea, un proces psihologic, universal uman, fapt pentru care sistemul denominativ nu diferă prea mult de la popor la popor, în ciuda afirmației humboldtiene referitoare la „spiritul poporului”. Această formulă vizează factorii sociali³, nu procesul în sine al intrării în contact cu lumea obiectivă. De pildă, aztecii, pînă să adopte numele spaniol al calului, *caballo*, l-au numit „cerb fără coarne”, prin raportarea unei realități încă necunoscută de ei la una deja familiară lor. Un alt animal necunoscut de aztecii, pînă la venirea spaniolilor, este oaia, căreia i s-a spus în nahuatl „bumbac”, asemănînd-o cu inflorescența plantei, după aspectul fizic. În ambele cazuri, s-au denumit două animale total noi (și foarte utile pentru ei, deci care era necesar să fie denumite) cu elemente ale vocabularului cunoscut, dar și respectînd sistemul denominativ nahuatl. Dar, exact același fenomen s-a petrecut și în limba cuceritorilor, în denominarea animalelor pe care le-au cunoscut peste ocean, deși spaniola este un tip de limbă complet diferit de limbile indigene, ca de altfel și „spiritul poporului”⁴. Deci, procesul denominativ, atît în cazul spaniolilor (și al portu-

¹ Privind această problemă ontologică, putem fi de acord cu Ernest Gellner, *Words and Things*, 1959 (trad. span., Madrid, 1962, p. 104): „trebuie să procedăm de o manieră circulară, dacă dorim să explicăm cunoașterea lumii ca un tot”.

² Cu rezervele care se impun față de paralelismul amintit, trebuie să recunoaștem că atît problema apariției limbajului, cît și cea a denominării încearcă să explice același proces: raportul dialectic dintre gîndire, limbă și realitate.

³ La noi, lexicul păstoresc a dominat multă vreme procesul denominativ, după cum în maghiară există numeroase expresii care au ca nucleu lexemul *cal*, pentru că în vechime maghiarii erau cu predilecție crescători de cai (inf. orală, L. Balázs).

⁴ Rozătorul nutria era numit de indigeni *kidyá*, în limba guaraní, și *coipo*, în araucană; spaniolii l-au spus *castoril*, iar portughezii, *ralao do banhado*, apropiînd acest animal de altele asemănătoare, pentru care, în limba lor, aveau deja nume.

ghezilor), cit și în cel al indigenilor, deși este vorba de limbi complet diferite ca structură, a fost în linii mari același.

De multe ori se folosesc cuvinte vechi în limbă pentru a denumi obiecte noi⁵. I. COTEANU explică această caracteristică a limbii în general, prin aceea că cuvintele evocă totdeauna atributele obiectelor, nu esența acestora⁶. Așadar, atributele lucrurilor, care au nevoie de un nume, se regăsesc în conținutul lexemelor deja existente în limbă. Asta înseamnă că un cuvânt cunoscut și folosit ca nume pentru un nou obiect nu reflectă decât un atribut al acestuia, ceea ce duce la concluzia că acel cuvânt se folosește acum nu cu întregul său conținut, ci doar cu o părțică a lui, pentru a denomina noul referent (de fapt, tot doar o părțică a acestuia, respectiv trăsătura cea mai izbitoare, care se lexicalizează). Într-un exemplu ca *șipar*, s-a folosit cuvântul românesc *a țipa*, de la care s-a derivat cu un sufix numele peștelui, lexicalizându-se astfel o trăsătură caracteristică a speciei⁷. În cazul numelor compuse, se întâmplă același lucru: *calcanul mic* este o altă specie decât *calcanul*, determinantul marcând diferența între două specii, prin folosirea unor cuvinte cunoscute, cu ajutorul cărora s-a actualizat tot o singură trăsătură specifică. Numele compuse sînt o dovadă a mișcării concentrice a procesului denominativ. Specia *Lepomis gibbosus*, relativ nouă în apele țării noastre, a fost denumită prin asemănare cu *Perca fluviatilis*, deja cunoscută la noi, al cărei nume popular este *biban*. Denominarea primeia s-a produs prin adăugarea unui determinant la numele de *biban*, creindu-se numele *biban soare*, după coloritul său deosebit. Se poate constata că în acest caz, ca de altfel în multe altele, nu numai raportul *obiect denumit* — *nume motivat* a funcționat, ci și presiunea sistemului limbii, care a dictat încadrarea noului nume alături de unul deja existent⁸.

Folosirea cuvintelor vechi pentru a denumi realități noi demonstrează faptul că limba funcționează monosemic, căci de fiecare dată cînd se denumesc o nouă realitate, un nou referent, se operează nu cu sememe, ci doar cu seme actualizate la nivelul expresiei prin corpul fonic al lexemelor pe care le compun. Se spune că întotdeauna contextul e monosemizator⁹, adică indică semul care trebuie actualizat din șirul care compune un semem. Același lucru se petrece și la nivelul denominării, cînd se folosesc cuvinte ale limbii pentru noile realități, ceea ce conferă limbajului, fără îndoială, un aspect concentric, de „lansare” a cuvintelor existente pe noi „orbite”, unde, ușor modificate prin derivare sau compunere, ajung să aibă noi valențe. Aceste cuvinte, care se „refolosesc” pentru denominarea obiectelor noi, nu sînt întîmplător alese, ci — am spune — tot concentric, de data asta însă la nivelul cîmpurilor din care fac parte. Astfel, pentru a denomina un nou animal se folosesc de cele mai multe ori alte nume de

⁵ Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, București, 1960, p. 161; I. Coteanu, *Contribuții la o semasiologie sistematică*, în PLG, I, 1959, p. 18; P. Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967, p. 197; D. P. Gorski, *Rolul limbii în cunoaștere*, în „Lingvistică generală. Culegere de articole”, București, 1963, p. 106.

⁶ I. Coteanu, *art. cit.*, p. 18.

⁷ Aceea de a scoate „un țipăt”, cînd e luat în mină, prin eliminarea aerului prin anus.

⁸ Nu intră aici cazurile în care noul referent vine cu nume din altă limbă, ci doar formațiile proprii unei limbi.

⁹ Vezi K. Heger, *La semántica ante la dicotomía de lengua y habla*, în „El Simposio de México, enero de 1968, Actas, Informes y comunicaciones”, México, 1969, p. 122.

animale, din același cîmp sau altul apropiat¹⁰. Acest transfer de nume de la un cîmp la altul vine în sprijinul ideii de concentricitate denominativă și ne permite chiar să stabilim unele cronologii relative între diferitele cîmpuri. Comparînd cîmpul denominativ al mamiferelor cu cel al plantelor, al peștilor, al insectelor, se poate constata ușor că cel mai vechi este cel al mamiferelor, de vreme ce în toate celelalte întîlnim nume formate cu elemente preluate din acesta, dar nu și invers¹¹.

În terminologia populară se întîlnesc de multe ori nume la baza cărora au stat lexeme care denumesc *părți ale corpului*, ceea ce confirmă o dată în plus concentricitatea denominativă, căci folosirea acestora în denominarea plantelor, insectelor, peștilor, păsărilor, obiectelor din jurul casei ne menține într-o zonă centrală de iradiere¹² a numelor pentru o realitate înconjurătoare. Am putea spune că omul, după ce s-a descoperit pe sine, a încercat să se recunoască în obiectele din jur, bineînțeles, apelînd la metaforă, comparație, analogie. În terminologia casei, mayașii spun „gura casei” pentru *ușă*, „capul casei” pentru *acoperiș*, „ochiul casei” pentru *geam*, „piciorul casei” pentru *podea*¹³. În lucrările dedicate numelor de plante¹⁴, sînt atestate numeroase nume populare, formate de la cuvinte denominînd părțile corpului. Se pare că procesul e chiar un universalu denominativ, dacă ne gîndim că, de pildă, în mai multe limbi, crengile copacilor sînt denumite „mîna copacului”¹⁵. Dar, se pare că acest proces de animizare este cel mai bine reprezentat în toponimie¹⁶.

Părțile corpului și numele de animale sînt două nuclee importante în terminologia populară în general; acestea au generat și numeroase expresii idiomatice, care atestă valoarea pe care o au în lexicogenie¹⁷. Chiar și în componența unor prepoziții întîlnim elemente ale corpului. Astfel, W. von HUMBOLDT, pornind de la teoria lui H. TOOK, spunea că toate prepozițiile au la bază termeni concreți, care serveau la denominarea obiectelor, dar și a părților corpului¹⁸. El dă exemplul limbii mixtece, în care *înaintea casei* și *în spatele casei* se spune *chisi huaki* și *sata huaki*, ceea ce s-ar traduce prin „pîntecele casei” (burta casei), respectiv „spatele casei”¹⁹. Dar situația se repetă și în alte limbi moderne, chiar în română. Folosirea lexemelor care denumesc părțile corpului în construcția unor unelte gramaticale atestă o atitudine antropocentrică a omului primitiv în procesul denominării.

¹⁰ Cf. R. Fohalle, *Noms d'animaux et noms de plantes en grec ancien*, Paris, 1930, p. 141; M. Iliescu, *Nume de animale domestice în limbile române, în „Revista de filologie romanică și germanică”, an. V, 1961, nr. 1, p. 41 și urm.*

¹¹ În urma studierii derivatelor din cîmpul lhtionimic, am ajuns la concluzia că sufixele nu sînt specializate pe cîmpuri denominative.

¹² Termenul de *iradiere* îi aparține lui A. Darmesteter (cf. *La vie des mots*, Paris, 1946), preluat și de S. Ullmann (cf. *Stile e linguaggio*, Firenze, 1968, p. 119).

¹³ Și în scrierea maya apar numeroase hieroglife sub forma unor figuri umane, chiar și pentru „a scrie” numere (cf. J. Eric S. Thompson, *Maya Hieroglyphic Writing*, Norman, 1960, planșele 24 și 25, în special).

¹⁴ Cf. J. Ségué, *Les noms populaires des plantes dans les Pyrénées Centrales*, Barcelona, 1953; P. Guiraud, *op. cit.*, p. 155 — 170; Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, 1968.

¹⁵ Cf. S. Ullmann, *op. cit.*, p. 118.

¹⁶ Cf. toponime ca: *Gura Văii*, *Piciorul Dealului*, *Buza Apei* etc.

¹⁷ Cf. V. Breban, Gh. Bulgăr, D. Grecu, F. Șerban, *Dicționar de expresii și locuțiuni românești*, București, 1969.

¹⁸ *Sobre el origen de las formas gramaticales y sobre su influencia en el desarrollo de las ideas*, Barcelona, [f.a.], p. 29.

¹⁹ *Ibidem*.

Conceptul de concentricitate presupune un nucleu care generează sau determină apariția unor elemente gravitaționale pe o orbită imaginară în jurul său; uneori legătura dintre nucleu și elementele iradiate se păstrează, alteori nu ²⁰.

Este cunoscut faptul că nu toate cuvintele unei limbi sînt formații proprii ²¹; împrumuturile ocupă o mare parte din lexic, cel puțin în limbile moderne. Dar și ele, la origine, în limba din care provin, au fost motivate și create de la altele, deja existente. Motivarea apare în procesul denominativ și este un reflex și al concentricității, căci prin ea se „acomodează” o realitate nouă unor structuri de limbaj deja prezente în conștiința lingvistică a unei colectivități. Același proces se petrece în cazul etimologiei populare, prin care vorbitorul, în consens cu tendința concentricității, „adaptează” forma auzită la posibilitățile sale de înțelegere ²². Evident că aici mișcarea se realizează din exterior către nucleu, într-o primă fază a procesului, pentru ca apoi să fie „iradiat” un nou nume în cîmpul denominativ respectiv.

Concentricitatea, văzută ca relație între un punct nucleic și sateliții săi, ar putea să fie prezentată schematic astfel:

(1) (N) → (S)

(2) :N: → (S)

(3) — (S) | ← N (din altă limbă)

În (1) nucleul e încă existent în limbă, în (2) el a dispărut, dar în limbă continuă să existe „satelitul”, în (3) „satelitul” nu are și nici nu a avut vreun nucleu în limba în care se află, ca atare nu evidențiază o concentricitate decît în măsura în care s-ar accepta existența unui nucleu — și decia unei motivări — în mintea bilingvilor care au introdus noul nume.

Și în afara denominării se poate surprinde funcționarea de tip concentric a limbajului ²³. În morfologie, de pildă, „prezentul lingvistic este fundamentul opozițiilor temporale ale limbii” ²⁴, adică nucleul formelor verbale din care s-au desprins, prin opoziții succesive, celelalte timpuri, într-o viziune concentrică a evoluției limbajului. În studiul vocabularului intră încercarea de a reconstitui cuvinte dispărute din limbă, pe baza unor derivate ale acestora încă existente ²⁵. În fine, reconstrucția unei

²⁰ Pentru primul caz, vezi P. Diaconescu, *Omonimia și polisemia*, în PLG, I, 1959, p. 148; pentru cel de-al doilea caz, vezi B. Kelemen, *Cu privire la atestarea indirectă a cuvintelor*, în SCL XXVII, 1976, nr. 4, p. 417.

²¹ Împreună cu E. Gellner, *op. cit.*, p. 164, putem afirma că „e fals, în orice caz, să presupunem că idelle noi și expresia lor ajung mereu să se sprijine în idelle anterior stabilite”, deși vorbim de concentricitate.

²² Cf. Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, București, 1968, p. 205 și urm.

²³ Cf. *teoria valurilor*, cu aplicarea ei în geografia lingvistică. Chiar și valurile verticale se propagă concentric: „Ar fi vorba prin urmare de alt soi de valuri, cercuri concentrice coboritoare tot mai largi și la un nivel de instrucție tot mai scăzut”, cf. Al. Graur, *Wellentheorien*, în PLG, V, 1967, p. 69 — 77.

²⁴ E. Benveniste, *Problemas de lingüística general*, II, México, 1977, p. 77.

²⁵ Cf. B. Kelemen, *art. cit.*, p. 417.

limbi-bază, prin analiza elementelor oferite de limbile atestate, este tot o încercare de tip concentric de a reconstitui un nucleu dispărut cu ajutorul unor elemente iradiate cîndva de acesta.

UNA TENDENCIA DE LA DENOMINACIÓN—LA CONCENTRICIDAD

(*Resumen*)

El autor intenta presentar la concentricidad, como una constancia en el proceso de denominación. El hombre conoció ante todo las cosas cercanas, después las más lejanas, y siempre utilizó los nombres ya conocidos, para denominar las cosas nuevas. En este proceso, el cuerpo humano y los grandes animales fueron una fuente permanente de nombres para la realidad desconocida. Así pues, casi siempre, se puede hablar de un núcleo de lenguaje que lanza sus satélites, en el proceso de denominación.

Septembrie 1978

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31*

ANOMALII SEMANTICE APARENTE

DE

MIHAI M. ZDRENGHEA

1.0. Anii din urmă au fost martorii unei dezvoltări permanente a interesului pentru studiul sensului mesajului. În același timp s-au făcut încercări de a investiga regulile care guvernează schimbările de sens în propoziții generate de o componentă sintactică. Elementele conceptuale, care reprezintă mărci semantice, au fost analizate cu atenție, deoarece ele oferă baza teoretică necesară reconstrucției relației dintre elementele caracteristice structurii sensului¹. Gramatica generativă indică posibilitatea colocației dintre morfemul timpului și adverbul de timp², dar oferă aceeași caracterizare unei propoziții negramaticale (1) **I saw him tomorrow* ca și uneia gramaticale (2) *I saw him yesterday*. Analiza semantică duce mai departe interpretarea relațiilor de felul celei menționate mai sus.

1.1. Relația semantică dintre morfemul timpului și adverbul de timp este exprimată în termenii mărcilor semantice, fapt care justifică încercarea noastră de a interpreta informația lexicală prin mărci semantice al căror acord permite verbului să se combine cu un adverb de timp. Această selecție este o relație semantică între morfemul timpului și adverb. Mărcile semantice fac posibilă formularea unei generalizări, oferind în același timp elementele în termenii cărora se exprimă aceste generalizări, care nu sînt restrinse la cuvinte, ci includ și combinații de tipul celor care ne interesează. De aceea ele trebuie să reprezinte trăsăturile esențiale ale morfemului timpului și ale adverbului de timp.

Timpul poate avea diferite conotații care determină variate lecțiuni. Este obligatoriu să se indice conotația specifică unui context, acest lucru fiind o condiție necesară pasului următor în care afirmăm că ocurența morfemului timpului cu un adverb de timp oferă informația pentru a decide care este noua lecțiune derivată. Informația despre relația morfem de timp — adverb de timp este indicată de mărci semantice, iar noua construcție implică o serie de relații stricte cu privire la condițiile referențiale și astfel denotația noii construcții este mai restrinsă decît cele două denotații implicate. Cu cît denotația este mai restrinsă, cu atît este mai specific timpul indicat de combinație.

¹ În acest caz mărcile semantice nu pot fi asimilate unor cuvinte sau expresii din limbă ci „mai degrabă ele trebuie să fie considerate ca elemente ale teoriei lingvistice, tot așa precum *forța* este privită ca un element al științelor naturale” (J. J. Katz, *The Philosophy of Language*, New York and London, 1966, p. 156).

² Regulile sînt următoarele :

- a. $S \rightarrow NP \sim \text{Predicate-Phrase}$
- b. $\text{Predicate-Phrase} \rightarrow \text{Aux} \sim \text{VP} \sim (\text{Place}) \sim (\text{Time})$
- c. $\text{Aux} \rightarrow \text{Tense} \sim (M) \sim (\text{Aspect})$.

Specificitatea timpului este caracteristică unei propoziții întregi și de aceea studiul separat al denotației timpului verbal și al indicației adverbiale reprezintă o încercare fără rost de a asocia denotații separate la două concepte care doar atunci când sînt combinate indică o *specificare temporală*.

1.2. Posibilitățile combinatorii sînt supuse restricțiilor de selecție. Restricția de selecție este o condiție formal exprimată, necesară și suficientă pentru ca o lecțiune să se combine cu alta. Astfel o restricție de selecție atașată unei lecțiuni determină combinațiile în care poate intra lecțiunea cînd se aplică o regulă de proiecție. Restricțiile de selecție se manifestă în toate tipurile de combinații³. O propoziție ca (3)* *He left tomorrow* este semantic incorectă pentru că constituentul *left tomorrow* nu poate să fie asociat cu nici o lecțiune, deoarece combinația lecțiunii lui *left* cu aceea a lui *tomorrow* este blocată de o restricție de selecție. O componentă semantică pragmatică ar trebui să prezică această imposibilitate pe baza unor trăsături semantice ale celor două elemente ale construcției. (3) este semantic incorectă pentru că nu există nici o posibilitate de a obține o lecțiune derivată, aceasta fiind blocată de condiția pe care o impune marca semantică asupra posibilităților ca adverbul de timp să apară în combinație cu morfemul timpului. Restricția de selecție atașată verbului specifică proprietatea pe care trebuie să o posede reprezentarea semantică a morfemului timpului. Ea determină dacă condiția este satisfăcută sau încălcată, verificînd dacă acel morfem posedă proprietatea cerută⁴.

Imposibilitatea de a obține o lecțiune derivată, care să specifice timpul construcției, nu face altceva decît să marcheze lipsa unei componente semantice pentru noua construcție, rezultată din colocația dintre morfemul timpului și adverbul de timp. Regulele de proiecție ale componentei semantice ale unei limbi caracterizează înțelesul tuturor constituentilor formați corect din punct de vedere semantic pe baza a ceea ce dicționarul specifică despre morfemele ce intră în combinație. Astfel regulile oferă o reconstrucție a procesului prin care vorbitorul își folosește cunoștințele de dicționar pentru a obține înțelesul oricărui constituent compus sintactic, incluzînd propozițiile⁵.

2.0. Grupul verbal are uneori tot setul de trăsături similar cu cel al adverbului de timp, dar alteori doar trăsăturile definitorii corespund⁶. Timpurile sînt caracterizate prin relația ce se stabilește cu momentul

³ Se remarcă de asemenea că multe din regulile de combinare sînt foarte răspîndite, dacă nu cumva sînt universale (cf. U. Weinreich, *On the semantic structure of language*, in „Universals of Language”, edited by J. H. Greenberg, Cambridge, Massachusetts, and London, 1966, p. 168).

⁴ Componenta semantică ar trebui să prezică anomaliile, deși în general „componenta semantică a unei limbi este sub o condiție empirică de a prevedea proprietățile semantice ale propozițiilor în cazul în care vorbitorul acelei limbi are intuiții clare despre proprietățile și relațiile semantice ale acelor propoziții. Unde nu sînt intuiții clare despre proprietățile semantice, nu vor fi indicații de nici o natură. Totuși componenta semantică va face predicții despre asemenea cazuri prin interpolare de la cazurile clare pe baza generalizărilor făcute” (cf. J. J. Katz, *The Philosophy ...*, p. 174 — 175).

⁵ Vezi J. J. Katz, *The Philosophy, ...*, p. 161 — 162.

⁶ Mihai M. Zdrenghea, *Există restricții selective în colocația timp — adverb de timp?*, în CL, XXIII, 1, 1978, p. 97 — 102.

codificării, și același tip de relație se stabilește în identificarea sensului adverbelor de timp. Singurul adverb căruia nu i se poate atribui o direcție este adverbul 'acum', pentru că unitatea care reprezintă pe 'acum' este un moment temporal care coincide cu momentul codificării. Celelalte adverbe sînt asociate cu o direcție. Pentru că specificarea temporală exprimată de adverb este o variabilă individuală a cărei întindere este un segment pe axa temporală, se introduc o serie de predicate aproximative care corespund unităților de timp : durată, unitate, număr. *Yesterday*, *last week*, *last month* și toate variantele lor identice din punct de vedere structural, pe de o parte, și *tomorrow*, *next week*, *next month* cu sinonimele lor structurale, pe de altă parte, au echivalente în celălalt sistem, fapt ce joacă un rol important în concordanța timpurilor.

Suprapunerea parțială a descrierii morfemului timpurilor cu funcția adverbului de timp indică existența unei limitări a posibilităților de combinație între morfemul timpului și adverbul de timp, limitare care face ca următoarele propoziții să fie incorecte : (4) **I will give him the book yesterday*, sau (5) **He has studied English until tomorrow*. Acest lucru indică clar că există un principiu pe baza căruia se realizează combinațiile, principiu pe care Leech îl numește 'acord semantic' ⁷.

2.1. Pe lângă restricțiile bazate pe o opoziție de marcă $\pm$ SIMULTAN sau $\pm$ ANTERIOR⁸ există și alte restricții în folosirea adverbelor de timp cu diferite morfeme ale timpului. Astfel, un adverb de timp nu poate să se combine cu un morfem al timpului dacă se menționează o proprietate esențială : (6) **The Earth is round in 1978*, sau (7) **The Washington Monument was heavy in 1932*. Restricții similare apar atunci cînd este folosită forma progresivă. Ea dă o nuanță ciudată predicției dacă vorbitorul raportează doar locația unui obiect ce nu poate fi mișcat fără să specifice un moment anume cînd el (vorbitorul) a fost acolo : (8) *That street leads (*is leading) to the Washington Monument*, dar forma este acceptată dacă este implicată și prezența vorbitorului : (9) *We've walked on this street for an hour ; I wonder where it is leading us*.

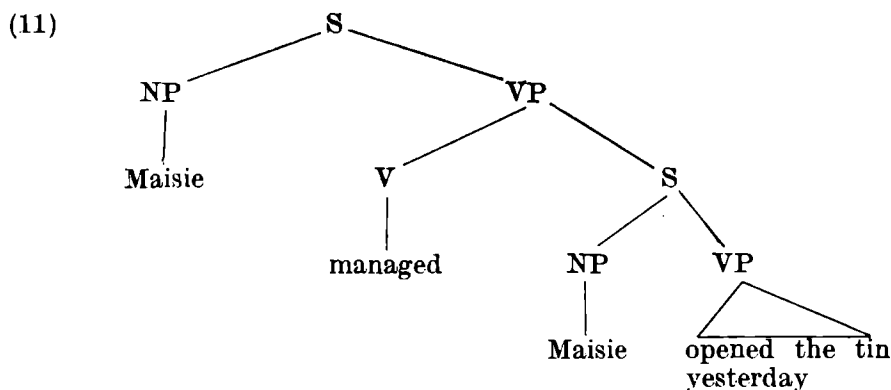
3.0. Verbele factive presupun adevărul complementului lor în timp ce în cazul verbelor implicative „o propoziție enunțată cu unul dintre verbe ca predicat îl obligă pe vorbitor să implice un sens care constă din propoziția completivă întărită de morfemul timpului și alți modificatori din propoziția principală”⁹. La suprafață cele două tipuri de propoziții, cele cu verbe factive și cele cu verbe implicative, par să fie identice construite. Diferența începe să devină evidentă atunci cînd înlocuim propoziția introdusă prin *that* cu alte elemente. Vorbitorul presupune că propoziția subordonată unui predicat factiv exprimă un adevăr și face o aserțiune despre acel enunț. Relații sintactic-semantice de felul celor implicate de predicate factive formează baza unui sistem în structura de adîncime care explică sistemul completiv din engleză și din alte limbi.

⁷ Geoffrey N. Leech, *Towards a Semantic Description of English*, London, 1969, p. 141.

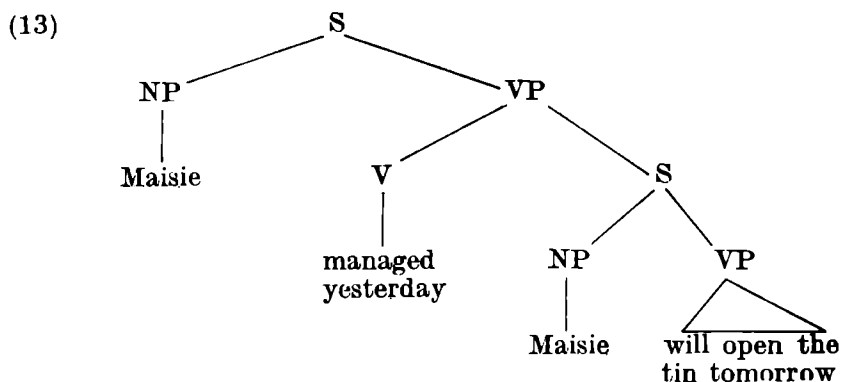
⁸ Pentru aceste mărci semantice vezi Mihai M. Zdrengea, *Towards a semantic description of tenses in English*, în RRL, XXII, 3, 1977, p. 291 — 302.

⁹ Lauri Karttunen, *Implicative verbs*, în „Language”, XLVII, 2, 1971, p. 340 — 358.

Propoziția principală care conține un predicat implicative, pe de altă parte, trebuie să se acorde în timp cu propoziția completivă : (10) *Maisie managed to open the tin yesterday*, care poate fi reprezentată ca :

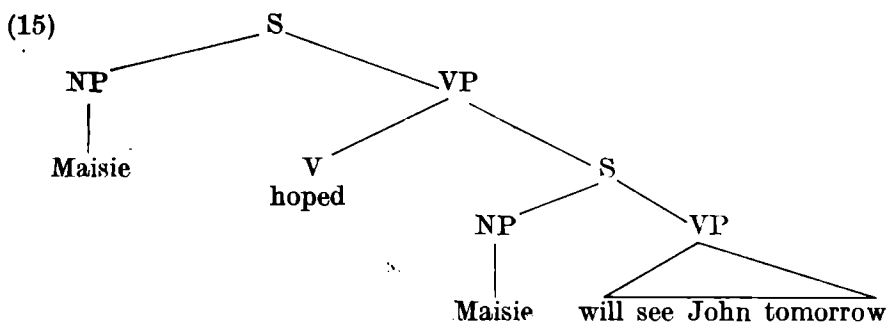

Deoarece infinitivele nu conțin mărci temporale este mai dificil să se observe acordul în (10), dar poate fi ușor observat în (11). De remarcat că pentru verbe implicative și negativ-implicative nu se poate stabili o relație 'trecut-viitor' între verbul din propoziția principală și cel din propoziția complement : (12) **Yesterday Maisie managed to open the tin tomorrow*. Deoarece adverbul de timp trebuie să se acorde cu timpul infinitivului în forma lui de adîncime, este clar că complementul trebuie să fie la același timp ca și propoziția principală :

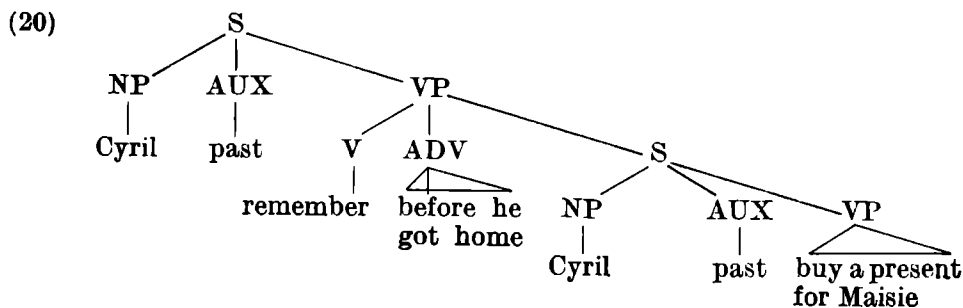
Se poate observa din (13) că propoziția (12) este incorectă, deoarece propoziția completivă nu poate fi subordonată propoziției principale pentru că nu satisface condiția ca timpul din propoziția completivă să fie identic cu cel din propoziția principală. În cazul verbelor non-implicative însă nu este exclusă posibilitatea de a avea un adverb de timp viitor în propoziția completivă : (14) *Maisie hoped to see John tomorrow*.

3.1. Verbe ca *believe*, *think*, *hope* etc. nu au presupoziii atemporale în legătură cu adevărul enunțat în propoziția completivă. Cît privește presupozitiile referitoare la timpul anterior momentului de referință — deoarece acestea sînt verbe ale stării — nu este implicat nici un timp specific pentru momentul cînd începe starea exprimată de ele. În acest sens verbele respective se comportă ca *know* și nu ca *realize*:

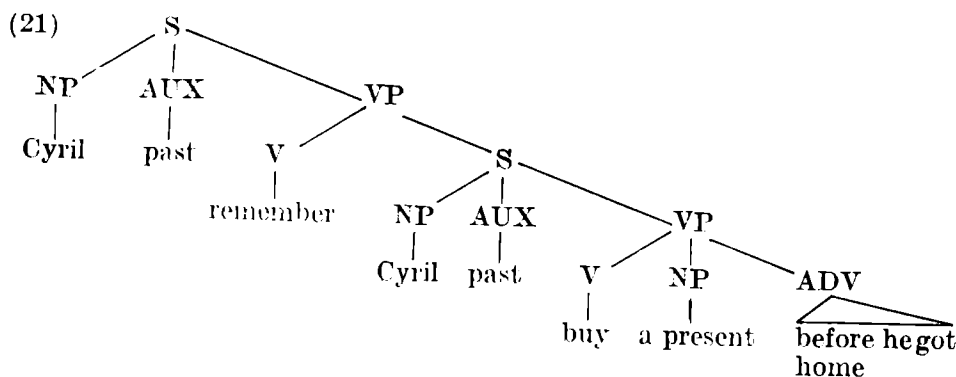

Astfel, dacă nu este folosit nici un adverb de timp, adică dacă enunțul implică trăsătura **HABITUAL**, nu este implicată starea de 'non-hope'. Totuși, cînd se folosesc adverbe de timp, o astfel de stare (non-hope) este presupusă, fapt ce explică incorectitudinea propoziției (16) **John had known about il all along and yesterday he knew that his friend was unloyal*. Acest lucru indică nu faptul că verbele non-implicative nu expun implicații, ci că implicațiile lor se referă la o completivă care nu este factivă sau modală exprimînd certitudinea. Ele implică modalitate viitoare sau incertă în propozițiile complete și astfel permit relația 'trecut-viitor' în structura de adîncime în (14).

Momentul cînd cineva reușește să facă ceva este și momentul în care el face acest lucru, fapt ce nu se manifestă la fel cu verbele non-implicative (*want*, *agree*, *hope* etc.) Se poate crede că nu este nici o diferență dacă adverbul de timp este asociat cu propoziția principală sau cu propoziția subordonată. Acest lucru este greșit: (17) *Before he got home, Cyril remembered to buy a present for Maisie*, și (18) *Cyril remembered to buy a present for Maisie before he got home*. Aceste două propoziții dau imagini diferite despre ceea ce trebuia Cyril să-și amintească; ele nu sînt parafraze. Totuși, amîndouă implică (19) *Cyril bought a present for Maisie*. Structura de adîncime a propoziției (17) este

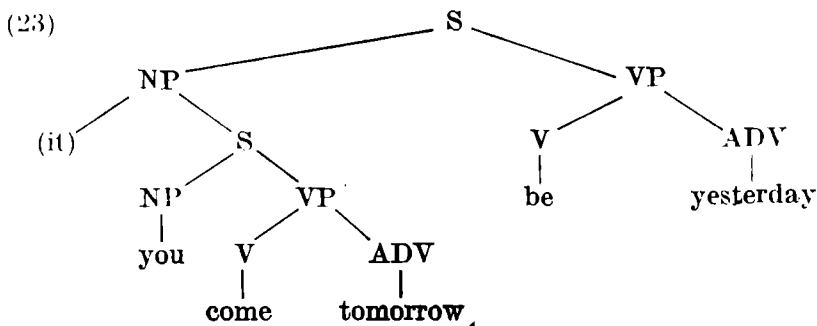

în timp ce (18) are o structură de adîncime diferită :

Din cele două structuri (20) și (21) se poate vedea că propoziția adverbială este subordonată grupului verbal din propoziția principală în (17) și propoziției complementive în (18). Opoziția 'implicativ'/'non-implicativ' explică acest lucru, precum și alte lucruri legate de relația 'morfemul timpului-adverb de timp'. De asemenea explică compatibilitatea dintre modificatori ce par incompatibili, ca în propozițiile de mai sus.

3.2. Prin virtutea sensului lor, doar o specificare definită poate modifica predicatul unei propoziții. Totuși, există cazuri cînd într-o propoziție se găsesc două adverbe definite și doar un predicat. În acest caz adverbele par să fie incompatibile : (22) *Yesterday you were coming tomorrow*. Înțelesul lui *yesterday* este opus înțelesului lui *tomorrow* și totuși propoziția (22) este inteligibilă și acceptabilă deoarece adverbele ce par incompatibile sînt asociate unor grupuri verbale diferite :

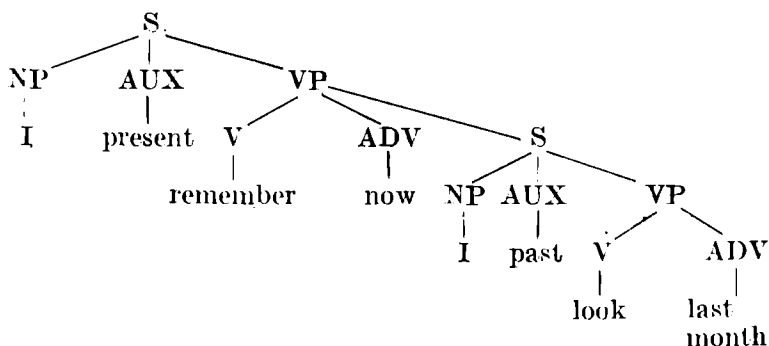

Astfel de exemple sînt relativ rare, dar ele nu sînt, după părerea noastră, negramaticale.

Există o clasă de verbe care cere ca timpul din subordonată să fie trecut, lucru care explică folosirea unor adverbe de timp definit care în alte condiții ar fi incompatibile : (24) *Now I remember looking at it*

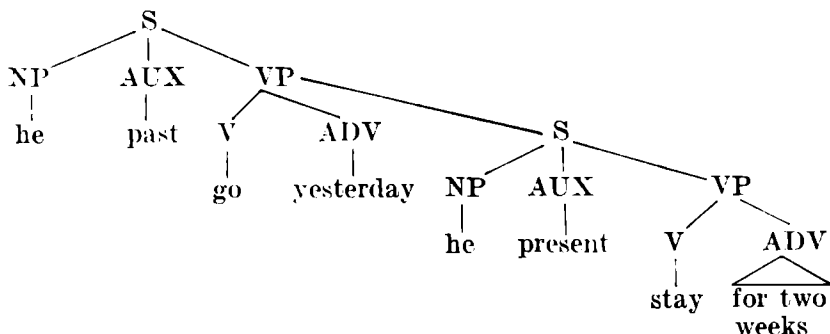
last month. *Now* este asociat cu verbul din propoziția principală și *last month* este asociat cu verbul din subordonată :

(25)

3.3. O specificare temporală care include și marca EXTINS poate coloca cu un adverb de timp care nu este sensibil la această marcă, dar acesta din urmă trebuie să indice o perioadă de timp care o include pe prima : (26) *Yesterday he read for two hours*. Dacă perioada de timp marcată de indicatorul care nu este sensibil la semnalul EXTINS este mai scurtă decât perioada de timp exprimată de un adverb sensibil la marca EXTINS, atunci specificarea temporală indică momentul la care a început acțiunea : (27) *Yesterday he went to his grandparents for two weeks*. Includerea unui moment într-o perioadă este permisă, dar includerea perioadei într-un moment nu. De aceea se pare că (27) este incorectă, și totuși *yesterday* și *for two weeks* sint compatibile pentru că ele nu se referă la același proces :

(28)

4.0. Deși regulile semantice indică faptul că un predicat poate lua doar o specificare temporală definită, se remarcă o serie de cazuri în care în structura de suprafață avem un predicat și două specificări temporale diferite, uneori chiar incompatibile (*yesterday – tomorrow*). Acest lucru nu încalcă regulile semantice pentru că în structura de adâncime aceste specificări aparțin, în fiecare caz, unui grup verbal diferit. Verbul din subordonată apare deseori în structura de suprafață ca infinitiv sau gerun-

ziu, iar uneori este omis, el fiind subînțeles din context, dar specificarea adverbială se păstrează și în structura de suprafață, ceea ce face să se nască aparente contradicții între diferite specificări temporale.

APPARENT SEMANTIC ANOMALIES

(Abstract)

Although semantic rules indicate that a predicate can take only one definite temporal specification, a series of instances can be remarked where at the surface level in a sentence with one predicate there exist two different definite specifications. They do not violate the semantic rules because in the underlying structure they are assigned to different verbal groups. The verb in the embedded clause turns into a gerund or an infinitive at the surface level, or sometimes it is deleted, being understood from the context, but the temporal specifications are preserved and this fact leads to apparent contradictions between different temporal specifications.

Iunie 1979

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31*

OBSERVAȚII ASUPRA PRONUMELUI PERSONAL

DE

D. BEJAN

1. În cele ce urmează ne propunem să aducem câteva precizări în legătură cu două probleme legate de pronumele personal, probleme asupra cărora lucrările de specialitate de la noi se opresc mai puțin sau nu le tratează deloc, și anume: *pronumele de persoana I și a II-a singular și plural nu înlocuiesc substantive; pronumele de persoana a III-a, singular și plural, substituie nu numai nume de persoane, ci și nume de lucruri.*

2. În legătură cu pronumele de persoana I și a II-a¹

2.0. Ele se abat de la definiția pronumelui personal, căci nu înlocuiesc substantive. Realitatea la care se referă ele nu poate fi numită printr-un substantiv, substantiv care apoi să poată fi substituit de *eu* și *tu*.

2.1. *Eu* este codul celui care, în actul comunicării, transmite mesajul, prima latură a actului comunicării. În opoziție, *tu* este codul celui care, în același act al comunicării, primește mesajul, cealaltă extremitate a acestui act.

În această calitate de extremități ale procesului de comunicare, *eu* și *tu* sînt în corelație obligatorie în relația dintre locutor și colocutor.

Dacă *eu* și *tu* nu pot înlocui substantive nume de persoane, în schimb ele (numele de persoane) pot fi reluate ca apozitii (*Eu, Ionescu, am fost la voi; Nu mă așteptam la așa ceva de la tine, prietenul meu cel mai bun*), ca vocative — la persoana a II-a (*Pe tine te caut, Radule*) și ca nume predicative (*Eu sînt prietenul tău; Tu ești colegul meu*) pe lângă *eu* și *tu*. Cele de mai sus ilustrează că *eu* și *tu* pot fi puse în paralelă cu persoanele la care se referă.

Fiind solii actului vorbit, *eu* și *tu* nu există virtual decît în timpul acestui act.

Existența lui *tu*, în timpul actului de comunicare, este condiționată de existența lui *eu*. Dacă nu există *eu*, nu există nici *tu*. Deci *tu* este creația lui *eu*.

Avînd în vedere că în limba română formele verbale au desinențe diferite, că din această cauză nu se creează o omonimie nici verbală și nici scrisă între persoane, frecvența apariției lui *eu* și *tu* în timpul actului vorbit sau scris este, după cum se știe, destul de slabă. Ele apar, cînd

¹ Vezi Iorgu Iordan și V. Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 410—411; Emile Benveniste, *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 251—253; E. Coseriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în *Tralili*, II, 1964, p. 154.

apar, din necesități de scoatere în evidență a locutorului (în cazul lui *eu*) și când *eu* și *tu* se pun în opoziție, operație care cade în seama celui care vorbește sau scrie, căci interlocutorul nu-și poate spune *tu*, lăsând să-i zică așa locutorul.

Și existența lui *el* ca persoană depinde tot de *eu*. *Eu* și nu *tu* este acela care-l numește și care-l face pe *el* prezent sau absent ca obiect al comunicării.

Locutorul se numește pe sine însuși, îl numește pe *tu*, adresându-i-se, și îl numește pe *el* în colaborare cu *tu*. *El* se situează în afara lui *eu* și *tu*, ca obiect al comunicării dintre cei doi, iar *tu* și, pe de altă parte, *el*, sînt în totală dependență față de *eu* în timpul actului de comunicare orală sau scrisă.

Fiind elementele actului vorbit, *eu* și *tu* lipsesc cu desăvîrșire din textele științifice².

2.2. În legătură cu noi și voi. Parțial, cele spuse despre *eu* și *tu* sînt valabile și pentru *noi* și *voi*. Și acestea (*noi* și *voi*) se situează la cele două extremități ale comunicării, dar ca cel puțin doi locutori (doi *eu*) și ca cel puțin doi colocutori (doi *tu*). Pentru că *noi* poate însemna *eu, tu, el, ea, ei, ele*, iar *voi* le poate include pe *tu, el, ea, ei, ele*, prin aceasta persoana a III-a poate participa la actul comunicării, la oricare din extremitățile lui, fără ca prezența să-i fie obligatorie. Raportată deci la *eu* și *tu*, persoana a III-a este numai obiectul actului de comunicare, dar raportată la *noi* și *voi*, ea (persoana a III-a) este și obiect al actului de comunicare, dar poate fi și participant la el.

3. Referitor la pronumele de persoana a III-a

3.0. Când se vorbește despre persoana a III-a a pronumelui personal, ea este raportată, de obicei, numai la nume de persoane. Experiența zilnică dovedește însă că *el, ea, ei, ele* pot înlocui, în egală măsură, și alte categorii de nume decît persoane: de animale și de obiecte de tot felul. Această situație este posibilă la toate formele cazuale ale pronumelui personal. În toate situațiile este vorba însă de o substituie condiționată contextual, adică o înlocuire (o reluare) a unui substantiv anterior.

3.1. Înlocuirea cu forme lungi e posibilă la nominativ (*Am clasificat propozițiile după ceea ce ele exprimă; Să-ți cumperi acest dicționar, căci el e unul din cele mai bune care au apărut pînă acum; Aceasta este o tablă. Ea are patru laturi*), genitiv (*Îmi place această carte, deoarece stilul ei e foarte îngrijit; Aceste opere sînt foarte valoroase prin conținutul lor*) și acuzativ (*Cînd vrei să-ți vinzi mașina, să nu ceri prea mult pe ea, dacă vrei să ai cumpărători; Să nu-i dai bani, căci n-are ce face cu ei*)³.

Observații: a) înlocuirile pe care le-am exemplificat mai sus sînt mai firești la genitiv și acuzativ decît la nominativ;

b) avînd în vedere calitatea de caz drept a nominativului, nu e obligatorie întotdeauna reluarea substantivului; a se compara *Am clasificat propozițiile după ceea ce ele exprimă* cu *Am clasificat propozițiile după ceea*

² E. Benveniste, *op. cit.*, p. 252.

³ Nu e posibilă înlocuirea substantivelor de care am vorbit prin forme lungi de dativ.

ce exprimă. E drept că în prima ipostază contextul e mai precizat, mai clar ;

c) raportată la considerentul de mai sus, reluarea substantivelor anterioare prin pronume este obligatorie la genitiv și acuzativ, căci, altfel, acestea (substantivele) ar trebui să reapară, lucru ce ar încălca textul : a se compara *Îmi place Clujul, deoarece străzile lui sînt frumoase* cu *Îmi place Clujul, deoarece străzile Clujului sînt frumoase*.

3.2. Înlocuirea prin forme scurte e generată de :

a) aceeași nevoie de evitare a repetării substantivelor anterioare : *Îți dau acest caiet ca să-i numeri foile ; După ce vom vorbi despre Franța, va trebui s-o localizezi pe hartă și să-i faci conturul ; Dacă sosesc revistele, te rog să le pui pe masă ;*

b) dublarea (reluarea și anticiparea complementelor) :

— indirecte (în dativ) : *Vorbilor lui să nu le acorzi prea mare atenție ;*

— directe : *Cartea aceasta s-o citești întâi, apoi pe cealaltă ; L-am înlocuit pe doi cu trei.*

4. Înlocuirea numelor de animale și de obiecte prin pronume personale de persoana a III-a respectă aceleași legi ca în înlocuirea numelor de persoane prin aceleași categorii de pronume.

5. Concluzii

5.0. *Eu, tu, noi, voi* nu înlocuiesc substantive de nici un fel, ci desemnează persoane.

5.1. *El, ea, ei, ele* denumesc și pot înlocui nume de persoane și de lucruri, care constituie obiect al actului vorbirii și care pot participa la acesta cînd se referă la persoane.

5.2. Sub aspect referențial, prin faptul că înlocuiesc nume de persoane și de lucruri, pronumele de persoana a III-a se detașează net de pronumele personale și intră în clasa celorlalte pronume, care înlocuiesc, deopotrivă, nume de persoane și de lucruri⁴.

5.3. *El, ea, ei, ele* își păstrează calitatea de pronume personale numai cînd înlocuiesc nume de persoane.

5.4. Și celelalte pronume care înlocuiesc nume de persoane : posesive, demonstrative, relative, interogative, nehotărîte și negative merită calificativul de personale.

5.5. Persoanele a II-a și a III-a ale pronumelui personal există numai prin raportare la persoana I (*eu*).

Septembrie 1979

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31

⁴ Vezi în *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, volumul I, București, Editura Academiei, 1963, pronumele care înlocuiesc numai persoane.

DESPRE PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ RESTRICTIVĂ ÎN LIMBA LATINĂ

DE

FRIEDA EDELSTEIN

0.1. Inventarul categoriilor de propoziții circumstanțiale cuprinse în gramaticile limbii latine se dovedește insuficient pentru a încadra toate tipurile de subordonate, astfel că unele fie că sînt omise, fie că sînt asimilate altora. Așa se explică și anumite repetări și suprapuneri, aceeași subordonată figurind în două compartimente. În această situație se găsesc propozițiile circumstanțiale ce exprimă restricția : ele sînt menționate atît la propozițiile comparative, cît și la cele condiționale¹.

0.2. În literatura de specialitate „restricția” este înțeleasă diferit : în unele lucrări, ea este considerată doar ca valoare a altor subordonate (con condiționale, consecutive etc.)², în altele se admite propoziția restrictivă drept o categorie aparte ; de exemplu, la M. Grévisse, în numărul subordonatelor circumstanțiale figurează și „propoziții care marchează restricția”. Categoria „restricție” este însă redusă la „excepție”³. *Gramatica limbii române*, la rîndul ei, nu are în vedere decît „excepția”, pe care o și denumeste astfel⁴.

0.3. Restricția cuprinde însă, pe lîngă excepție, ca o a doua specie, echivalența. Înțelegeaș astfel, ca mai bogată, restricția va asigura o descriere mai exactă a faptelor ; vom vorbi, în consecință, de subordonate restrictive de echivalență și de restrictive de excepție.

1.0. Propoziția circumstanțială restrictivă este introdusă prin conectivele *nisi*, *quam*, mai rar și numai în cazul excepției, prin *praeterquam*, *extra quam*. Predicatul, de regulă același ca al propoziției regente, este omis pe bază de silepsă.

Regenta este, de cele mai multe ori, negativă sau interogativă. Întrebarea, acolo unde are un caracter retoric, echivalează, de fapt, tot cu o negație (vezi *infra* Cicero, *Mil.*, 12, 3 ; idem, *Fin.*, 1, 10, 32 ; Tacitus, *Germ.*, 2, 1 etc.). Subordonata restrictivă de excepție poate avea însă și o regentă afirmativă (vezi Sallustius, *Iug.*, 75, 3 ; T. Liuius, 26, 34, 6).

¹ Vezi, de exemplu, O. Riemann, *Syntaxe latine*, Paris, 1942, p. 401, 590 ; A. Ernout — F. Thomas, *Syntaxe latine*, Paris, 1964, p. 359, 384 — 385 ; Leumann — Hofmann — Szantyr, *Lateinische Grammatik*, vol. II, München, 1965, p. 595, 668 ; *Istoria limbii române*, vol. I, București, 1965, p. 349, 356 — 357 ; I. I. Bujor — Fr. Chiriac, *Gramatica limbii latine*, București, 1971, p. 277, 290.

² Cf. A. Ernout — F. Thomas, *op. cit.*, p. 489 — 490 ; *Istoria limbii române*, vol. I, p. 356.

³ M. Grévisse, *Le bon usage*, Gembloux-Paris, [1964], p. 1094.

⁴ *Gramatica limbii române*, vol. II², București, Editura Academiei R. S. România, 1966, p. 338 — 340. Această funcție este semnalată, în subsidiar, și de I. I. Bujor — Fr. Chiriac, *op. cit.*, p. 277 : „*nisi* se întrebuințează — în afară de legarea condiționalelor negative, cînd înseamnă «dacă nu» — și pentru a indica admiterea unei excepții și se traduce prin «numai dacă», «afară de cazul că» ; iar cînd propoziția este eliptică de predicat, se traduce prin «decît»”.

2.0. La nivelul conținutului, subcategoriile amintite, avînd ca notă comună restricția, diferă prin faptul că una exprimă egalitatea de semnificație a doi termeni, servind, de regulă, ca modalitate de definire, iar cealaltă, a b a t e r e a de la o generalizare.

2.1. Raportul de echivalență este stabilit între doi termeni particulari: *est enim amicitia nihil aliud nisi omnium [...] rerum [...] consensio* „prietenia nu este nimic altceva decît înțelegerea deplină în toate lucrurile” (Cicero, *Lael.*, 6, 20; cf. și idem, *De or.*, 2, 12, 52; idem, *Planc.*, 33, 80); *crudelitas, quae nihil aliud est quam atrocitas animi in exigendis poenis [...]*, „cruzimea, care nu este nimic altceva decît atrocitatea sufletului în reclamarea pedepsei” (Seneca, *Clem.*, pars. sec., 2, 1; cf. și idem, *Epist.*, 66, 12; 66, 32; Nepos, 3, 2); *quid enim est aliud animus quam quodam modo se habens spiritus?* (Seneca, *Epist.*, 50, 6).

În toate exemplele avem restricția inerentă definiției (realizată printr-o echivalență). În circumstanțiala restrictivă figurează doar numele predicativ (*consensio*, *atrocitas*, *spiritus*) cu determinantele lui. Subiectul (*amicitia*, *crudelitas*, *animus*) și copula (*est*) fiind exprimate în propoziția regentă, repetarea lor în subordonată ar fi de prisos.

Generalizarea implicată în regentă de *nihil* sau *quid* este anulată prin particularizarea adusă, în cadrul aceleiași propoziții, de noțiunea exprimată printr-un substantiv sau un substitut al său, pronume relativ sau demonstrativ (în citatele de mai sus: *amicitia*, *animus*, *quae*, substitut al lui *crudelitas*); echivalența se stabilește, prin urmare, între termenii particulari; *amicitia*—*consensio*, *crudelitas*—*atrocitas*, *animus*—*spiritus*, sfera celui de al doilea termen, prin care se definește primul, este mai adesea restrînsă prin compliniri. *Aliud* semnalează, sub formă generalizată, existența, în segmentul următor de enunț, a celui de al doilea termen, particular, al raportului de echivalență.

Observație. Că negația ar anula caracterul generalizator al lui *aliud* este o aparență, dovadă subcategoria circumstanțialelor de excepție (vezi *infra*).

2.2. Raportul de excepție presupune, dimpotrivă, o opoziție între general și particular (adesea unitate), raportate la aceeași acțiune, proces sau stare; *nihil uolo aliud nisi Philumenam* „nu vreau nimic altceva decît pe Philumena” (Terentius, *Andr.*, 306), enunțul complet fiind *nihil uolo aliud nisi [uolo] Philumenam* „nu vreau nimic altceva decît [o vreau] pe Philumena”; *nihil aliud quam praedam sperare posset* „nu putea spera nimic altceva decît pradă” (T. Liuius, 1, 49, 5; cf. și Nepos, 17, 2); *uocataque ad concilium multitudine, quae coalescere in populi unius corpus nulla [alia] re praeterquam legibus poterat, iura dedit* „fiind chemat la adunare norodul, care nu se putea contopi într-un popor prin nici un alt mijloc decît prin legi, i-a dat îndrumări de conviețuire” (T. Liuius, 1, 8, 1).

Cei doi termeni prezintă o anumită simetrie, termenul particular îndeplinind față de predicatul subînțeles al propoziției circumstanțiale restrictive de excepție aceeași funcție ca și termenul general față de predicatul propoziției regente (vezi și 5.2. a. — f.).

Aici ideea de general nu se neutralizează, ca în raportul de echivalență, deoarece în cadrul propoziției regente nu se găsește un substantiv particularizant; partea de propoziție la care se referă excepția este exprimată în majoritatea enunțurilor printr-un pronume interogativ, negativ

sau nehotărît. În puținele cazuri cînd termenul la care se referă excepția este exprimat printr-un substantiv, sfera semantică a acestuia incluzînd, ca unitate, sfera oponentului său din subordonata restrictivă, se realizează, de asemenea, opoziția general/particular: *omnia iumenta sarcinis leuari iubet nisi frumento dierum decem* „poruncește să se descarce bagajele de pe animalele de povară exceptînd provizia de grîu pentru zece zile” (Sallustius, *Iug.*, 75, 3; cf. și T. Livius, 1, 8, 1; Seneca, *Epist.*, 76, 19).

3.0. Calitatea de conectiv interpropozițional a lui *nisi*, ca și a lui *quam*, *praeterquam* sau *extra quam* se verifică prin:

3.1. În dreapta lor substantivul sau substitutul său poate sta la nominativ sau la orice alt caz, chiar și la un caz cu prepoziție: *auxilium nusquam, nisi a Lacedaemoniis, petierunt* „nu au cerut ajutor de nicăieri decît de la lacedemonieni” (Nepos, 1, 4; cf. și Terentius, *Heaut.*, 109; Seneca, *Epist.*, 59, 16; 81, 12; Sallustius, *Iug.*, 54, 5). Prepoziția *a* leagă ablativul *Lacedaemoniis* de *petierunt*, termenul său regent subînțeles (*auxilium nusquam petierunt, nisi [petierunt] a Lacedaemoniis*), după cum, de exemplu, și ablativul *frumento* (Sallustius, *Iug.*, 75, 3) e impus de regimul verbului *leuari*. Este exclusă deci ipoteza interpretării lui *nisi* sau *quam* drept conectiv la nivelul intrapropozițional.

3.2. Considerînd pe *nisi* și *quam* ca adverbe, cum se procedează în literatura de specialitate⁵, trebuie să li se admită fie rolul unei părți secundare de propoziție — or, ele nu își găsesc termen regent intrapropozițional —, fie rolul de conective, prin care ele depășesc însă nivelul propoziției. Gramaticile nu dau precizări cu privire la funcția sintactică a acestor „adverbe”, ci se limitează la simple aserțiuni de tipul: „En outre, la valeur de *si* dans *nisi* s'est oblitérée; et *nisi*, de bonne heure, fut employé comme adverbe: «seulement, sauf, sinon»”⁶. De fapt, statutul sintactic al lui *nisi* și *quam* nu diferă, în situațiile de mai sus, de statutul lor în acele situații în care se admite că au rol de conectiv (*quam* servind la introducerea propozițiilor comparative de egalitate sau de inegalitate, iar *nisi* la introducerea subordonatelor condiționale).

3.3. Dacă nu coincide cu verbul din regentă, predicatul propoziției circumstanțiale restrictive este exprimat: *neque aliud quidquam egit, quam regem armauit* „nu a făcut altceva decît să-l înarmeze pe rege” (Nepos, 23, 10), dovadă că predicatul nu se omite decît în cazul unei silepse sau a unei elipse.

3.4. Segmentul din dreapta lui *nisi* sau *quam* poate cuprinde un element predicativ suplimentar, a cărui subordonare față de termenul său regent (subiect sau complement) presupune existența unui verb: *nilhil facere hoc loco diligentia potest nisi te malignum* „în această situație străduința nu poate face nimic [altceva] decît pe tine slab” (Seneca, *Epist.*, 81, 1). Atît *te*, cît și *malignum* reclamă completarea enunțului cu *potest facere*, confirmînd existența subordonatei *nisi* [*potest facere*] *te malignum*.

3.5. Verbul *esse* — ca și alte verbe — poate lipsi în ambele propoziții, în enunțuri unde amîndoi termenii raportului de subordonare sînt propoziții nominale sau eliptice: *nec aliud bonum quam quam honestum, nec*

⁵ Cf. O. Riemann, *op. cit.*, p. 401; A. Ernout — F. Thomas, *op. cit.*, p. 384; Leumann — Hofmann — Szantyr, *op. cit.*, vol. II, p. 668; Marla Pirlog, *Gramatica limbii latine*, București, 1966, p. 211.

⁶ A. Ernout — F. Thomas, *op. cit.*, p. 384.

aliud malum quam turpe „nu există nici un alt bine decât ceea ce este cinstit și nici vreun alt rău decât ceea ce este rușinos” (Seneca, *Epist.*, 76, 19).

4.0. Restricția și condiționarea. Raportul de restricție cunoaște anumite legături cu cel condițional, care implică și o restricție, mai evidentă în cazul condiției unice. Legătura se reflectă în folosirea aceluiași conectiv ⁷, precum și în similitudinea privind propozițiile regente; în cazul ambelor, propozițiile regente sint de regulă negative sau interrogative: *non placet autem detracta uoluptate aegritudinem statim consequi, nisi in uoluptatis locum dolor forte successerit* „nu considerăm însă că, fiind suprimată plăcerea, urmează îndată supărarea, dacă nu a intervenit cumva suferința în locul plăcerii” (Cicero, *F'in.*, 1, 17, 56): *quando ausuros exposcere remedia, nisi nouum [. . .] principem precibus uel armis adirent?* „cînd vor îndrăzni să ceară îmbunătățiri, dacă nu se îndreaptă acum . . . ?” (Tacitus, *Ann.*, 1, 17, 1; cf. și Cicero, *Off.*, 2, 4, 14).

Sporadic întîlnim totuși — ca la subordonatele restrictive de excepție — regenta afirmativă; *uitis quidem, quae natura caduca est et, nisi fulla est, fertur ad terram* (Cicero, *C.M.*, 15, 52; cf. și Vergilius, *Georg.*, 2, 458 — 459).

5.1. Raportul de echivalență se realizează aproape exclusiv în situația în care restricția se referă la subiectul propoziției regente prin intermediul unui nume predicativ general, a cărui echivalență cu subiectul este, la rîndul ei, negată sau pusă sub semnul întrebării: *uirtus non aliud quam recta oratio est* (Seneca, *Epist.*, 66, 32).

5.2. Raportul de excepție prezintă o gamă largă de referiri:

a. La subiectul verbului regent: *bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quaesita uideatur* „războiul trebuie purtat astfel, încît să nu pară că s-a urmărit altceva decît pacea” (Cicero, *Off.*, 1, 23, 80). Acordul lui *quaesita* cu *pax* transferă, în parte, silepsa în propoziția regentă: *ut nihil aliud [quaesitum] uideatur, nisi pax [uideatur] quaesita*.

b. La predicatul propoziției regente: *neque aliud quidquam egit, quam regem armauit* (Nepos, 23, 10). Opoziția dintre general și particular se realizează prin raportul dintre sensurile lexicale ale celor două predicate: *fecit / armauit*.

c. La un atribut din propoziția regentă: *neque [uxor] in conuiuium adhibetur nisi propinquorum* „soția nu este admisă la ospetele altora decît ale rudelor” (Nepos, *Praef.*).

d. La complementul direct sau indirect al verbului regent: *ego nisi ipsi Ballioni argentum credam nemini* „eu nu voi încredința nimănui banii decît lui Ballio” (Plautus, *Ps.*, 644; cf. și Terentius, *Andr.*, 306; Sallustius, *Cat.*, 13, 1; T. Liuius, 1, 49, 5; Nepos, 23, 10; Seneca, *Epist.*, 55, 4 etc.).

e. La complementul de agent: *Caesar, cum animaduerneret [. . .] nec locum munitionibus claudi nisi a maiore exercitu posse, litteras ad Trebonium mittit* „Caesar, cînd și-a dat seama că nici locul nu poate fi închis prin întărituri decît de o armată mai mare, i-a trimis o scrisoare lui Trebonius” (Caesar, *B.G.*, 8, 11, 1; cf. și Seneca, *Epist.*, 70, 19).

⁷ Acestui fapt i se datorează includerea subordonatelor cu *nisi* restrictiv în capitolul despre propoziția condițională, cu indicații privitoare la felul cum se traduc; vezi *supra* nota 1; cf. și N.I. Barbu — T. I. Vasilescu, *Gramatica limbii latine*, București, 1969, p. 324.

f. La un complement circumstanțial: *neque sedet [uxor] nisi in interiore parte aedium* [...] „[soția] nu stă decît în partea din mijloc a casei” (Nepos, *Praef.*; cf. și Cicero, *N.d.*, 2, 31, 79; idem, *Sest.*, 30, 65; Plinius, *Epist.*, 2, 7, 1); *nemo nisi suo die moritur* (Seneca, *Epist.*, 69, 6; cf. și 18, 2; 20, 6; Caesar, *B.C.*, 1, 5, 3); *cum iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re quam elegantia uitae* (Nepos, 25, 19; cf. și 18, 10; Terentius, *Heaut.*, 109; Caesar, *B.G.*, 7, 69, 1; T. Liuius, 1, 8, 1; Sallustius, *Cat.*, 33, 4; Tacitus, *Ann.*, 1, 15, 1 etc.).

Observație. Termenul din regentă la care se referă excepția poate fi omis (vezi *supra* Nepos, *Praef.*; Caesar, *B.G.*, 8, 11, 1; Seneca, *Epist.*, 69, 6); absența lui, după cum s-a văzut, nu se repercutează asupra clarității enunțului și nici nu afectează rolul subordonatei.

6.0. Dacă în dreapta conectivului restrictiv se află o subordonată ce deține față de predicatul subînțeles al circumstanțialei restrictive una din funcțiile părților de propoziție de sub **5.1.** și **5.2.**, relația de subordonare, deplasată de la nivelul intrapropozițional la cel interpropozițional, este exprimată prin conectivele corespunzătoare: un pronume, adjectiv ori adverb interogativ sau relativ ori o conjuncție subordonatoare; avem astfel: Cnsr + Cns + V în loc de Cnsr ± prep + S⁸. Conectivul restrictiv ajunge deci să fie urmat nemijlocit de un al doilea conectiv subordonator care introduce:

6.1. O propoziție subiectivă: *num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit?* „ce altceva constituie, așadar, obiectul procesului decît că unul a întins curse celuilalt?” (Cicero, *Mil.*, 12, 31); *relinquebatur Caesari nihil, nisi uti equitatu agmen aduersariorum male haberet* „nu-i rămînea lui Caesar nimic [altceva] decît să hărțuiască cu cavaleria coloana dușmanilor” (Caesar, *B.C.*, 1, 63, 1; cf. și Terentius, *Hec.*, 300; Sallustius, *Iug.*, 31, 26). În primul citat, propoziția interogativă indirectă, introdusă prin *uter*, are rol de subiect pe lingă subordonata circumstanțială restrictivă *nisi [uenit in iudicium]*, iar în al doilea, *uti ... male haberet* indeplinește aceeași funcțiune pe lingă *nisi [relinquebatur]*. Corespondentul simetric al propozițiilor subiective este *quid*, respectiv *nihil* din regenta subordonatei restrictive.

6.2. O subordonată predicativă: *quid autem id erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem?* „ce va fi aceasta decît că te voi îndemna la un mod corect de gîndire?” (Seneca, *Epist.*, 23, 1). Propoziția *ut te exhorter ad bonam mentem* corespunde numelui predicativ *quid*.

6.3. O propoziție atributivă cu termenul regent — pronumele demonstrativ determinativ *is, ea, id* — omis: *qui, nisi quod ipse fecit, nil rectum putat* „aceasta nu consideră just nimic [altceva] decît ce a făcut el însuși” (Terentius, *Ad.*, 99; cf. și Plautus, *Ps.*, 306; Caesar, *B.G.*, 1, 30, 5; Cicero, *Brut.*, 6, 23; Seneca, *Epist.*, 4, 6; 82, 18; idem, *Ben.*, 1, 9, 4; idem, *Tranqu.*, 8, 8, Vitruuius, 1, 1, 7); *sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat* „fără nici un fel de dureri decît cele pe care le suferea din cauza tratamentului medical” (Nepos, 25, 21); *Campanos omnis, Atellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quam qui eorum [...]* apud *hostis essent, liberos esse iusserunt* (T. Liuius, 26, 34, 6). În ultimul citat

⁸ Cns = conectiv subordonator; Cnsr = conectiv subordonator restrictiv; prep = propoziție; S = substantiv (sau substituit al unui substantiv); V = verb.

predicatul propoziției relative atributive introduse prin *qui* stă la modul conjunctiv datorită atracției modale.

6.4. O propoziție completivă directă sau indirectă, introdusă prin *ut*, *quia*, *quod* sau un pronume, adjectiv ori adverb interogativ : *non aliud repperit, quam ut hostem silvis coereret* „nu găsi altceva [de făcut] decît să țină pe loc dușmanul în păduri” (Tacitus, *Ann.*, 1, 64, 4 ; cf. și Terentius, *Eun.*, 74) ; *nîl etiam scio, nisi quia futurumst*” nu știu nimic [altceva] decît că se va face” (Plautus, *Ps.*, 567 — 568 ; cf. și Tacitus, *Germ.*, 9, 1) ; *cogitare nihil iste aliud [. . .], nisi quemadmodum regem ex prouincia spoliatum expilatumque dimitteret* „acesta nu se gîdea la nimic altceva decît cum ar putea să-l expedieze jefuit pe rege din provincie” (Cicero, *Verr.*, act. sec., 4, 27, 63).

6.5. Dintre subordonatele circumstanțiale o frecvență mai mare prezintă :

a. Propoziția temporală, introdusă prin *cum*, *ubi*, *dum* : *quis [. . .] ullum liberale respicit studium, nisi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuius interuenit dies ?* „cine se gîdește la studii [în altă împrejurare] decît cînd se amină jocurile publice sau intervine o zi cu ploaie ?” (Seneca, *Nat.*, 7, 32, 1 ; cf. și idem, *Epist.*, 13, 1 ; 79, 14 ; Cicero, *Prou. cons.*, 8, 17) ; *quod nunquam manum consereret, nisi cum aduersarios locorum angustiis clausisset* (Nepos, 14, 8 ; cf. și Cicero, *Verr.*, act. sec., 2, 59, 146) ; *nec fas esse ulla me uoluptate hic frui, nisi ubi ille huc saluos redierit* (Terentius, *Heaut.*, 149 — 150) ; *quibus nemo unquam, nisi dum disputat captus est* (Seneca, *Epist.*, 45, 6 ; cf. și 56, 2).

b. Propoziția cauzală, cu conectivele *quod*, *quia* : *raro ad nos uenit nulla alia ex causa, quam quod audire uerum timet* „vine numai rar la noi din nici un alt motiv decît pentru că se teme să audă adevărul” (Seneca, *Epist.*, 29, 1 ; cf. și Cicero, *Lael.*, 20, 74 ; Tacitus, *Ann.*, 1, 16, 1) ; *nescibam id dicere illam, nisi quia correxit miles* (Terentius, *Eun.*, 736 — 737 ; cf. și Plinius, *Epist.*, 2, 5, 12). Predicatul stă, de regulă, la indicativ, cauza fiind considerată ca reală.

c. Propoziția finală : *quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur ?* „cine ia asupra lui un exercițiu fizic obositor în alt scop decît ca să rezulte din el un lucru util ?” (Cicero, *Fin.*, 1, 10, 32 ; cf. și idem, *Prou. cons.*, 12, 29).

d. Propoziția consecutivă : *ille, qui semper secum [. . .] lupas duceret, tum neminem, nisi ut uirum a uiro lectum esse diceret* „acela care ducea întotdeauna cu el curtezane, atunci [nu ducea] pe nimeni decît [asemenea însoțitori], încît puteai zice că un bărbat l-a ales pe celălalt în vederea încăierării” (Cicero, *Mil.*, 21, 55⁹ ; cf. și Seneca, *Epist.*, 81, 20 ; Plinius, *Epist.*, 3, 12, 4).

e. Propoziția condițională : *ne nauigato citra Calycadnum neu Sarpedonium promunturia, extra quam si qua nauis pecuniam in stipendium aut legatos aut obsides portabit* „[flota lui Antiochus] să nu navigheze dincoace de Kalycadnus și nici de capul Sarpedon decît numai dacă un vas va transporta bani pentru soldă sau soli ori ostatici” (T. Liuius, 38, 38, 9 ; cf. și Cato, *Agr.*, 144, 4) ; *quis porro [. . .] Germaniam peteret,*

⁹ La A. Ernout — F. Thomas, *op. cit.*, p. 385, găsim o precizare în acest sens : „ — nisi ut : Cic., *Mil.* 55 (consecutiv) ”.

informem terris, asperam caelo [...], nisi si patria sit? „cine s-ar fi dus în Germania, țară urâtă, cu clima aspră, decât numai dacă (n-) ar fi acolo țara lui?” (Tacitus, *Germ.*, 2, 1; cf. și Cicero, *Verr.*, act. sec., 2, 25, 62; Quintilianus, *Inst. or.*, 1, 6, 2). Predicatul protazei, singurul exprimat, stă la indicativ ori conjunctiv în dependență de caracterul real, potențial sau ireal al perioadei condiționale, a cărei apodoză este circumstanțiala restrictivă.

Observație. Că în situațiile de mai sus Cnsr nu formează locuțiuni cu conectivele următoare, cum s-ar putea deduce din unele lucrări¹⁰, rezultă din :

1. Marea varietate posibilă a celui de al doilea conectiv.

2. Fiecare subordonată introdusă prin acest al doilea conectiv are structura și funcția sintactică pe care ar fi avut-o, dacă nu ar fi fost precedată de *nisi* sau *quam*, ce implică, în mod constant, un raport de restricție; segmentul cuprinde deci două propoziții : (a) o circumstanțială restrictivă și (b) o propoziție subiectivă, predicativă, completivă sau circumstanțială, al cărei termen regent este predicatul, omis prin silepsă, al subordonatei restrictive.

3. Dacă *nisi si* ar fi exclusiv un „pleonasm popular”¹¹, *nisi* ar trebui să fie peste tot substituibil cu *nisi si*, fără vreo altă modificare; or, în urma unei asemenea înlocuirii, devine necesară prezența în dreapta lui *si* a unui predicat¹², condiție ce lipsește în cazul folosirii lui *nisi* singur.

4. Pentru cazurile cu Cnsr + pronume relativ, atestările cu antecedentul exprimat confirmă existența propoziției circumstanțiale restrictive : *nec tuos ludos asperit [...], nec ullos alios, nisi eos a quibus utx utuus effugit* „nu a asistat nici la jocurile tale, nici la altele, decât la acelea din care abia a putut scăpa cu viață” (Cicero, *Sest.*, 54, 116; cf. și idem, *Lael.*, 20, 72; Sallustius, *Cat.*, 13, 1; Iordanes, *Getica*, 6).

5. Corelativul celui de al doilea conectiv subordonator nu poate sta decât în dreapta lui *nisi* sau *quam*, deci între Cnsr și Cns : *quis ... ullum liberale respicit studium, nisi [tum] cum ludi intercalantur?* „... decât atunci când ...”.

7.0. Concluzii

1. Din cele prezentate rezultă, credem, oportunitatea relevării celor două subcategorii ale propoziției restrictive : circumstanțiala restrictivă de echivalență și circumstanțiala restrictivă de excepție, atît sub raport teoretic, cît și pentru practica analizelor sintactice, unde altfel se ajunge, între altele, la impasul de a avea, la un singur predicat, două conective, implicînd două funcții sintactice, dintre care una constantă — restrictivă —, cealaltă variabilă, în dependență de al doilea conectiv și de modul verbului din dreapta sa.

2. Cele două subcategorii ale restricției, deși coincidente ca structură, diferă la nivelul conținutului, raportul de echivalență stabilindu-se între doi termeni particulari, iar excepția presupunînd o opoziție între un termen general și altul particular.

¹⁰ A. Ernout — F. Thomas, *op. cit.*, p. 384 — 385; Leumann — Hofmann — Szantyr, *op. cit.*, vol. II, p. 668; *Istoria limbii române*, vol. I, p. 357.

¹¹ Existența în acest segment a unei subordonate condiționale introduse prin *si* este semnalată de I. I. Bujor — Fr. Chiriac, *op. cit.*, p. 277, dar fără relevarea existenței și a subordonatei restrictive de excepție; autorii consideră ca apodoză partea de enunț care precedă conectivul restrictiv : „*Nisi* cu înțelesul «deci» este urmat de o condițională legată prin *si*, cînd autorul vrea să arate că aceea este singura condiție pentru realizarea acțiunii din apodoză, care la rîndul său, este negativă ca formă sau ca sens”.

¹² Cf. Leumann — Hofmann — Szantyr, *op. cit.*, vol. II, p. 668; „*nisi si* fără verb este, cu totul sporadic și pare să aparțină latinii vulgare, de exemplu CIL IV 1261”.

3. Majoritatea subordonatelor restrictive reprezintă un tip de propoziție cu o structură specifică prin faptul că predicatul lor este omis; pentru stabilirea raporturilor sintactice din segmentul de enunț din dreapta conectivului restrictiv, explicitarea lui devine însă necesară.

SUR LES PROPOSITIONS CIRCONSTANCIELLES RESTRICTIVES EN LATIN

(Résumé)

L'auteur présente deux aspects des propositions circonstancielles qui expriment la restriction : les subordonnées restrictives d'équivalence et les subordonnées restrictives d'exception, introduites par *nisi*, *quam* et — plus rarement et seulement pour les subordonnées d'exception — par *praeterquam*, *extra quam*. Ordinairement elles n'ont pas de prédicat exprimé, parce qu'il est le même que celui de la proposition régente (c'est un cas de syllepse). Celle-ci est le plus souvent négative ou interrogative, mais on trouve tout de même des subordonnées restrictives d'exception à régente affirmative. Au niveau du contenu les deux espèces de restriction diffèrent par cela que l'une exprime l'égalité de signification de deux termes, ce qui sert d'habitude comme modalité de définir quelque chose, l'autre exprime l'écart par rapport à une généralisation. Le rapport d'équivalence est établi entre deux termes particuliers (voir 2. 1.); celui d'exception suppose une opposition entre un terme général et un terme particulier, rapportés à la même action ou procès (voir 2. 2.). Ces deux termes présentent une certaine symétrie : le terme particulier a le même rôle syntaxique vis-à-vis du prédicat sous-entendu de la proposition restrictive, qu'assume le terme général vis-à-vis du verbe de la proposition régente (voir 5.2.a. — f.).

On donne des arguments pour démontrer le rôle de connectif au niveau de la phrase complexe de *nisi*, *quam*, *praeterquam* et *extra quam* dans les situations ci-dessus (voir 3. 1. — 3.5.).

Si à droite de l'un de ces connectifs il y a une proposition subordonnée qui remplit vis-à-vis du verbe sous-entendu de la proposition restrictive l'une des fonctions syntaxiques mentionnées sous 5.1. et 5. 2., le rapport de subordination, déplacé du niveau de la phrase simple au niveau de la phrase complexe, est exprimé soit par un pronom, un adjectif ou un adverbe interrogatif ou relatif, soit par une conjonction (voir 6. 0. — 6.5.) Le connectif restrictif est donc suivi immédiatement d'un autre connectif, qui amène une proposition subordonnée (ayant le rôle de sujet, d'attribut, de complément du nom, d'objet, de circonstanciel) à la proposition restrictive.

Iunie 1979

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31

STATUTUL CONECTIVELOR SUBORDONATOARE ÎN ENGLEZĂ ȘI ROMÂNĂ

DE

MARIANA GRUIȚĂ

0. Cercetarea contrastivă a două idiomuri, în totalitatea sistemului sau pe compartimente, se justifică nu numai prin rațiuni de ordin didactic. Un asemenea demers comparativ oferă adeseori interesante sugestii pentru lingvistica generală și nu de puține ori contribuie la elucidarea unor aspecte teoretico-descriptive ale limbilor examinate. Studiul paralel al conectivelor subordonatoare în limbile engleză și română¹, de pildă, ne-a ajutat să observăm acest sector al limbii engleze din unghiuri inedite și să aducem criterii noi, eficiente în descrierea lui. Beneficiul a fost, de această dată, mai ales în favoarea englezei, deoarece româna posedă studii excelente asupra cuvintelor care vehiculează sensul relațional², studii care ne-au ajutat să extindem unele principii verificate în investigarea compartimentului similar al englezei³. Bineînțeles, am avut permanent în vedere riscurile acestei metode și ne-am ferit, pe cât a fost posibil, să încorsetăm materialul lingvistic al unei limbi în tiparele gramaticale ale celeilalte⁴. Întrucît rezultatele comparării conectivelor subordonatoare

¹ Studii similare, dar dedicate abordării contrastive a conectivelor coordonatoare din cele două limbi, am efectuat cu alte prilejuri (cf. Mariana Gruiță, *Emphasis in the And-Type conjunction in English and Romanian*, în *2nd International Conference of English Contrastive Projects*, Bucharest, 1976, p. 181 — 188; idem, *A contrastive analysis of English and Romanian conjunctions*, în *Further Contrastive Studies*, Bucharest, 1978, p. 257 — 266; idem, *Aspects of coordination in English and Romanian*, în *Probleme de sintaxă*, Univ. „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1978, p. 176 — 205; idem, *Contribuții la studiul contrastiv al conectivelor coordonatoare în engleză și română*, în *Studii*, vol. I, Cluj-Napoca, 1978).

² Avem în vedere mai ales articolele lui D. D. Drașoveanu, pentru care conectivele reprezintă un sector predilect de investigare științifică (cf. D. D. Drașoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 19 — 39; idem, *Legături sintactice de la stînga la dreapta*, în CL, XIV, 1969, nr. 2, p. 241 — 246; idem, *Sens relațional și gramatematic — conținutul și expresia la nivelul gramatical al limbii*, în CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 153 — 163).

³ Gramaticile tradiționale ale limbii engleze consacră conectivelor destul de mult spațiu, dar le tratează fragmentat, fără a surprinde trăsăturile esențiale ale clasei (cf. George Curme, *English Grammar*, New York, 1947; G. Scheurweghs, *Present-Day English Syntax*, London, 1959; Pence and Emery, *A Grammar of Present-Day English*, 2nd ed., New York, 1963; Alice Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, București, 1963; Randolph Quirk et. al., *A Grammar of Contemporary English*, New York, 1972). Gramaticile generativ-transformaționale prezintă îndeosebi procesele sintactice (relativizarea, complementizarea etc.) în care sînt implicate aceste conective (cf. R. Jacobs and P. Rosenbaum, *English Transformational Grammar*, Boston, 1968; R. Hudson, *The Sentence in Written English*, Cambridge, 1971; Robert Stockwell et. al., *The Major Syntactic Structures of English*, New York, 1973). Studii speciale consacrate conectivelor subordonatoare nu există.

⁴ Ne-am orientat în abordarea contrastivă a conectivelor subordonatoare în cele două limbi după principiile generale ale acestei metode, așa cum reies ele din studiile care au

intrapropoziționale au fost prezentate cu un alt prilej ⁵, în cele ce urmează vom avea în vedere numai statutul conectivelor subordonatoare interpropoziționale în cele două limbi, insistând mai ales asupra trăsăturilor care le diferențiază.

1. *Diferența de regim*. În ambele limbi conjuncțiile subordonatoare ⁶ sînt cuvinte cu regim ⁷. Înțelegem prin aceasta că ele reclamă cu necesitate o anumită clasă de cuvinte, cărora le impun anumite restricții formale ⁸. Acest control se poate exercita la două nivele ⁹:

A. La nivelul claselor de cuvinte: conjuncția subordonatoare reclamă un *verb*;

B. La nivelul categoriilor gramaticale: verbul reclamat trebuie să fie la unul din *modurile personale*.

Comparînd conjuncțiile subordonatoare în limbile engleză și română, remarcăm că diferența dintre ele constă în *strictețea regimului* (la ambele nivele).

1.1. *La nivelul A — absența verbului reclamat*. În română, verbul reclamat de conjuncția subordonatoare poate lipsi numai în enunțuri în care acesta se repetă și unde, de fapt, se poate subînțelege:

(1) *Nu știu cînd și dacă voi merge.*

Singura excepție de la această regulă o constituie conjuncția *concesivă deși*. Aceasta admite elipsa verbului copulativ sau a auxiliarului *a fi* pentru diateza pasivă, chiar dacă el nu se repetă în enunț:

(2) (a) *Deși bolnav, a venit la școală.*

(b) *Deși bătut de turci, nu s-a descurajat.*

În engleză absența verbului reclamat de conjuncție e mult mai frecventă decît în română. Astfel, elipsa verbului *a fi* are loc cu aproape toate conjuncțiile subordonatoare. Cîteva exemple:

(3) (a) *David plays chess when on holidays.*

(b) *While at Oxford, he was active in the dramatic society.*

(c) *Though indignant at his threats, David gave William money.*

(d) *Whether right or wrong, John always loses in an argument.*

(e) *If punished, he will not cooperate.*

Printre puținele cazuri în care nu are loc elipsa verbului *a fi*, menționăm conjuncțiile care introduc subordonate cauzale (*because, as, since* etc.):

(4) **Because tired, he stayed home.*

teoretizat-o (cf. Robert Di Pietro, *Language Structures in Contrast*, Rowley, Mass., 1971; *Report on the 19th Annual Round Table on Linguistics and Language Studies*, ed. by J. Alatis, Washington, D. C., 1968; *Papers in Contrastive Linguistics*, ed. by G. Nickel, Cambridge, 1971; *BRECAP* („Bulletin of the Romanian-English Contrastive Analysis Project”), ed. by D. Chițoran, vol. 1 — 7, Bucharest, 1971—1975; *2nd International Conference of English Contrastive Projects*, ed. by D. Chițoran, Bucharest, 1976; D. Chițoran, *The Contrastive Hypothesis in Second Language Acquisition*, in *BRECAP*, 5, Bucharest, 1974, p. 49 — 64).

⁵ Cf. partea a doua a articolului nostru *Aspecte ale sintaxei pronumelor relative în engleză și română*, în *StUBB*, Series Philologia, 1976, Fasc. 1, 62 — 66.

⁶ În sfera termenului „conjuncție subordonatoare” includem, pe lângă conjuncțiile propriu-zise, pronumele și adverbele relative.

⁷ Pentru limba română faptul acesta a fost demonstrat de D. D. Drașoveanu în *Observații asupra cuvintelor relaționale* (în continuare: D. D. Drașoveanu, *Observații* ...).

⁸ Cf. John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, 1968, p. 241.

⁹ Cf. D. D. Drașoveanu, *Observații* ..., p. 20—21.

În ceea ce privește elipsa verbelor care se repetă, situația este aceeași ca în română:

(5) *I don't know when and whether I'll leave the town.*

1.2. La nivelul B — prezența modurilor nonpersonale. Diferența dintre cele două limbi e mult mai mare la al doilea nivel al regimului conjuncțiilor subordonatoare (nivelul categoriilor gramaticale). Astfel, condiția ca verbul reclamat să fie la mod personal e mult mai elastică în engleză, unde construcțiile de tipul *conjuncție subordonatoare + infinitiv / participiu / gerunziu* („non-finite forms”) sînt foarte frecvente:

(6) (a) *I am thinking of whom to select.*

(b) *I am trying to find out what to buy.*

(c) *I don't know when and where to go.*

(d) *I haven't a clear idea into how to proceed.*

(e) *I am in doubt whether to buy or sell.*

În română acest lucru e posibil numai în construcții relative cu *a avea, a fi*, dar acestea sînt excepții¹⁰:

(7) (a) *N-am ce vinde.*

(b) *Nu-i ce vinde.*

(c) *N-are cine veni.*

Cîteva exemple cu participiu/gerunziu în limba engleză:

(8) (a) *Although knowing French, he comes to classes everyday.*

(b) *When treating patients with language retardation, the therapy will consist in discussions.*

(c) *After having watched Bill play, John left the arena*¹¹.

1.3. O mențiune care merită a fi făcută aici este că diferența de regim în cele două limbi nu apare numai la conectivile subordonatoare interpropoziționale (conjuncții), ci și la cele intrapropoziționale (prepoziții). Astfel, în română, *prepozițiile au regim nominal cazual*¹² (cer un nume căruia îi impun un anumit caz). În engleză, ele au doar un *regim nominal*, în sensul că cer un nume dar nu și modificarea formei acestuia. Explicația este că în engleză numele nu cunosc flexiunea cazuală. Ca o excepție, trebuie să menționăm pronumele personal și relativ, care se declină.

Cu alte cuvinte, obligativitatea regimului conectivelor subordonatoare se oprește în engleză la primul nivel (al claselor de cuvinte — regim verbal și nominal), pe cînd în română există în aceeași măsură și la al doilea nivel (al categoriilor gramaticale — regim personal și cazual). Schematic, acest lucru ar putea fi reprezentat astfel:

ENGLEZĂ

Regimul conectivelor subordonatoare

VERBAL

NOMINAL

± PERSONAL

± CAZUAL

ROMÂNĂ

Regimul conectivelor subordonatoare

VERBAL

NOMINAL

PERSONAL

CAZUAL

¹⁰ Cf. *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, vol. II, București, 1963, p. 82 (în continuare: GLR).

¹¹ Exemplul de la (8c) este citat după George Curme, *op. cit.*, p. 179.

¹² Cf. D. D. Drășoveanu, *Observații* ..., p. 21.

2. *Caracterul exclusiv interpropozițional.* Această trăsătură este valabilă numai pentru limba română. În engleză există o serie de conective care pot apărea și inter- și intrapropozițional. Aceasta înseamnă că pot avea atât regim verbal, cit și nominal; de aceea în dicționare sînt trecute atât ca prepoziții, cit și ca conjuncții subordonatoare¹³. În această categorie intră: *after* (după), *before* (înainte), *until* (pînă), *since* (de cînd, de la):

- (9) (a) *He came after I left.* (conjuncție)
- (b) *He came after my departure.* (prepoziție)
- (10) (a) *John arrived before the last speech ended.* (conjuncție)
- (b) *John arrived before the last speech.* (prepoziție)
- (11) (a) *I haven't seen him since he graduated.* (conjuncție)
- (b) *I haven't seen him since his graduation.* (prepoziție)
- (12) (a) *He kept on drinking until midnight came.* (conjuncție)
- (b) *He kept on drinking until midnight.* (prepoziție)

În limba română, dacă am da crezare listei de conective subordonatoare din *GLR*, ar exista totuși două cuvinte care ar putea subordona la ambele nivele (inter- și intrapropozițional). Acestea ar fi *pînă* și *decît*¹⁴. În ceea ce-l privește pe *pînă*, s-a demonstrat convingător că el nu poate fi prepoziție, pentru că nu poate avea regim nominal cazual (**pînă mine*, **pînă școală*)¹⁵. *Pînă* este adverb și în această calitate intră în componența unor locuțiuni prepoziționale sau adverbiale (cf. *pînă aici*, *pînă la* etc.). *Pînă* poate fi interpretat doar ca un adverb relativ, deci numai ca un conectiv subordonator interpropozițional, deși, chiar și la acest nivel, el este însoțit, opțional, de un alt adverb:

- (13) (a) *Aștept pînă vii.*
- (b) *Aștept pînă cînd vii.*

Cît privește pe *decît*, s-a demonstrat că și acest cuvînt, în calitate de conectiv, trebuie interpretat exclusiv ca o conjuncție coordonatoare adversativă cu aspect limitativ¹⁶. Astfel, într-o frază de tipul:

- (14) *N-a venit nimeni, decît cine a fost invitat.*

decît se comportă asemănător lui *ci*, exprimînd pe lingă opoziția negativ/ pozitiv (specifică conjuncției coordonatoare *ci*) și cea de general/ particular (nimeni/ cineva). Să se compare în acest sens:

- (15) (a) *N-a venit nimeni, decît cine a fost invitat.*

- (b) *N-a venit Ion, ci numai cine a fost invitat.*

În ambele cazuri, elementul subordonator este pronumele relativ *cine* iar *ci* și *decît* sînt conjuncții coordonatoare care conectează o principală (*N-a venit nimeni* / *N-a venit Ion*) cu o altă principală (*a venit*), care, întrucît conține același verb cu prima, s-a elidat.

Avînd în vedere aceste observații, credem că se poate susține ideea că în limba română, într-adevăr, nu există cuvinte care pot subordona la ambele nivele, așa cum există în engleză. Cînd afirmăm aceasta ne refe-

¹³ Cf., de exemplu, *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, unabridged edition, Springfield, Mass., 1971.

¹⁴ Cf. *GLR*, ed. II, vol. I, p. 333; vol. II, p. 205 și 339.

¹⁵ Cf. Ștefan Hazy, *În legătura cu încadrarea cuvîntului pînă*, în *CL*, XVI, 1971, nr. 2, p. 245–249.

¹⁶ Cf. G. Gruiță, *Despre așa-zisul circumstanțial de excepție introdus prin decît (și subordonata corespunzătoare)*, în *CL*, XXI, 1976, nr. 1, p. 83–89.

rim, desigur, și la cuvintele compuse și la locuțiunile de tipul *din cauza / din cauză că, pentru / pentru că, pentru ca să, în loc de / în loc să*. În loc de și în loc să sînt două locuțiuni diferite ca structură, și deci diferite ca funcție¹⁷. Prima se termină în prepoziție, fapt care-i conferă calitatea de locuțiune prepozițională, avînd un regim nominal-cazual și nicidecum unul verbal-personal. În loc să se termină în conjuncție, are regim verbal-personal și funcționează ca un conectiv subordonator interprepozițional.

Din același motiv, în lista cuvintelor englezești care pot funcționa în dublă calitate (conectiv inter- și intraprepozițional) nu trebuie incluse elemente ca *because*, de exemplu, deoarece acest element conectează numai la nivel interprepozițional:

(16) *I did it, because my friend arrived.*

În enunțuri ca :

(17) *I did it, because of my friend's arrival.*

conectivul are altă funcție, dar și altă structură, ca atare, reprezintă o altă unitate, fiind un grup prepozițional, care nu poate funcționa la nivel interprepozițional¹⁸. Este o situație absolut similară cu corespondentul românesc *din cauza / din cauză că*:

(18) (a) *N-a venit din cauza frigului.* (prepoziție)

(b) *N-a venit din cauză că e frig.* (conjuncție)

3. Posibilitatea omiterii. În principiu, situația este similară în cele două limbi: la nivel interprepozițional predomină subordonarea prin conective, dar există posibilitatea omiterii acestora. Cauzele acestui fenomen sînt, de asemenea, identice, dar modul de manifestare este diferit.

3.1. Omiterea conectivului pentru a evita repetiția: În acest caz situația este aceeași și în engleză și în română:

(19) (a) *Spune-mi cine duce și aduce copiii de la școală.*

(b) *Tell me who takes and brings the kids from school.*

3.2. Omiterea conectivului, deși acesta nu apare anterior în enunț. În română, acest caz este foarte rar, iar gramaticile consideră că în asemenea situații subordonarea se face prin juxtapunere¹⁹:

(20) *Ai carte, ai parte.*

Întrucît putem completa enunțul cu *dacă* (*Dacă ai carte, ai parte*), considerăm că e vorba aici de o omitere, datorită posibilității de subînțelegere a relației exprimate de conjuncția *dacă*.

În engleză acest fenomen e mult mai frecvent și nu poate fi considerat, ca în română, o excepție. În special limba vorbită („Colloquial English”) renunță adesea la conectiv, de aceea acest fenomen e adeseori considerat ca o distincție între limba scrisă și cea vorbită²⁰. Omiterea conectivului predomină mai ales la completivele directe:

(21) (a) *I heard you would leave for Bucharest.*

(b) *I know he is here.*

¹⁷ Cf. D. D. Drașoveanu, *Observații ...*, p. 23–24.

¹⁸ Unele dicționare și gramatici continuă să confunde pe *because* cu *because of*, prezentîndu-le ca un conectiv unic, cu valențe prepoziționale și conjuncționale (cf. Leon Levițchi – redactor responsabil –, *Dicționar englez-român*, București, 1974).

¹⁹ Cf. GLR, ed. II, vol. II, p. 323.

²⁰ Cf. Robins Burling, *Standard Colloquial and Standard Written English*, în „Florida Reporter”, 8, 1970, nr. 1–2, p. 9–15.

Conectivul omis este în acest cazuri *that*, unul din cei mai frecvenți complementizatori²¹ ai limbii engleze. Condițiile sintactice în care are loc procesul omiterii conectivului (așa-numita „deletion”) nu sînt identice pentru toți complementizatorii și sînt uneori foarte idiosincratic. Astfel, numai în cazul lui *that* există trei posibilități:

A. Omiterea conectivului este posibilă, dar nu obligatorie;

B. Omiterea conectivului este obligatorie;

C. Omiterea conectivului este blocată.

Primul caz apare îndeosebi după verbe ca *to say* (a spune), *to know* (a ști), *to think* (a se gîndi), precum și după verbe care exprimă percepții senzoriale: *to hear* (a auzi), *to see* (a vedea), *to feel* (a simți) etc. Este situația ilustrată mai sus, în completivele directe. Omiterea conectivului fiind opțională, putem întîlni exemple ca cele menționate în (21), dar și ca cele din (22):

(22) (a) *I heard that you would leave for Bucharest.*

(b) *I know that he is here.*

Omiterea complementizatorului *that* este obligatorie în cazul unor fraze interogative care conțin o propoziție incidentă nelegată:

(23) (a) *Who did you say was coming?*

(b) **Who did you say that was coming?*

Trebuie să observăm că în limba română este posibilă și varianta cu incidenta izolată, dar mai frecventă este utilizarea unor astfel de fraze cu incidenta legată. Să se compare în acest sens:

(24) (a) *Cine — credeți voi — va reuși să sosească primul?*

(b) *Cine credeți voi că va reuși să sosească primul?*

Omiterea conjuncției *that* este blocată dacă subordonata introdusă de el este antepusă:

(25) (a) *That he will ever finish his work is open to question.*

(b) **He will ever finish his work is open to question.*

De asemenea, ca nu are loc în cazul cînd între propoziția subordonată și verbul din propoziția principală se interpune o incidentă:

(26) (a) *They maintain, you want me to believe, that they were not responsible.*

(b) **They maintain, you want me to believe, they were not responsible.*

Fenomenul omiterii este destul de frecvent și în cazul subordonatelor atributive, în special cînd acestea sînt intercalate. În asemenea situații se renunță de obicei la un pronume sau adverb relativ („relativizator”), cu sau fără prepoziție:

(27) (a) *I don't like the job (that / which) I have to do.*

(b) *The man (that / whom) I am going to show you is a very important politician.*

Extrem de interesantă în engleză, sub aspect gramatical, e situația cînd pronumele sau adverbul relativ omis este însoțit de o prepoziție²²:

²¹ Termenul de „complementizator” îl utilizăm cu sensul din lingvistica generativ-transformațională, acela de conectiv care introduce așa-numitele „complement sentences” (cf. Peter Rosenbaum, *The Grammar of English Predicate Complement Constructions*, Cambridge, Mass. 1967 și Joan Bresnan, *On Complementizers: Toward a Syntactic Theory of Complement Types*, în „Foundations of Language”, 6, 1970, p. 297—321).

²² Pentru o tratare mai detaliată a problemei cf. Mariana Gruiță, *Aspecte ...*, p. 62—66.

- (28) (a) *Where is the hay with which we loaded the truck?*
 (b) *Where is the hay which we loaded the truck with?*
 (c) *Where is the hay we loaded the truck with?*

După cum se poate observa din aceste exemple, spre deosebire de limba română, în engleză prepoziția care precede pronumele relativ poate să se desprindă de acesta și să apară la sfârșitul propoziției subordonate (28b) ²³. În cazul omiterii relativului se ajunge în situația curioasă a apariției prepoziției la sfârșitul enunțului cu regimul nominal aparent suspendat (27 c).

4. *Concluzii.* Diferența de statut sintactic dintre conectivele subordonatoare interpropoziționale ale englezei și românei nu este de neglijat. În esență, aceste deosebiri se manifestă în trei feluri:

(1) Strictețe diferită de regim la nivelul al doilea, al categoriilor gramaticale (în română caracterul verbal-personal al acestui regim este mai riguros respectat).

(2) Posibilități diferite de omitere a conectivului subordonator, în condiții de nerepetare (în engleză omiterea are loc frecvent, uneori este chiar obligatorie; în română are caracter de excepție).

(3) Deosebiri privind caracterul exclusiv interpropozițional al acestor conective (în engleză, spre deosebire de română, există conective care pot subordona și la nivel interpropozițional, și la nivel intrapropozițional, funcționând fie ca prepoziții, fie ca conjuncții subordonatoare).

Existența unor particularități de felul celor menționate aici nu trebuie să surprindă, dată fiind apartenența celor două idiomuri la clase tipologice diferite (engleza — limbă analitică, româna — limbă sintetică). Cunoașterea acestor trăsături specifice poate fi valorificată și sub aspect didactic, în procesul de însușire a englezei de către români, sau în predarea limbii române la vorbitorii de limbă engleză.

THE STATUS OF THE ENGLISH AND ROMANIAN INTERCLAUSAL SUBORDINATING CONNECTIVES

(Abstract)

The paper represents a contrastive analysis of the status of the English and Romanian interclausal subordinating connectives, pointing out the following differences:

- (1) Different restrictions on the form of the verb required by these connectives (in Romanian, only finite forms, in English, non-finites are also accepted).
- (2) Different syntactic conditions under which the connective deletion takes place in the two languages under scrutiny.
- (3) Differences regarding the double role of some interclausal connectives (in English some interclausal connectives are also used at the sentence-internal level).

Februarie 1979

Universitatea „Babeș-Bolyai”
 Facultatea de filologie
 Cluj-Napoca, str. Horea 31

²³ Fenomenul este cunoscut în sintaxa engleză generativ-transformațională sub numele de „preposition piling” (cf. John Ross, *Constraints on Variables in Syntax*, unpublished Ph. D. dissertation, MIT, Cambridge Mass., 1967 p. 197) sau „preposition stranding” (cf. R. Rodman, *On the Stranding of the Preposition in English*, in „U.C.L.A. Papers in Syntax”, 1972, nr. 2, p. 78–106).

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ ÎN SECOLELE IX – XV

DE

IOANA ANGHIEL ȘI FELICIA ȘERBAN

Într-un articol publicat anterior am prezentat o schiță a sistemului de formare a cuvintelor cu ajutorul sufixelor, și anume formarea unor substantive de la teme verbale și nominale, formarea adjectivelor de la teme substantivale și verbale¹, la care adăugăm, în cele ce urmează, alte categorii ale derivării cu sufixe și derivarea cu prefixe.

1. DERIVAREA CU SUFIXE

1.1. Formarea numelor

1.1.1. Derivarea în interiorul aceleiași părți de vorbire

1.1.1.1. Diminutive

-el desprins din cuvinte ca : *purcel*, arom. *purțel*, megl. *purțol*, antrop. *Purcel* (1424, Costăchescu, *Doc. mold. I*, p. 167; lat. *porcellus*); *vițel*, arom. *vițâl*, megl. *vițol*, istr. *vițe*, *vițe(la)*, top. *Vițelu* (1499, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 478; lat. *vitellus*, *vitella*); derivate românești : *cețătea*, top. *Cetățe* (1455, Costăchescu, *Doc. mold. II*, p. 543); *cireșel*, top. *Cireșelul* (1424, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 105); *copăcel*, top. *Copăcel* (1473, *ibidem*, p. 238); *fîntînea*, arom. *fîntîneață*, top. *Fântînețele* (1426, Costăchescu, *Doc. mold. I*, p. 178), *Fântînele* (1493, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 386); *ostrovel*, top. *Oztrogyel* (1439, Suciu, *Dict. ist. loc. II*, p. 21), *Ozthrowel* (1496, *ibidem*); *păhărnice* (1437, Costăchescu, *Doc. mold. I*, p. 536); *spătărel* (1472, Bogdan, *D. Șt. I*, p. 172); *stejărel*, top. *Stejerei* (1445, Costăchescu, *Doc. mold. II*, p. 212);

-ior : *fecior*, arom. *fičor*, megl. *fičor*, istr. *fečor* (cca 1348, Mihăilă, *Dict.*; lat. **fetiulus*); *căscioară*, top. *Cășcorele* (1469, Bogdan, *D. Șt. I*, p. 134); *trestioară*, top. *Trestior* (1498, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 460);

-șor, -ișor, -ușor² : *nucșoară*, top. *Noșara* (1394, Suciu, *Dict. ist. loc. I*, p. 430), *Nușara* (1404, *ibidem*); *tîrgșor* (*târgșorêni*, 1431, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 130); *merișor*, top. *Merysor* (1453, Suciu, *Dict. ist. loc. I*, p. 391); *vălișoară*, top. *Valisora* (1468, *ibidem*, II, p. 241); *strîmțișor*, top. *Strimțișorul* (1486, Panaitescu, *DTR*, p. 352); *riușor*, antrop. *Rysary*

¹ Ioana Anghel și Felicia Șerban, *Formarea cuvintelor în limba română în secolele IX – XIV. Derivarea cu sufixe*, în CL, XXIV, 1979, nr. 2, p. 171 – 178.

² Varianta -șor a fost explicată printr-o „lărgire” a sufixului -ior prin inserarea lui -ș (cf. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, București, 1968, p. 163). Pentru variantele -ișor, -ușor, vezi Al. Graur, *Articole și recenzii*, București, 1931, p. 3 – 9.

(1411—1412, Suci, *Dict. ist. loc.*, II, p. 91), top. *Reușor* (1446, *ibidem*), *Răușorul* (1473, *Doc. Rom. hist.* B I, p. 238); *runcușor*, top. *Runcușorul* (1458, Bogdan, *D. Șt.* I, p. 19);

-ic³: *găurică*, antrop. *Găurică* (1453, Costăchescu, *Doc. mold.* II, p. 432 și 468);

-uț⁴: *căpruță*, top. *Kaproucha* (Suci, *Dict. ist. loc.* I, p. 126); antrop. *Drăguța* (1502, *сънъ Драгутина*, Bogdan, *D. Șt.* II, p. 204); *negruț*, antrop. *Negruț* (1429—1432, Costăchescu, *Doc. mold.* I, p. 254); top. *Pleşcuța* (*Pleszkucza*, 1439, Suci, *Dict. ist. loc.* II, p. 46);

-iț⁵: *dumbrăvița*, top. *Dobrawycha* (1411, *ibidem*, I, p. 214), *Dombrawycza* (1491, *ibidem*), *Dumbrăvița* (1447, Costăchescu, *Doc. mold.* II, p. 288); *poieniță* (1473, Bogdan, *D. Șt.* I, p. 184), top. *Polonyecz* (1380, Suci, *Dict. ist. loc.* II, p. 49), *Poyanicha* (1482, *ibidem*);

-uș⁶: *căldărușă*, tip. *Căldărușa* (1492, Bogdan, *D. Șt.* I, p. 510);

-aș: *unguraș*, top. *Ungurași*⁷ (1468, *ibidem*, p. 130);

-iș⁸: *găurice*, antrop. *Găurice* (1452, Costăchescu, *Doc. mold.* II, p. 426);

-ei⁹ *știubei*, top. *Știubeiul* (1486, Bogdan, *Glos.*, p. 205);

-eț, -uleț: *făguleț*, top. *Făguleț* (1473, Bogdan, *D. Șt.* I, p. 183);

-uc¹⁰: *sătuc*, top. *Sătel* (1480, *Doc. Rom. hist.* B I, p. 273)¹¹;

-ui¹²: *cucui*¹³, top. *Cucuiul* (1497, *ibidem*, p. 433);

³ Vezi Flinuța Hasan, *În legătură cu etimologia sufixelor -ac, -le, -oc-, -uc și -aș, -eg, -ig, -og, -ug*, în SMFC, VI, p. 49—50.

⁴ În latină, sufixul -uceus apare numai în derivatul *pannucius*, care nu a fost păstrat de limbile romanice. Totuși româna și italiană au un sufix diminutiv (rom. -uț și it. -uccio), pentru care s-ar putea presupune o origine latină (W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, vol. II, Paris-Leipzig, 1895, § 418).

⁵ În slavă sufixul corespunzător forma, ca sufix primar, nume de agent, iar ca sufix secundar — diminutive (cf. F. Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. II. *Stammbildungslehre*, Heidelberg, 1926, p. 293).

⁶ Deși în constituirea lui un rol este atribuit influenței slave, acest sufix pare mai vechi în limba română. G. Giuglea presupune că ar fi un element autohton, analog albanezului -*še* (*Crtmpele de lîmbă și viață străveche românească*, în DR, III, 1923, p. 596). Sufixul autohton -*sh* pare să fi avut inițial valoare diminutivă (cf. ILR, II, p. 363). S. Pușcariu formula ipoteza că românescul -uș ar putea fi continuator al lat. -*ustum* sau -*usceum*, -*usciolus* (DR, VI, 1929—1930, p. 326). Există în română derivate cu sufixul -uș (-uș-), a căror bază nu s-a păstrat în limbă: *auș* (cu derivatul *aușel*, „numele unei păsări”, arom. *aușatic*, *aușame* etc.) < lat. *avus*; *cătușă*, arom. *cătușe*, megl. *cătușă* („plăcică”) < lat. *calta*; *mătușă* < lat. *amita*. După G. Giuglea (*loc. cit.*), părere acceptată și de S. Pușcariu (*loc. cit.*), aceste cuvinte sînt anterioare influenței slave. În limbile slave, sufixul -uș- derivă nume de plante și animale și nume de persoane, fiind mai puțin răspîndit decît în română (cf. Elena Carabulea, *Sufixul -uș(ă)*, în SMFC, II, p. 201); există în schimb un sufix diminutiv -ușk-, format din -uș- + -k-. Elementul autohton putea fi întărit prin cuvinte slave derivate cu acest sufix, intrate în limba română, ca top. *Dobrușa* (1437, *Doc. Rom. hist.* B I, p. 147).

⁷ Cf. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 293 și 461.

⁸ Vezi Th. Capidan, *Die nominalen Suffixe im Aromunischen*, Leipzig, 1908, p. 54.

⁹ În slavă sufixul -eje- forma de asemenea diminutive (cf. Al. Rosetti, *Istoria ...*, p. 323).

¹⁰ G. Pascu considera că este un sufix de origine latină (cf. *măciucă*, arom. *măcucă*, megl. *măcucă*; lat. * *matteuca*), păstrat și în numeroase alte limbi române; un sufix diminutiv similar există în compusul italian -*ucolo* (*Sufixele românești*, București, 1916, p. 133). Un alt cuvînt latin moștenit, analizabil, este *lăptucă*, arom. *lăptucă* (lat. *lactuca*). Cf. CDDE.

¹¹ Cf. și antrop. *Futuc* (1456, Costăchescu, *Doc. mold.* II, p. 583).

¹² Acestui sufix i s-a atribuit o origine latină: *vădut* „puî de iepure”, arom. *vitul'* „led de un an”, megl. *vitul'* (lat. *vituleus* „puî de animal”). Vezi Pascu, *Sufixele ...*, p. 135. Ipoteza aceasta nu este unanim acceptată (vezi Al. Rosetti, *Istoria ...*, p. 164).

¹³ Cf. senul „virf de deal sau deal cu virful rotund”, în DA.

1.1.1.2. *Augmentative*

-oi¹⁴ : top. *Luncoi* (*Also-Lonkoi*, „Luncoiul-de-Jos”, 1439, Suciu, *Dicț. ist. loc. I*, p. 368);

1.1.1.3. *Moționale*

-oaie¹⁵ : comisoaie, top. *Vale Comisoaie* (1441, Costăchescu, *Doc. mold. II*, p. 591); lupoaie, arom. *lupoane*, megl. *lupoană*, istr. *lupoŋe*, top. *Lupoia* (1473, Bogdan, *D. Șt. I*, p. 183); rățoi, antrop. *Rățoi* (1487, *ibidem*, p. 310);

-eas¹⁶ : băneasă (1496, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 430); antrop. *Stăneasa* (1480, Djamo-Diaconiță, *L. doc.*, p. 274);

-c- : țigancă (bg. *ciganka*; pentru răspindirea cuvântului în daco-română, vezi ALR II 2 899); tătară, top. *Tatarca* (1438, Costăchescu, *Doc. mold. II*, p. 10);

-iț- : călugăriță, top. *Calugherița* (1445, *ibidem*, p. 222; slavonul *калоуѣрица*¹⁷).

1.2. Formarea adverbelor

1.2.1. De la teme substantivale și adjectivele

-eșie (variantă a sufixului adjectival -esc¹⁸) formează derivate de tipul : bătrînește, megl. *bătărnești*;

-iș¹⁹ : costiș „pieziș, oblic, strîmb”, cf. antrop. *Costișatul* (1486—1487, *Doc. Rom. hist. B I*, p. 320); *curmeziș* (1508, Bogdan, *Glos.*, p. 49).

1.3. Formarea verbelor

1.3.1. De la teme substantivale și adjectivele

Verbe de conjugarea I formate pe teren românesc : *bruma*, arom. *brumeađă*, megl. *âmbrum*, antrop. *Brumariu* (1447, Costăchescu, *Doc. mold. II*, 281); *legăna*, arom. *leşagăn*, megl. *leşagăn*, istr. *legeră*, subst. *leşagăn* (1442, Bogdan, *Relațiile*, p. 185).

Verbe de conjugarea a IV-a : *nevoi* (1482—1492, Djamo-Diaconiță, *L. doc.*, p. 369); *scobi* (1478—1482, *ibidem*) ; *slobozi* (*osloboziti*, 1482—1492, *ibidem*) ;

¹⁴ Pentru originea sufixului, vezi ILR, II, p. 184. În legătură cu funcțiunea lui -oi (-oŋu) în antroponime și toponime, cf. E. Petrovici, *Studii...*, p. 135—137.

¹⁵ Pentru presupusa proveniență din substrat a sufixului -oaie, vezi ILR, II, p. 363.

¹⁶ Este continuatorul sufixului moțional latin -issa. Cf. ILR, II, p. 184.

¹⁷ Vezi Mihăilă, *Dicț.*, p. 83.

¹⁸ Suffixul -ește pare să fie o formație de origine tracă, provenită dintr-un instrumental în -e (cf. A. Graur, *Le suffixes roumaine -escu et le suffixes thrace -isk-*, în „Romania”, LIII, 1927, p. 552).

¹⁹ Ov. Densusianu consideră că sufixul adverbial are altă origine decât sufixul colectiv (*Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901, p. 365).

-uî.²⁰ : vămui (1415, Bogdan, *Relațiile*, p. 7; cf. Tamás, *Et. Wb.*). Cu acest sufix s-au acomodat verbe de proveniență maghiară, cum sint : *cheltui* (prima jumătate a sec. al XV-lea, Tamás, *Et. Wb.*); *chibzui* (1459, *ibidem*); *ponoslui* (1498, *ibidem*).

1.3.2. De la onomatopee

-ăn- : unii cercetători consideră că acest sufix, foarte productiv, aparține substratului²¹. S. Pușcariu atribuia verbelor românești în -n- o proveniență slavă²². După cum arată Al. Graur, cert este că aceste forme cu -n- (*bufni*, *ciocni*, *pufni* etc.) sint cele mai răspindite, cunoscute în toată țara, reprezentind forma cea mai veche a sufixelor care derivă verbe de la onomatopee.

Sufixul -ăn- ar fi rezultat prin inserarea unei vocale (*bocăni*, *croncăni*, *țacăni*)²³; -ăi- provine din forme cu sufixul -ăni, prin pierderea lui *n* : *behăi*, *clefăi*, *fonfăi*, *plescăi* etc.²⁴

2. DERIVAREA CU PREFIXE

2.1. Formarea verbelor

2.1.1. De la teme verbale

2.1.1.1. Negația

des-, *dez-*²⁵ desprins din cuvinte ca : *descălța*, arom. *discalțu*, megl. *discalț* (lat. *discalciare*); *descărca*, arom. *discarcu*, megl. *discarc* (lat. *discarcare*²⁶); *descoperi*, arom. *disceapir*, megl. *disceaper*, top. *Descușerești* (1492, *Doc. Rom. hist.* B I, p. 374; lat. *disco(o)perire*); *desface*, arom. *disfac*, megl. *disfac* (lat. *disfacere*); *dezlega*, arom. *dizleg*, megl. *dizleg* (lat. *disligare*) formează verbe ca : *descoase*, arom. *discos*, megl. *discos*; *dezumfla*, arom. *disumflu*, megl. *disamflu*.

²⁰ Sufixul s-a detașat din verbe de proveniență slavă : *milui* (cf. v. sl. *milovati*); *dărui* (cf. v. sl. *darovati*). Vezi S. Pușcariu, *Limba română*, I. *Privire generală*, București, 1940, p. 298–299; E. Petrovici, *Note slavo-române*, în DR, XI, 1948, p. 188–190; Laura Vasiliu, *Sufixul verbal -ul și compusele lui*, în SMFC, IV, p. 114. În sufixul gramatical slav, grupul -u + j- (în care j este element tematic) apare numai în formele provenite de la tema prezentului, din care au fost împrumutate verbele românești. Cf. I. Pătruț, *În legătură cu penetrabilitatea sistemelor lingvistice*, în CL, XV, 1970, nr. 2, p. 234.

²¹ Cf. ILR, II, p. 363.

²² Cu excepția acelor verbe formate prin analogie cu *ciocăni* (<*ciocan*) : *bocăni*, *clămpăni*, *țacăni* (S. Pușcariu, *op. cit.*, vol. I, p. 98–99).

²³ A. Graur, *Notes d'étymologie roumaine*, în BL, VI, 1938, p. 151–152.

²⁴ *Ibidem*, p. 148 și 152.

²⁵ Cf. S. Pușcariu, *Das rumänische Präfix des-*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, LXIII, 1943, p. 1–22.

²⁶ Cf. H. Mihăescu, *E îndreptățită reconstituirea?*, în *Omagiul lui Alexandru Rosetti, la 70 de ani*, București, 1975, p. 569.

2.1.1.2. Trecerea, pătrunderea

*stră*²⁷ : *străpunge*, arom. *străpungu*, megl. *străpundu* (lat. **extrad-pungere*) ; *strămula*, arom. *strămut* (lat. **extramutare*) ; *strecura*, arom. *stricor*, megl. *stricor* (lat. **extracolare*). Formează verbe ca *străbate*, arom. *străbat*.

2.1.1.3. Transformarea

pre- formează derivate ca *preface*, arom. *prifac* (calc după bg. *prétvoriti*²⁸ ; pentru răspîndirea cuvîntului în dacoromână, vezi ALR II 3 680).

2.1.2. De la teme substantivale

Transformarea

*în*²⁹ desprins din cuvinte ca : *încuia* (lat. *incuneare*) ; *împărți*, arom. *ampartu*, megl. *âmpărșos* (lat. *impartire*) formează verbe ca : *îmbunătăți*, megl. *âmbunătățos* ; *înfrica*, arom. *nfric*, megl. *ânfric*, *nfrikez*.

2.1.3. De la teme adjectivale

Transformarea

în- : *îndulci*, arom. (*i*)*ndulțescu*, megl. *ndulșes* (lat. **indulcire* = *indulcere*³⁰) ; *îngreuna* (lat. **ingrevinare*). Formează derivate ca : *îmbuna*, arom. *mbuneđu* ; *îmbogăți*, arom. *mbugățăscu* ; *îndrepta*, arom. *ndreptu*, megl. *ândrept* ; *îngălbeni*, arom. *ngălbinescu*, megl. (*ă*)*ngălbines* ; *înmuia*, megl. *ânmol'* ; *înmulți*, megl. *ânmulțos* ; *însănătoși*, *însănătoșa*, megl. *ânsănātușoz*.

2.1.4. De la numerele

Transformarea

în- : *îndoi* (pentru circulația în dacoromână, vezi DA).

2.2. Formarea numelor

2.2.1. De la teme nominale

2.2.1.1. Negative

ne- : *nevoie*, top. *Nevoia* (1499, *Doc. Rom. hist.* B I, p. 470 ; bg. *nevolja*) ; *nebun*, top. *Neburești* (1448, Costăchescu, *Doc. mold.* II, p. 342).

²⁷ Prefixul *stră-* are în română valorile lat. *trans-* și *extra-*, atribuindu-se prefixului *stră-* valorile lui *trans-* ca și italianului *tra-* (cf. W. Meyer-Lübke, *Grammaire* . . . , § 605). Vezi și Ed. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, ed. IV, Paris, 1946, p. 206 ; Rodica Ocheșanu, *Prefixul stră-*, în SMFC, II, p. 79 și 81.

²⁸ Cf. CDDE.

²⁹ Vezi Flora Șuteu, *Prefixul în-/în-*, în SMFC, II, p. 37–65.

³⁰ Cf. CDDE.

2.2.1.2. Transformarea

*răs-, răz-*³¹ : *răspopă*, antrop. *Raspop* (1435, *ibidem*, I, p. 401), *Raspopă* (1442, *ibidem*, p. 550).

ABREVIERI

antrop.	antroponim
Bogdan, <i>Glos.</i>	D. P. Bogdan, <i>Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române</i> , București, 1946.
Bogdan, <i>D. Șt.</i>	I. Bogdan, <i>Documentele lui Ștefan cel Mare</i> , vol. I — II, București, 1913.
Bogdan, <i>Relațiile</i>	I. Bogdan, <i>Documente privilegiate la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI</i> , vol. I, București, 1905.
Costăchescu, <i>Doc. mold.</i>	M. Costăchescu, <i>Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare</i> vol. I — II, Iași, 1931—1932.
Djamo-Diaconiță, <i>L. doc.</i>	Lucia Djamo-Diaconiță, <i>Limba documentelor slavo-române, emise în Țara Românească în sec. XIV—XV</i> , București, 1971.
<i>Doc. Rom. hist.</i> B I	<i>Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească</i> , vol. I (1247—1500), întocmit de P. P. Panaitescu și D. Mioc, București, 1966.
Mihăilă, <i>Dicț.</i>	G. Mihăilă, <i>Dicționar al limbii române vechii (sfârșitul sec. X — începutul sec. XVI)</i> , București, 1974.
Panaiteanu, DTR	P. P. Panaitescu, <i>Documentele Țării Românești</i> , I, București, 1938.
Suciu, <i>Dicț. ist. loc.</i>	C. Suciu, <i>Dicționar istoric al localităților din Transilvania</i> , vol. I — II, București, 1966—1968.
Tamás, <i>Et. Wb.</i>	Lajos Tamás, <i>Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumanischen (unter Berücksichtigung der Mundartwörter)</i> , Budapest, 1966.
top.	toponim

Aprilie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

³¹ Pentru valorile prefixului *raz-* în limbile slave, vezi W. Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik*, II. Band, Göttingen, 1908, p. 387—388; Gh. Bulgăr, *Prefixul răs- în limba română*, în SMFC, I, p. 19.

NOTE DE ONOMASTICĂ*

DE

I. PĂTRUȚ

În documentul din 1371—1372 în care sînt consemnate multe localități bănățene, printre care *Lugas* [= Lugoj], *Hudus* [= Hodoș], *Zynazeg* [= Sinersig] (*Doc. Val.*, p. 241), *Boldur* (*ibidem*, p. 243)¹, apare și numele unui alt sat din apropierea Lugojului: „Item Stanislaus de Honorych I destinavit” (*ibidem*, p. 241) „de asemenea Stanislau din Honorici a destinat un om” [la lucrările pentru construirea cetății Orșova]².

Toponimul mai apare sub formele: 1650 *Honoricz*, 1828, 1851 *Honoris*, 1913 *Honoros*³.

Numele oficial actual *Honorici* (com. Victor Vlad Delamarina, jud. Timiș) corespunde formei populare *Onoriș*⁴, cu afereza lui *h-*, obișnuită în graiurile bănățene (cf. *aldan* „hăldan”, *otar* „hotar” etc.).

Honorych, din documentul amintit, reproduce forma românească de atunci (cu *-ê*); *Honoricz* continuă forma anterioară; *Honoris* vrea să redea forma bănățeană (*-s = ș*: băn. *ś*⁵); *Honoros* se explică prin armonie vocalică (*o — i > o — o*), fenomen caracteristic limbii maghiare; *Honoriș*, din nota reprodușă mai sus, pare a fi o „românizare” a lui *Honoris*, menționat.

Kniezsa István declară că etimologia toponimului este necunoscută⁶. După părerea mea, localitatea poartă un nume de persoană omofon. Este vorba de un antroponim rar, neatestat, pe cît știu, situație pe care

* Utilizez următoarele sigle: *Doc. Val.* = *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*, curante Emerico Lukinich et adiuuante Ladislao Galdi, ediderunt Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai, Budapesta, 1941; DOR = N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei, București, 1963; DRH, B = *Documenta Romaniae historica*, volumul I (1247—1500), întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mloc, Editura Academiei, București, 1966; nb = nume de bărbat; nfm = nume de familie; top = toponim.

¹ Vezi I. Pătruț, *Note de onomastică română*, în „Analele Societății de limba română”, 3 — 4, Panclova-Zrenjanin, 1972—1973, p. 368 seq.

² Numele localității este însoțit, de editori, de următoarea notă: „*Honorych*, auj[ourd’hui] *Honoros* — *Honoriș*”.

Vezi indicația premergătoare documentului reproduș: „Lista lucrătorilor convoați de Benoit Hlmfi, conte de Timiș, pentru construirea cetății Orșova” (*Doc. Val.*, p. 239).

³ C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, Editura Academiei, [București, 1967], p. 294.

⁴ Numele colectiv al locuitorilor: *onorišér* (sg. m.: *onorišan*, f. *onorišană*). De fapt, o este precedat (ca și în alte regiuni) de un *wau* (care nu interesează aici).

⁵ Cf. — *Bogsán* (din *Nemet-Bogsán*), corespunzător băn. *Bócsa* (forma oficială *Bocșa*, jud. Caraș-Severin) (vezi I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 214 — 215).

⁶ În volumul *Magyarok és románok*, I, Budapesta, 1943, p. 233/18.

am întâlnit-o și în alte ocazii⁷. Ca și atunci, încerc să găsesc structura antroponimului, raportându-l la altele, cu elemente componente asemănătoare⁸.

Antroponimul este un derivat cu sufixul, diminutival, obișnuit, *-iê*, rostit *-is*: cf., din regiunea respectivă, *Colls*, derivat de la tema *Col-*, cf. *Colă*, hipocoristic față de *Nicolae* (cf. scr. *Kola*); *Pălis* supranume (în Ohaba-Forgaci, aproape de Honorici), cf. *Pală* nfmam, *Palea* nfmam, *Palișă* nfmam (DOR, p. 341) etc.

Sufixul *-iê* a fost aplicat la o temă (*H*)onor-. Nu ne putem gândi, bineînțeles, la un *Honoriu*⁹, de origine latină (*Honorius*), care apare la noi târziu, la mult timp după atestarea localității în discuție¹⁰, ci la un nume românesc, **(H)onora*, **(H)onorea*, **(H)onoru* sau chiar **(H)onor*, derivat cu un sufix *-or-*.

De structură identică cu *Honorici* este *Cozorici* nfmam actual, avînd, înaintea sufixului *-iê*, un *-or-*, adăugat la tema *Coz-*, existentă în antroponimul, cunoscut și actual, *Coza* (DOR, p. 251); cf. și *Coza*, sat, jud. Vrancea.

Sufixul *-or-* mai apare în antroponime ca:

Băndor nfmam, pe care-l raportează nu la *bandor* „stomac (la animale)”, ca în DOR, p. 191, ci la *Bandu* nfmam actual (vezi DOR, p. 190), *Bandea* top (*ibidem*); cf. der. (cu suf. *-iê-*) *Bandiciu* nfmam (*ibidem*), (cu suf. *-oi-*) *Băndoiu*, sat, com. Mărașu, jud. Brăila. Un derivat, de la aceeași temă *Band-*, cu sufixul *-r-*¹¹, este *Bandrea* nfmam, altfel explicat de Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 70.

Antroponimele *Cocor*, *Cocoru*, *Cocora*, *Cocorea* sînt, evident, înrudite, formînd un microsistem pe care nu-l raportează la substantivul *cocor*, ca în DOR, p. 245, fără a nega, bineînțeles, că primul dintre ele poate să fie și supranume. Atestarea lui *Cocora* ca prenume (DOR, p. 245; cf. într-un document, din 1494, din Țara Românească: *Cocora*¹², vornic mic) face cu totul imposibilă explicarea lui din *cocor*¹³.

Cocora și *Cocoru* apar și ca nume de sate, în județele Ialomița, respectiv Vilcea, cf. și *Cocorăști*, nume de sate; jud. Olt și Prahova, și *Cocorenii*, sat, jud. Gorj.

⁷ Vezi I. Pătruț, *Toponime formate din antroponime*, în SCL, XXVII, 1976, nr. 1, p. 17 — 19; idem, *Din nou despre toponime formate din antroponime*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 39 — 44; vezi și *Despre stratificare în toponimie*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, unde mă refer la numele satului *Herendești* (aparținător aceleiași comune, Victor Vlad Delamarina), care, evident, are la bază un nume de persoană, neatestat (p. 210).

⁸ Vezi articolele menționate în nota precedentă.

⁹ Înregistrat sub forma *Onoriu* de Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Olului*, București, 1936, p. 292.

¹⁰ *Onoriu*, considerat și de Șt. Pașca „neologism latin” (*ibidem*), este atestat într-un urbariu din Ucea de Jos, jud. Brașov, din anul 1722, vechime puțin obișnuită pentru „neologisme latine”, care apar la noi mai ales din secolul trecut (vezi Șt. Pașca, *ibidem*, p. 39). Al. Cristureanu mă informează că, în bogatul material de care dispune, (*H*)onoriu apare numai în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

¹¹ Cf. I. Pătruț, *art. cit.*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 42: *Bobru*, *Cotru*, *Cotr(e)a* etc.

¹² DRH, B, I, p. 403, 405: [. . .] „jupan Draghici mare dvornic, jupan Cirstlian, jupan Badea, ginerele lui Udriște, jupan Staico logofăt, jupan Deatco ban, jupan Dedul . . . , Danciu comis, Stroe spătar, Dimitru paharnic, Radul și Dragomir stratornici, Colțea și Stan și *Cocora* vornici mici”; boierii deci sînt consemnați cu nume unice, care pot fi toate (asupra celor mai multe nu avem nici o îndoielă) prenume.

¹³ În Moldova este înregistrat un stolnic cu numele *Cocorea* (vezi DOR, p. 245).

Tema *Cocor*- conține un sufix *-or-* față de antroponimele *Coc* nfm, *Cocu* nfm, *Coca* nfm (existente în DOR, p. 244 — 245); cf. și *Coca*, sate, jud. Buzău, *Cocu*, sat, jud. Argeș.

Cotore nfm nu poate fi, formal, explicat din substantivul *cotor*, cum se propune în DOR, p. 251; mai plauzibilă pare derivarea lui, cu sufixul în discuție, ca și a lui *Cotora* nb (vezi *ibidem*) și (cu metafonie) *Cotoară* nfm (*ibidem*; explicat și de Șt. Pașca din *cotor*, *op. cit.*, p. 217); cf. și derivate de la tema *Cotor-*: (cu suf. *-oi-*) *Cotoroiu* nb (DOR, p. 251), *Cotoroaia*, sate în județele Galați și Mehedinți; (cu suf. *-c-*) *Cotorca*, sate în județele Buzău și Ilfov.

Cotore, *Cotora*, *Cotoară* pot fi deci derivate românești, de la o temă *Cot-*¹⁴, existentă în *Cot* nfm, *Cota* nb, *Cote* nfm, *Cotea* nfm, înregistrate în DOR, p. 250.

Grămaticul care a scris un document din Țara Românească, în anul 1483, purta numele de *Hodor* (DRH, B, I, p. 298, 299). Dacă *Hodor* e prenume, cum pare a fi (vezi *ibidem*), el nu are nici o legătură cu vreun cuvânt comun (cum se susține în DOR, p. 296), ci este un derivat de la tema *Hod-*, cf. *Hode(a)* nb (DOR, p. 296); cf. și *Hodora*, sat, jud. Iași, *Hodoreasca*, sat, jud. Gorj.

Spuneam că *Motorojescu* nfm actual este derivat (cu suf. *-or-* + *-esc-*) de la o temă detașată din *Motora* nfm cunoscut¹⁵, raportat în DOR la adjectivul *motoran* [?] „tont”. După părerea mea, *Motora* este un format de la tema *Mot-*, cf. antroponimele *Mota*, *Motu*, *Motea* (vezi DOR, p. 161, s.v. *Timotei*), der. *Motoc* (și nume de sate, jud. Bacău și Dolj), *Motocești*, sat, jud. Bacău.

Exemplele de care dispun sînt numeroase. Consider însă că cele analizate sînt suficiente spre a susține existența unui sufix *-or-* în asemenea antroponime. În cazul dat, sufixul *-or-* a fost aplicat unei teme *Hon-*, cf. *Honea* nfm actual și derivatele cu alte sufixe: (*-oi*) *Honoi* nfm, (*-c-*) *Honcu* etc. (DOR, p. 296).

NOTES D'ONOMASTIQUE

(Résumé)

Je crois que *Honorici*, le nom d'un village dans le département de Timiș, représente un anthroponyme (non attesté) homophone.

Noiembrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

¹⁴ Din tema *Cot-* este format, cu sufixul *-ei-*, *Coteiul* top și apoi, cu sufixul *-aș-*, alt toponim, *Coteiașul* (Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 452), iar cu sufixul *-r-* *Cotru*, *Cotr(e)a* nfm (vezi *supra*); din tema *Cotr-* provine *Cotrocă* nfm, cf. *Cotroceni*, numele mănăstirii și al unui cartier din București, precum și al unui sat înglobat în orașul Pitești.

¹⁵ Vezi I. Pătruț, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 40.

OBSERVAȚII ASUPRA SISTEMULUI POPULAR ÎN TOPONIMIE*

DE

SABIN VLAD

1. Prin *sistem popular în toponimie* înțelegem ceea ce din punct de vedere diacronic, din perspectiva istoriei **macrotoponimelor**, s-ar putea numi *sistem primar în toponimie* sau *sistem toponimic primar*. Din punct de vedere *sincronic*, acest sistem, în măsura în care se va demonstra că el sau elementele sale (co)există și funcționează și *astăzi*, ar putea fi considerat echivalentul, corespondentul toponimic al *sistemului popular antroponimic*, analizat și definit, în antroponomastica românească, cu mare claritate, de către Ștefan Pașca¹. De fapt, prin asociere cu acest sistem popular de denominație, care și astăzi coexistă (datorită puterii sale de individualizare) cu sistemul (numit) oficial, am optat exclusiv din perspectivă sincronică, forțând întrucitva comparația, pentru sintagma *sistem popular*, deși mult mai exactă ar putea fi sintagma (sugerată de profesorul I. Pătruț) *sistem local*.

2. Observații directe sau indirecte cu privire la ceea ce numim, din perspectivă diacronică, *sistem toponimic primar*, iar, din perspectivă sincronică, *sistem toponimic popular*, s-au mai făcut, îndeosebi în contextul analizării apariției și evoluției numelor de locuri. Spre exemplu, I.-A. Candrea, în cursul său *Probleme de toponimie*, arată: „Cei dintâi locuitori, ai unei regiuni restrinse, numesc apele, munții, diversele accidente de teren și particularitățile caracteristice ale ținutului pe care îl locuiesc, și pe care îl străbat, cu însuși numele comun care le disignează. Astfel apele vor fi numite, mai întâi, *rîu, pîrîu, gîrlă, potoc, baltă, bahnă* etc. Dealurile și munții sînt denumiți: *munte, deal, muncel, movilă, măgură, dîlmă, coastă, față, dos, vîrf, pisc* etc. Diversele accidente de teren primesc numele de: *vale, groapă, vîrtoapă, peșteră, rîpă* etc. Așezările de locuitori se numesc: *oraș, sat, cătun*, cele părăsite *săliști*. Locurile întărite de natură sau de mina omului vor primi numirea de: *cetate, grădiște* sau *horodiște* ș.a.m.d.”²

Din citatul reprodus se poate observa cu ușurință că I.-A. Candrea definește, de fapt, implicit (din punct de vedere diacronic), acest sistem toponimic primar.

* Materialul a fost prezentat sub formă de comunicare la Sesiunea științifică a cadrelor didactice, cercetătorilor și studenților de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 26 — 27 octombrie 1979 și revizuit, întrucitva, mai ales sub aspect terminologic, ca urmare a sugestiilor și recomandărilor primite din partea profesorilor I. Pătruț și Romulus Todoran, precum și a colegului Ion Mării.

¹ Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 60 și urm.

² Curs ținut la Universitatea din București, 1930—1931, p. 41 — 42.

Fără a încerca să propunem o definiție riguroasă și explicită a acestui sistem, vom spune, totuși, că *sistemul toponimic primar* este acel sistem de denominație care funcționa, într-o primă etapă a existenței umane organizate, în exclusivitate pe bază de apelative simple (= cuvinte sintetice) precum : *sat, oraș, râu, vale, munte, deal* etc. : „Cît timp locuitorii cunoșteau o singură apă, un singur munte, erau de ajuns aceste apelative”³ pentru „organizarea” toponimică a spațiului în care se mișcau și trăiau vorbitorii.

În etapa următoare, cum rezultă și din ceea ce spune în continuare I.-A. Candrea, „cînd raporturile dintre oameni au devenit mai frecvente, cînd orientarea a devenit o necesitate în călătoriile mai lungi”⁴, același sistem primordial (bazat numai pe apelative simple), devenind inoperant pentru „organizarea” toponimică a acestui spațiu mai lărgit (compus din mai multe nuclee sociale), a funcționat și pe bază de apelative compuse (= de termeni analitici, sintagmatici) : „Astfel, riul sau pîrăul au încetat de-a mai fi simplu *rîul* sau *pîrăul* și au devenit : *rîul mare* sau *mic*, *limpede* sau *turbure*, *alb*, *negru*, *repede* etc. Așa avem : *Rio Colorado* (« Riul colorat »), *Biela-Reka* (« Riul alb »), *Misisipi* (« riul mare »), *Marea Neagră* ș.a. De-a lungul și munții au căpătat numirile după forma, înălțimea și înfățișarea lor, de : *Dealul mare*, *Dealul rotund* [. . .]. În ceea ce privește numele de localități, numirea simplă de *sat*, *oraș* nemaiputînd persista față de atîtea alte sate și orașe, a fost precizată cu adăugarea unui epitet : *Satul mare* sau *mic*, *Orașul nou* sau *vechi* [. . .]; *orașul* sau *satul lung* [. . .], *orașul* sau *satul de jos ori de sus, din deal sau din vale* etc.”⁵.

I.-A. Candrea, urmărind apariția și evoluția numelor proprii, a definit numai *sistemul toponimic primar* (atît cel sintetic, cît și cel analitic) care, trebuie arătat, a devenit și el, într-un alt stadiu al evoluției societății, inoperant pentru „organizarea” toponimică (intercomunitară, de la nucleu la nucleu, dar, mai ales, din punct de vedere administrativ, de sus în jos) a unui spațiu geografic, socio-cultural de dimensiuni mari, după cum a devenit inoperant, la un moment dat, *sistemul antroponimic popular*.

În acel moment, poate și din aceleași rațiuni care stau la baza apariției sistemului antroponimic oficial, au apărut, pentru ceea ce astăzi numim *macrotoponimie*, numele *topice* propriu-zise⁶, constituindu-se, astfel, sistemul toponimic propriu-zis, sistem pe care-l vom numi din punct de vedere diacronic, în opoziție cu sistemul toponimic (sintetic și/ sau analitic) primar, *sistem toponimic secundar*, iar, *sincronic*, în opoziție cu ceea ce numim sistem toponimic popular sau local și

³ *Ibidem*, p. 43.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 43 — 44. Pentru unele aspecte, vezi și : Ovid Densusianu, *Probleme de toponimie și onomastică* (curs), București, 1928—1929, p. 56 ; Th. Capidan, *Numele geografice din România și Dicționarul toponimic român*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secției literare”, seria III, 1946, tomul XV, Mem. 2, p. 41 ; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 18 ; Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 14 și urm. ; Emilian N. Bureștea, *Unele aspecte ale relației dintre toponimie și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 207 — 214 ; Gh. Bolocan, *Sistemul entopic al limbii române și rolul lui în toponimie*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 205 și urm. etc.

⁶ Vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 18, cap. I : „Se poate afirma că, înainte de a găsi nume propriu-zise pentru accidente de teren, ne simțim îndemnați să le indicăm cu ajutorul termenilor din lexicul limbii curente, consacrați în acest scop”.

(evident) prin asociere cu sistemul antroponimic oficial, *sistem toponimic „oficial”* (= intercomunitar, supralocal).

3. Apariția sistemului „oficial” (= secundar), atît în antroponimie, cît și în toponimie, nu a însemnat substituirea sistemului primar/popular, care, fiind *ab initio* strict local, a devenit inoperant nu pentru o comunitate umană dată, nu pentru un spațiu de tip nucleu, ci pentru ansamblul acestor comunități, adică pentru un spațiu intercomunitar. Evaluat din perspectiva unei așezări omenești rurale, se poate observa că și astăzi sistemul antroponimic popular este viabil, fapt demonstrat de Ștefan Pașca și de către alți cercetători ⁷.

4. Dacă în antroponimie prezența sistemului popular a fost relevantă și s-a demonstrat coexistența celor două sisteme (cel popular și cel oficial), în toponimie, la nivel de macrotoponimie, nu știm să se fi relevat, în mod special, existența și astăzi dacă nu a ceea ce, din perspective diferite, am numit *sistem toponimic primar/popular*, atunci cel puțin a unor vestigii evidente ale acestui sistem, deși, după cum vom vedea în continuare, unele elemente ⁸ ale acestui sistem au fost atestate și de către alți cercetători.

Cercetările efectuate de noi în Munții Apuseni, atît cele pentru *Dicționarul toponimic al României (Transilvania)* ⁹, cît și cele personale, în zona Văii Arieșului — cercetări însoțite întotdeauna de o atentă observație asupra graiului și a unor aspecte socio-culturale —, ne-au oferit posibilitatea de a constata că, la nivelul macrotoponimiei (așezări, riuri etc.), acest *sistem toponimic*, prin unele elemente ale sale, este utilizat și astăzi în cadrul unor comunități și spații geografice mai mici, de tip „nucleu”. Spre exemplu :

— **Lupșa**, așezare veche atestată documentar la 1366 ¹⁰, pentru locuitorii din *Valea Lupșii, Lunca, Hădărău, Măndăstire, Geamăna* etc., localități din imediata vecinătate = *S a t*. Oamenii din aceste localități, în vorbirea curentă, zic : „mă duc în *Sat*” și nu „mă duc la *Lupșa*”, iar locuitorilor din *Lupșa* le zic *sățeni* : „m-am întîlnit cu niște *sățeni*” și nu „m-am întîlnit cu niște oameni din *Lupșa* sau *lupșeni*”, derivat care abia de un timp încoace începe să se impună ; „numai noi sîntem *sățeni*”, spunea învățătorul emerit Pamfil Albu (localnic), „ceilalți sînt : *văleni, hădăreni, mușcani, mărgăieni, luncani* etc.”. Satului *Lunca* (oficial), din vecinătatea localității *Lupșa*, oamenii îi spun *Lunca Satului* ;

— **Valea Lupșii** ¹¹, pentru locuitorii din *Lupșa, Mărgaia, Valea Șesii, Muncel* etc. = *V a l e*. Oamenii zic : „mă duc la *Vale*” și nu „mă

⁷ Ștefan Pașca *op. cit.* ; vezi și Natalla Cernăuțanu, *Observații asupra sistemului de denuminație personală în mediul rural*, în LL, V, 1961, p. 77 și urm. ; Ion Roșlanu, *Observații asupra sistemului popular de denuminație personală în Transilvania*, în LL, XII, 1966, p. 345 și urm. ; Dumitru Loșonți, *Sistemul popular de denuminație personală din Bonfida (jud. Cluj)*, în CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 115 și urm. ; Christian Ionescu, *Observații asupra sistemului antroponimic românesc*, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 519 și urm. etc.

⁸ Aceste elemente, trebuie precizat, nu sînt de natura celor analizate de profesorul Ioan Pătruț în cunoscutul său studiu *Toponime populare și oficiale* (Vezi *Studii de limba română și slavistică*, Cluj-Napoca, 1974, p. 213 și urm.).

⁹ Realizate în colaborare cu Dumitru Loșonți în perioada 1976—1979.

¹⁰ Csánki Deszö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol. V, Budapesta, 1913, p. 719 — 720.

¹¹ Atestat la 1441 : Kyslwpsa (vezi C. Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1966, s. v. *Lupșa*).

duc la *Valea Lupșii*", iar locuitorilor din *Valea Lupșii* le zic *văleni* : „m-am întâlnit cu un *vălean*, am văzut niște *văleni*" ;

— **Mușca**¹², așezare veche tot din vecinătatea localității *Lupșa*, pentru locuitorii din *Poșogani*, *Văi*, *Lazuri*, *După Deal* etc., sate din jurul ei = *S a t* ; toți aceștia spun „merg în *Sat*", adică la *Mușca*, dar *săteni* sînt numai cei din *Lupșa* ; cei din *Mușca* sînt *mușcani*. Credem că în vechime și *Mușca* aparținea aceluiași nucleu socio-geografic al cărui centru era *Satul*, adică actuala localitate *Lupșa* ;

— **După Deal**, pentru locuitorii din *Mușca*, *Poșogani*, *Lupșa* = *D e a l*. Oamenii din aceste sate zic : „mă duc în *Deal*", iar locuitorilor le spun *deleni* : „m-am întâlnit cu un *delean*"¹³ ;

— **Bucium Sat**, pentru locuitorii din *Bucium* (sat separat), *Izbita*, *Poieni*, *Muntari* etc. = *S a t* : „numai cînd merem în *Bucium Sat* spunem că merem în *Sat*, aiasta-i cel mai vechi ; cînd merem în celelalte, spunem că merem la *Izbita*, la *Poieni* etc.". *Valea Buciumului*, apă ce străbate și acest spațiu = *Valea Satului* în vorbirea curentă a locuitorilor¹⁴ ;

— **Baia de Arieș**, așezare străveche¹⁵, important centru industrial în extracție și prelucrare a minereurilor aurifere, pentru locuitorii de pe un spațiu socio-geografic mai întins : *Lupșa*, *Valea Lupșii*, *Muncel*, *Sălciua*, *Brăzești*, *Sartăș*, *Cioara*, *Ponor* etc. = *B a i a*. Locuitorii din aceste localități zic : „am fost la *Baia după cumpărături*" și nu „am fost la *Baia de Arieș*", iar oamenii din *Baia de Arieș* le zic *băieșeni* : „m-am întâlnit cu un *băieșan*".

Din observațiile noastre de pe teren am mai putea enumera și alte exemple asemănătoare. Ne rezumăm, însă, la acestea, nu fără a mai adăuga că, pentru toți locuitorii de pe cursul superior al *Arieșului* (de la izvor pînă la ieșirea lui din Munții Apuseni), acesta = *R î u* ; *Arieșul Mare* = *R î u l M a r e*, iar *Arieșul Mic* = *R î u l M i c*¹⁶. Toți locuitorii acestei zone spun : „am fost la *Rîu*", „m-am scăldat în *Rîu*", „am prins pești din *Rîu*", „am cosit pe lingă *Rîu*" etc., *R î u l* fiind oficialul *Arieș*. Aproape în fiecare localitate de pe această porțiune a *Arieșului*, am notat toponime minore de genul : *Fața Rîului* (în *Surdac*, com. *Iara* : „față de deal către *Rîu*"), *Lunca Rîului* (în *Lupșa* : „luncă lingă *Rîu*"), *Gura Rîului* (în *Avram Iancu* : „locul unde se întilnește *Rîul Mare*, ce vine din *Biharia*, cu *Rîul Mic*, ce merge de la noi") etc. Faptul că *Arieșul* este numit de către cei de pe cursul său *R î u* a fost relevat și de către Sever Pop¹⁷, cu ocazia anchetelor pentru ALR I.

La exemplele date de noi vom mai adăuga și următoarele două observații din alte zone geografice : — „Numele popular al lui *Orăștie* este *Oraș*, mai bine zis numele ce i-l dau locuitorii din satele în amonte de *Orăștioara de Jos* : « merem la *Oraș* zic cei de pe *Riuri* ». « *Oraș* zic oamenii din sat ;

¹² Atestat documentar la 1733 : *Muska* (vezi C. Suciu, *op. cit.*, vol. I, s.v.).

¹³ Numele topice din aceste așezări au fost prezentate (parțial) de către noi în articolul *Din toponimia comunei Lupșa (județul Alba)*, în *CL*, XX, 1975, nr. 2, p. 153 — 161.

¹⁴ Informator : Guran Vasile, 78 ani, agricultor, localnic.

¹⁵ Atestată documentar la 1325 : *civitas Ovounberg* sau *Aranyoshanya* (vezi C. Suciu, *op. cit.*, vol. I, s.v.).

¹⁶ *Rîul Mare* și *Rîul Mic*, atestate documentar la 1733 (vezi C. Suciu, *op. cit.*, vol. II, s.v. *Scărișoara* și *Vidra*).

¹⁷ Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, Roma, 1966, p. 191, 645 ; vezi și Romulus Todoran, în *CL*, XXIV, 1979, nr. 1, p. 10.

Orăștie zic orășenii ». « Oraș se zice mai mult ; Orăștie zicem numa cînd ne întreabă cineva din străinătate, din alte părți »¹⁸ ; — „După cum se știe, cursul principal de apă care străbate zona Rucărului este riul Dîmbovița, numit în mod curent de locuitori Riu : numele poate fi considerat hidronim, adică nume propriu de apă și nu comun, întrucît el desemnează un obiect unic, singurul « riu » al zonei, după cum Măgura este singura « măgură », Braniștea, singura « braniște » etc. Afluentul principal al Rîului este Riușoru, hidronim pe care-l considerăm derivat cu formă diminutivală de la hidronimul « riu » și nu format pe baza apelativului riușor [...]. Rîul principal și afluentul său principal sînt desemnați deci prin dublete : Riu sau Dîmbovița, Riușoru și Iablavița»¹⁹.

5. Nu știu dacă, prin exemple datele, am reușit să convingem asupra existenței și a s t ă z i a sistemului toponimic primar/popular, coexistent cu sistemul „oficial”, dar credem că resturi ale acestui sistem, prin unele elemente ale sale, cel puțin în spațiul anchetat de noi, se păstrează încă, deși, ca și alte fenomene socio-lingvistice, și acest sistem este supus tot mai mult uzurii sub influența covârșitoare a factorului cultural, a modernizării vieții și, implicit, a limbii, pînă la cele mai mici nivele. Cercetările viitoare vor confirma sau vor infirma dacă putem vorbi de existența sau nonexistența și astăzi a acestui sistem și a funcționalității sale.

În legătură cu funcționalitatea acestui sistem sau, mai bine zis, cu funcționalitatea elementelor lui, putem spune că ea este determinată de spațiu și de contextul situațional. Pentru un locuitor din Valea Lupșii sau din Lupșa este suficient, după cum a rezultat și din exemplele date, să spună oricărui alt locuitor din satele vecine că „sînt de la V a l e ” = „sînt de la Valea Lupșii” sau „sînt din S a t ” = „sînt din Lupșa”, dar în momentul cînd se află într-o localitate mai îndepărtată (într-un alt spațiu de tip nucleu), el trebuie să spună „sînt din Valea Lupșii” sau „sînt din Lupșa, județul Alba”. Aceasta, desigur, în cazul în care și interlocutorul este din alt spațiu geografic.

Noiembrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

¹⁸ Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusci în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980, p. 66. Un exemplu ne-a comunicat și Ion Roșianu : „locuitorii satului Lancrăm, situat între orașele Sebeș și Alba Iulia, spun : « mă duc la țîrg la Oraș (= Sebeș) și nu la Sebeș »”.

¹⁹ Constanța Bărbol, *Onomastica comunei Rucăr, județul Argeș* (rezumatul tezei de doctorat), București, 1976, p. 24 ; vezi și Malvina Pătruț, *Toponimia din Valea Cugirului*, în CL, V, 1960, nr. 1 — 2, p. 111 și urm. : „Rîul Mare și Rîul Mic izvorăsc din Munții Sebeșului. După ce străbat zeci de kilometri ele se unesc și formează Rîul Cugirului sau Rîul, cum l se mai spune în partea locului”.

NOTE ASUPRA PERFECTULUI SIMPLU ÎNTR-UN GRAI DIN BANAT

DE

DOINA GRECU

Cercetătorii care abordează tangențial sau studiază în mod special situația actuală a perfectului simplu în graiurile dacoromâne menționează, ca una din principalele caracteristici, restrângerea ariei pe care este utilizat. Încă la sfârșitul secolului trecut, G. Weigand, în cunoscuta-i lucrare *Der Banater Dialekt*¹, constata că perfectul simplu este pe cale de dispariție în nord-vestul Banatului, iar prof. Ioan Pătruț, într-un articol relativ recent, menționează că „până și în Oltenia, considerată drept centru al ariei perfectului simplu (deși este tot atît de viu și în alte părți, de pildă, în Munții Apuseni), s-a constatat, într-o localitate, prin anchetarea unui număr mare de informatori, că el e pe cale de dispariție, mai ales la generația tinăra”².

Ion Moise³ afirmă că „Aria de răspîndire a acestui timp este [. . .] mult mai puțin cunoscută. ALR I și ALR II, din cauza rețelei rare de puncte anchetate, dau pentru această formă verbală un areal cu totul aproximativ, mult mai extins decît în realitate [. . .]. În afară de aceasta de la efectuarea ultimei hărți [!] a ALR, perfectul simplu a continuat să-și restrîngă arealul”⁴.

Fără îndoială, publicarea atlaselor lingvistice regionale va face posibilă precizarea mai riguroasă a ariei perfectului simplu. Cum însă numai o mică parte din acest valoros tezaur a văzut lumina tiparului, vom încerca să completăm neajunsurile „rețelei rare de puncte anchetate” (vezi mai sus) prin aducerea în discuție a unui material provenit dintr-o localitate din Banat, de al cărei grai ne-am ocupat în repetate rînduri (Berzovia — Caraș-Severin) și care se află în afara ariei stabilite de Ion Moise, în articolul din 1978, pentru perfectul simplu.

Formele de perfect simplu au fost extrase din materialul înregistrat în cursul a două anchete, efectuate pe baza unui chestionar, la un interval

¹ În „Dritter Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig”, 1896, p. 241.

² *Referitor la evoluția sistemului verbal românesc*, în *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 80.

³ *Aria de răspîndire a perfectului simplu în Oltenia și Muntenia*, în LR, XXVI, 1977, nr. 1, p. 91.

⁴ Același autor, în *Isomorfa perfectului simplu*, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 538, în contradicție cu cele de mai sus, susține, pe baza unor date culese personal, pe teren, „din sat în sat” (p. 533), pentru Transilvania și Banat, și coroborate cu cele referitoare la Oltenia și Muntenia, că, . . . aria de răspîndire a perfectului simplu pe teritoriul României este mult mai întinsă decît se considera pînă acum”.

de aproape zece ani (1967–1968 = A II și 1976–1977 = A III⁵) cu aceiași informatori (cu excepția informatorului II, decedat), precum și din texte notate de la informatorii utilizați în anchetă sau de la informatori ocazionali.

Deoarece chestionarul nostru se bazează pe chestionarele ALR I și ALR II, am urmărit, în primul rînd, paradigma verbelor care au stat în atenția anchetatorilor celor două atlase: *a cînta* (vezi ALR II s. n., vol. VII, h. 1977–1979), *a juca* (ALR I, 2006), *a vedea* (h. 1980–1982⁶ și ALR I, 2049), *a arde* (h. 1983), *a ascunde* (h. 1984), *a coace* (h. 1985), *a face* (h. 1986 și ALR I, 2093), *a rîde* (ALR I, 73), *a zice* (h. 1987), *a spune* (h. 1988–1990), *a auzi* (h. 1991–1993 și ALR I, 2110), *a omori* (h. 1994–1996), *a da* (h. 2203–2205), *a la* (h. 2212), *a auxiliarelor a fi* (h. 2162–2164 și ALR I, 2135), *a avea* (h. 2172 și ALR I, 2079) și *a vrea* (ALR I, 2068); de asemenea, ne-au interesat unele verbe impersonale (*a ninge*, *a ploua*) și cîteva neologisme (*a avansa*, *a premia*, *a selecta*, *a dispune* „a da dispoziție”, *a colectiviza* ș.a., în A II).

Am constatat de la început că perfectul simplu este una dintre formele verbale greu de obținut în anchetă, comparativ, de exemplu, cu indicativul prezent sau viitorul I, cu imperativul sau optativul prezent. Informatorii vîrstnici au mari dificultăți în conjugarea corectă a unui verb la acest timp; de obicei, după ce dau corect primele persoane (pers. 1 și 2), ei conjugă verbul, pentru celelalte persoane, la perfectul compus, rar la imperfect, mai mult ca perfect sau prezent. Dificultatea conjugării verbului este sporită la verbele neregulate, unde apar și cele mai multe confuzii cu alte timpuri decît perfectul compus.

Iată cîteva exemple, extrase din A II și A III, informatorul I (femeie, în vîrstă):

A I: *ădădîi*
dădûş
o dat, [d] *ădêă*
am dat
aş dat
daş, [K] *or dat*

vinîi, *vinîşăi* (completat ulterior, după pers. 2)

vinîş
vinî
vinîrăm
vinîrăţ
vinîră

stătûi
stătûş
sceţă
stătûşărăm
stătûşărăţ
stătûră

A II: *dădûi*, *ădădîi*

dădûş
dădû
am dat
daţ
or dat

vinîi, *vinîşăi*, [K] *vinîşăi*

vinîş
vinîşă
vinîm
vinîţ
or vînt

stătûi
stătûş
stătû, [D] *sceţă*
stătûrăm
stătûşăţ [K] *stătûşărăţ*
stătûră

⁵ În ancheta efectuată în 1957 (= AI) am urmărit aproape exclusiv probleme de lexic.

⁶ Toate hărţile pe care le vom cita în continuare sînt din ALR II s.n., vol. VII.

Specificăm că unele verbe (*a arde, a vedea*) au fost conjugate corect. Informatorul II (bărbat, în vîrstă, soțul informatoarei I) dă, de obicei, forma corectă doar pentru persoanele 1 — 2, la celelalte persoane verbul fiind conjugat la perfectul compus (*a da, —cu excepția persoanei a 2-a, care este la imperfect, dădăcaî —, a arde*), prezent (*a sta, persoanele 3 — 6, a bea, persoanele 5 — 6, persoana a 4-a fiind noi băum*).

Cei doi informatori din generația medie conjugă relativ corect verbele, în special informatorul IV (bărbat, soțul informatoarei III, care este fiica informatorilor I și II) și care face precizarea că știe toate formele „ca la carte”, dar nu sesizează diferența între formele regionale și cele literare la perfecte sigmatice (vezi mai jos), iar la *a da* comentează: „*dădăuî*; și *dedeî* să poacă și dîc mulî”. Informatoarea III face greșeli în sensul utilizării perfectului compus la unele persoane, dar se corectează singură, nu fără un efort de gîndire, unele forme părîndu-i-se curioase (*vinisărăm* trăbă să fie, dar șine drac dîse’); numărul czitărilor este în creștere la a doua anchetă.

La informatoarea V, elevă în timpul primei anchete, este clar, din însuși faptul că lua singură inițiativa enunțării întregii paradigme a verbului, precizînd modul și timpul, că ușurința și corectitudinea cu care conjugă verbele la perfectul simplu este un rezultat al deprinderilor dobîndite la școală.

Cît privește verbele auxiliare, noi nu am înregistrat, la informatorii I — IV, pentru *a fi* decît *fusăî* și *fușăî*, pe cînd pentru *a avea* — *avûî*, *avusăî*, *avuşăî* și pentru *a vrea* — *vrûî*, *vrusăî*, *vruşăî*. Informatoarea V cunoaște pentru *a fi* și forma *fui*, iar pentru *avea* — *avûî* și *avuséî*. Ea a negat existența unei forme ca *dēdēî*, iar despre *copsēî*, *arșēî* afirmă că „poacă dîse baba mea”. Cu toate acestea, asemenea forme mixte ale perfectelor sigmatice au fost notate curent, alături de formele literare sau în alternanță cu ele, la informatorii I — IV. Urmărirea utilizării acestor forme în cursul vorbirii nu ne-a dat posibilitatea desprinderii nici unei reguli de utilizare, nici în funcție de vîrsta informatorilor, nici de contextul situațional, astfel încît se pare că, din punct de vedere al sentimentului informatorului, ne aflăm și aici în situația unor forme ca *dăškîs* — *dăskîs* — *deskîs*, a căror utilizare în conversație arată că numai vorbitorii care posedă bine sistemul limbii standard evită, într-o vorbire deosebit de îngrijită, pe *dăškîs* și *dăskîs*.

În texte se poate observa cu ușurință, la o simplă lectură și fără a face vreo statistică, că perfectul simplu este rar întrebunțat în raport cu alte timpurila trecut (perfectul compus în primul rînd) sau, ca punct de referință extern, în raport cu textele culese din anchetatorii NALR — Oltenia. În nici un material înregistrat de la vorbitorii de grai, copii (e drept, nu avem prea multe), și nici în cursul observației nu am întîlnit forme de perfect simplu. Informatoarea V, elevă, cum am arătat, la data primei anchete, nu utiliza, nici ea, în vorbire, perfectul simplu — sau, cel puțin, noi nu l-am înregistrat —, dar în texte notate, în cursul conversațiilor cu ea, în 1978, acest timp apare incidental. Este o situație interesantă, care pare să aibă loc sub presiunea sistemului utilizat în familie (informatoarea V este acum căsătorită, casnică și locuiește împreună cu bunica ei, informatoarea I). Observare atentă a modului de utilizare a timpurilor de către tinerii care, după terminarea liceului, rămîn în sat,

ne arată că acesta nu e un caz izolat. Este puțin probabil ca neutilizarea perfectului simplu de către elevi să fie o influență a limbii literare pe care școala o impune, iar terminarea anilor de învățământ să ducă la pierderea treptată a acestei deprinderi și la integrarea în sistemul comunității. În acest caz, fenomenul ar fi un indiciu al vitalității graiului ca mijloc general de comunicare în localitate. Aceasta nu explică însă neutilizarea timpului în discuție de către preșcolari. Credem că în motivarea acestei situații trebuie avut în vedere și faptul că perfectul simplu are forme complicate ca structură și că el este doar un timp de referință.

Textele în care apare perfectul simplu sînt atît dialoguri, cit și narațiuni.

Urmărind textele dialogate (vezi *Texte*, 1 — 4) se poate observa că perfectul simplu desemnează acțiuni petrecute într-un trecut nu prea îndepărtat (de pînă la cîteva zile), în nici un caz el nefiind „marcă a acțiunii petrecute «azi»”⁷ și nici a unor acțiuni petrecute „imediat înainte de momentul vorbirii”⁸. Cel mai adesea el apare alături de perfectul compus, fără a putea formula vreo regulă, așa cum observa și Gr. Brîncuș⁹ pentru unii vorbitori dintr-o localitate din Oltenia.

Credem că în narări (vezi *Texte* 5 — 9) perfectul simplu este utilizat, cum sublinia Gr. Brîncuș în articolul deja citat, „pentru a exprima caracterul dramatic al faptelor povestite”¹⁰, fapte care s-au imprimat în mod deosebit în memoria naratorului care le re trăiește în momentul redării, cu alte cuvinte perfectul simplu „actualizează afectiv”¹¹ evenimentul narat.

Comparînd datele obținute în anchete cu cele extrase din texte, considerăm că ușurința obținerii unei paradigme corecte a perfectului simplu este în raport direct cu cunoștințele, deprinderile școlare (nu le-am zice gramaticale) ale informatorilor și nu cu gradul de utilizare a acestei forme.

Lipsa, în conștiința unor informatori (I, II și chiar III), a unei paradigme clare a perfectului simplu, întrebuițarea sa relativ redusă atestă faptul că acest timp pierde teren chiar dacă, așa cum am arătat, noi am constatat apariția sporadică a unor asemenea forme de trecut și la tinerii absolvenți ai unor școli de învățământ mediu rămași în sat. Mai vrem să amintim faptul că, pentru unele verbe pe cale de dispariție — *a se la* de exemplu, înregistrat într-un dialog cu informatoarea I, necunoscut celorlalți, informatori —, perfectul simplu nu a putut fi obținut, iar verbele neologice au fost conjugate la acest timp doar de către informatorii IV și V, ceilalți informatori refuzînd, chiar și în cazul unei întrebări directe, să accepte posibilitatea existenței unor asemenea forme; în texte nu am înregistrat nici un verb neologic la perfectul simplu.

Noi considerăm că slaba întrebuițare a perfectului simplu — în definitiv textele sînt cele care atestă realitatea graiului, nu paradigmele

⁷ Magdalena Vulpe, *Despre aria de răspîndire a perfectului simplu în graiurile munte-nești*, în GL, XXII, 1977, nr. 2, p. 257.

⁸ *Ibidem*, p. 257.

⁹ *Sur la valeur du passé simple en roumain*, în *Mélanges linguistiques publiés à l'occasion du VIIIe Congrès International des linguistes à Oslo, du 5 au 9 Août 1957*, Bucarest, 1957, p. 169.

¹⁰ *Ibidem*, p. 165.

¹¹ Vezi Magdalena Vulpe, *art. cit.*, p. 255.

obținute într-o anchetă în care intervin și automatismul și deprinderile sau reminiscențele unor deprinderi existente latent din anii de școală — se datorește scăderii „randamentului funcțional”¹². În confundarea valorii perfectului simplu cu cea a perfectului compus trebuie căutată prima și cea mai directă cauză a dispariției viitoare a acestui timp, influența limbii standard nefiind decît un factor secundar care acționează și aici, ca și în cadrul sinonimiei lexicale (comparația fiind doar aproximativă, deoarece în cazul nostru schimbarea atinge sistemul gramatical, unanim recunoscut ca cel mai stabil), unde termenul literar nu se impune decît în cazul echivalenței de sens. Și în situația analizată, cu atît mai mult cu cît cele două timpuri coexistă în grai, deci perfectul compus nu are asupra perfectului simplu prestigiul pe care îl au formele neologice sau termenii neologici asupra formelor sau termenilor din grai, impunerea perfectului compus ca influență a limbii standard nu ar fi posibilă fără existența unei „sinonimii morfologice”. Eliminarea uneia din cele două forme este conformă principiului economiei limbii, iar tendința spre păstrarea formelor analitice motivează conservarea perfectului compus și nu a perfectului simplu care, dealtfel, după cum se știe, nu este decît un timp de referință și cu o paradigmă complicată, elemente ce contribuie și ele, fără îndoială, la dispariția acestei categorii gramaticale¹³.

Texte*

1. — viniș, zîner ! — am vînt, mami. — să veđ maiki, dacă n-am domurit. — cum đis [ride]. — api șăđ. — șăđ o țără, ma (= „numai, dar”) mă grăbesc, că nu dădui la porș și-î sară, numa... dă lemne dă căzan. — o (= „oare, păi”) frizeț răkia ? — am frize, ma nu-s lemne. — o nu đisă șumarîu (= „pădurarul”) duminică că-ț dă ? — ba o đis, dar n-am coșie (Inf. I—IV).
2. — o ieșc biacă, tușă ? bine că-m đeță în gînd să mă bag să văđ, că asta — ea muta, nu m-o spus, asta... a lu al d-ași, a lu slovacu a mică, nimica nu m-o spus (Inf. III).
3. — unde-ai fost ? — iaca, fușăi la pită. — o nu-ț adușe al-a teu ? — nu, că m-am zuițat, cum nu-m đeță mie prin cap barima dă drojde, că el, cu dreptu (= „adevărat”) m-o întrăbat omu și io... dăanne, cređ că m-o loat mințile (Informatoare ocazionale, vîrstă medie).
4. — dă unde vin ? — numa dă la gară. dar tu ? — dă la răsîta (= „Reșița”) — s-ai făcut ? — am vindut neșce pipărcă (= „ardei”). — cum o mers ? — rău, că o fost multă, numa io o lăsaî lesne, să mă scăp, că m-am grăbit să vin acasă. — pi (= „păi”) da, dacă ț-o fost dă grabe... cum đis (Informatori ocazionali, vîrstă medie).
5. — mami, mami, o strîgat copilu. noi lăsarăm săpile și vinirăm fuga să viđem șe are. șe să aibă ? n-o avut nimica, o avut draș (Inf. II).

* Notă. Din motive tipografice, atît textele cît și exemplele citate sînt redată într-o transcriere fonetică mult simplificată.

¹² Ibidem, p. 257.

¹³ Vezi A. Meillet, *Sur la disparition des formes simples du prétérit*, în *Linguistique historique et linguistique générale*, vol. I, ed. a II-a, Paris, 1926, p. 155.

6. — is'că (= „zice că”) el lucră... pră mumă-sa lucră, că m-am dus cu el în podrum, să tragă răkia, și el traže, și io cu lumânarea, și-i dîc : uîtă-će bine, și el o băgat trăgula pră gîtu la oiașă și... cînd mă uît... lucreș pră dracu, dîc, că răkia era pră zos, că el ca orbu (Inf. III).
7. — acuma, dacă el o vînt să mă roaže, io se să dîc, ca omu, nu... se... se vorbă... io, haîda, dîc, și ne dusărăm să adușem lemnile alea și... acuma gata, dacă ne-am dus, le-am tras și prin imală (= „noroi”), că era să nu măi seacăsem coșia din pădure (Inf. IV).
8. — și... o nu Ț-am spus că am avut kimeșile moiaće și... numa o strigat iulca că haîda că la coperativă Țestă fănină dă cucuruđ, cătă síné kile să dă, haîda să lom și m-am dus și cînd am bet vînt mă pușăi și spălai kimeșile și... cînd am gătāt m-am prădus să măi Țau... să măi Țau, vestu (= „vezi tu, desigur”), fănină (Informatoare ocazională, vîrstă medie).
9. — că dă ieri m-am prăgăcit să spāl kimeș, cînd coló — căȚetu feci pră masă. dădui fuga și-l dușăi, să nu fie bai (= „necaz”) să nu plîngă fata... vestu... api pră cînd m-am întors era prîndu, că m-am măi oprit și cu-a lu Țoșkița, dă-m spusă doauă vorbe dă concéd, că acum Ți taina (= „întimplarea”) dă să duc toȚ la mare... o sći? pi... și Țup-amădăd m-am prădus la seȚală, să videm dă văruiȚ pomi. acuma, veȚ, mă grăbese să dogāt, să prînd trenu la răsăȚa... al dă la prînd (Informatoare ocazională, vîrstă medie).

BEMERKUNGEN ÜBER DAS EINFACHES PERFEKT IN EINER BANATISCHER MUNDART

(Zusammenfassung)

In der Arbeit wird das Vorhandensein des einfachen Perfekts in der Ortschaft Berzovia — Caraș-Severin belegt. Anhand von Texten wird gezeigt, dass dieses Tempus seinen ursprünglichen Wert verliert und mit dem Perfekt verwechselt wird.

Weil das einfache Perfekt ein Relationstempus mit einer komplizierten Form ist, wird es durch das Perfekt ersetzt, einer Entwicklungstendenz zu analytischen Formen in der Sprache folgend.

Noiembrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. RacoviȚă 21

PARTICIPIUL ÎN -Ă DIN COMPONENTA FORMELOR VERBALE PERIFRASTICE

DE
RODICA ORZA

Atlasul lingvistic român atestă participii „feminine” în componența mai mult ca perfectului perifrastic, a viitorului anterior, a conjunctivului perfect și a condiționalului perfect în Maramureș, Crișana, nordul și vestul Transilvaniei, în jurul Sibiului și al Brașovului, pe o arie restrînsă, în Banat, în sudul și vestul Dobrogei și, izolat, în nordul și sudul Moldovei. Toate timpurile enunțate au în componența lor auxiliarul *a fi*.

Participiul verbului *a fi* se prezintă în *Atlasul lingvistic român* în următoarele variante: *fostă*, în județele Sibiu, Brașov, Ialomița și Constanța (cite o atestare în fiecare județ); *foastă* și *foast*, în Maramureș, Crișana, în nordul și vestul Transilvaniei. *Atlasul lingvistic român pe regiuni* — *Maramureș* atestă și forma *fya* (*fə*) pentru Maramureș.

Pentru dialectele sud-dunărene, *Atlasul lingvistic român* înregistrează în mod constant forme cu -ă (-î) la aromâni și, sporadic, la megle-noromâni ¹.

Privitor la originea acestei forme de participiu s-au emis mai multe ipoteze. Una dintre acestea constă în explicarea participiului în -ă ca rezultat al influenței albaneze, și anume al influenței dialectului tosc ², care atestă asemenea participii în construcții verbale similare.

Ideea a fost pusă în circulație de G. Weigand ³, iar, ulterior, și-a găsit numeroși adepți. Cronologic, aceștia sînt Fr. Streller ⁴, E. Bacinschi ⁵, T. Papahagi ⁶, A. Pancratz ⁷.

Dacă Fr. Streller și A. Pancratz îl citează pe G. Weigand în lucrările lor, E. Bacinschi și T. Papahagi îl trec sub tăcere, cu toate că Bacinschi citează cîteva exemple din textele culese și publicate de Weigand. Iată motivul pentru care Kr. Sandfeld ⁸ afirmă, în mod eronat, că Bacinschi este primul care a relevat influența albaneză în privința participiului în -ă.

Fără a respinge această explicație pe care o consideră plauzibilă, Kr. Sandfeld privește problema în mod critic și propune o analiză mai

¹ Descrierea arilor s-a făcut pe baza materialului necartografiat (nepublicat) din ALR I și ALRR-Maramureș, precum și a materialului din ALR II s.n., vol. VII.

² Dealtfel, și dialectul gheg cunoaște această particularitate, după cum precizează N. Jokl, apud Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 115.

³ Apud Fr. Streller, *Das Hilfsverbum im Rumänischen*, în Jb., IX, 1902, p. 28.

⁴ *Loc. cit.*, p. 1 — 74.

⁵ *Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavisches dativus absolutus*, în „Zeitschrift für romanische Philologie”, XXXVII, 1913, p. 611 — 617.

⁶ *Din epoca de formare a limbii române*, în GS, I, 1924, p. 201 — 234.

⁷ *Das Partizipium Perfekti Passivi und seine Anwendung im Rumänischen*, în „Balcan — Archiv”, I, 1925, p. 80 — 85.

⁸ *Op. cit.*, p. 115.

temeinică a faptelor, ținând seama de prezența acestei forme de participiu în dacoromână, precum și de obiecțiile formulate de S. Pușcariu în DR, IV, p. 1360—1361⁹.

O a doua ipoteză, apărută ca reacție la influența albaneză, este lansată de Th. Capidan¹⁰, S. Pușcariu¹¹ și Al. Procopovici¹². Aceasta explică pe -ă de la participiu ca provenind din vechea flexiune latină în care perifrazele verbale cu *habeo*, respectiv *sum*, și participiul perfect pasiv realizau acordul între participiu și obiectul direct, în cazul lui *habeo*, și între participiu și subiect, în cazul lui *sum*. Acordul participiului cu obiectul direct a fost abandonat încă în latină ca urmare a gramaticalizării perifrizei verbale cu *habeo*, devenită perfect compus, în timp ce acordul participiului cu subiectul a continuat să se mențină, fapt care explică prezența lui în vechea română și în unele graiuri dacoromâne la timpurile compuse cu verbul *a fi*¹³.

Prezența participiului în -ă în aromână și în unele graiuri dacoromâne, fără a mai răspunde unui conținut feminin real, a fost motivată prin caracterul neutral pe care l-a dobândit forma feminină, ipostază în care ea putea apare în același context în care apărea forma masculină¹⁴.

În sfârșit, o ultimă ipoteză cu privire la participiul în -ă constă în atribuirea unei origini fonetice acestui fenomen.

Punând la îndoială păstrarea „unei vechi flexiuni” a participiului, idee susținută, printre alții, de Al. Procopovici¹⁵, I. Șiadbei¹⁶ se întreabă dacă nu este mai curînd un fapt de origine fonetică „résultant de la pause du souffle à la fin du groupe rythmique formé par le parfait périphras-tique”¹⁷.

La rîndul său, Al. Rosetti¹⁸, nemulțumit de explicațiile date formei de participiu în -ă, combate atît originea albaneză, cît și cea morfologică a lui -ă și, independent de I. Șiadbei (pe care-l citează abia în anul următor, cf. BL, VI, 1938, p. 243), se pronunță pentru originea fonetică. Astfel, -ă este prezentat ca rezultat al pronunțării explozive a oclusivelor finale, particularitate caracteristică românei¹⁹.

Acestor ipoteze li se pot aduce, și li s-au adus, serioase obiecții.

Teoria influenței albaneze a fost infirmată prin obiecțiile aduse de S. Pușcariu²⁰, Al. Graur²¹, Al. Rosetti²², care au arătat că influența alba-

⁹ *Ibidem*, p. 116.

¹⁰ *Aromânismele din dialectul dacoromân și problemele care se leagă de ele*, în „Junimea literară”, XIV, 1925, 1 — 3, p. 275 — 291.

¹¹ *Pe marginea cărților*, în DR, IV, 1924—1926, p. 1361 — 1362.

¹² *Din morfologia și sintaxa verbului românesc*, în „Revista filologică”, II, 1928, 1 — 2, p. 1 — 48.

La această teorie s-a raliat și G. Tagliavini, *Modificazioni del linguaggio nella parlata delle donne*, in vol. *Scritti in onore di Alfredo Trombetti*, Milano, 1936, p. 103.

¹³ Cf. S. Pușcariu, *loc. cit.*, p. 1361 și Al. Procopovici, *loc. cit.*, p. 38 — 43.

¹⁴ Al. Procopovici, *loc. cit.*, p. 40.

¹⁵ *Ibidem*, p. 43.

¹⁶ *Le sort du prétérit roumain*, în „Romania”, LVI, 1930, p. 331 — 360.

¹⁷ *Ibidem*, p. 359.

¹⁸ *Sur l'origine de l'-ă au participe roumain*, în BL, V, 1937, p. 38 — 42.

¹⁹ *Ibidem*, p. 41.

²⁰ *Loc. cit.*, p. 1336—1337.

²¹ *Coup d'oeil sur la linguistique balkanique*, în BL, IV, 1936, p. 34.

²² *Loc. cit.*, p. 39.

neză asupra românei, într-o epocă foarte veche, nu poate fi susținută prin argumente istorice. Cît privește cazul particular al lui -ă, există și o inadvertență între generalizarea lui în aromână, dialect care a avut cele mai puține raporturi cu albaneza, și apariția regională în dacoromână²³.

Teoria genezei fonetice a lui -ă este și ea prea puțin convingătoare. Al. Rosetti afirmă că elementul vocalic final este „produs pe cale mecanică”²⁴. În acest caz, ne-am aștepta ca toate cuvintele terminate în consoană să aibă acest apendice vocalic în aria și la informatorii la care întîlnim participiul în -ă, dar lucrurile nu se petrec așa. Unul și același informator va zice *am cîntat* și *am fost cîntată*, dar niciodată nu va zice *bărbat* pentru *bărbat*, ci numai *bărbat* sau chiar (un) *bărbatu*. Dacă procesul este mecanic și, implicit, spontan, cum se poate explica distribuția care are loc și în virtutea căreia explozia aceeași consoane dă naștere cînd la -u sau -u, cînd la -ă, dar întotdeauna atît de potrivit cu natura lucrurilor. Explicația poate fi una singură: atît -u, cît și -ă reprezintă vocale existente într-un vechi etimon.

Cele mai multe șanse de a convinge le are teoria originii latine a participiului în -ă, deși nici aceasta nu este lipsită de unele exagerări.

Faptul că acordul, existent odinioară în latină, a fost transmis limbii române o demonstrează limba veche. Dealtfel, exemplele din textele noastre vechi oferă și motivarea acestei stări de fapt. Acordul era necesar în construcții ca: *fost-au viață* (viasă, trăise), *au fost muriți* (muriseră), *era auziți* (auziseră), *era merși* (meraseră), *era trecute* (ele trecură), *ară fi venită* (ea ar fi venit)²⁵, în care forma auxiliarului, nediferențiată la persoanele a 3-a și a 6-a, provoacă ambiguitate în lipsa „desinenței” participiului. Dar construcții cu participiul la plural sînt atestate și în graiuri. Astfel, alături de participiile în -ă, foarte numeroase, *Atlasul lingvistic român* înregistrează și cîteva forme de plural: *o fost cîntați* (cîntaseră), *om fi văzuți* (vom fi văzut), în Maramureș²⁶, *or fost cîntați*, *or fost cîntate*, *am fost cîntați*, *ați fost cîntați* (toate, forme de mai mult ca perfect), în Banat²⁷.

În toate aceste exemple există, formal, un acord, dar exceptînd exemplele *or fost cîntați* și *or fost cîntate* în care prin pluralul participiului se precizează că este vorba de persoana a 6-a masculin, respectiv, feminin,

²³ *Ibidem*.

²⁴ Al. Rosetti. *Istoria limbii române*, București, 1978, p. 411.

²⁵ O. Densusianu. *Istoria limbii române*, II, București, 1961, p. 144.

²⁶ Cf. ALR II, s. n., vol. VII, h. 2018, pct. 353 și ALR I, material necartografiat, chestiunea [2058], pct. 351.

²⁷ Cf. ALR II, s. n., vol. VII, h. 2018, 2019, pct. 27.

Acordul dintre participiu și subiect a fost explicat și prin influența slavă, cf. I. Pătruț, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj, 1974, p. 84: „Apar exemple în care participiul este acordat cu subiectul: *au fost muriți*, *noi ce-am fost muriți*, ambele la Coresi. Probabil că asemenea forme – necunoscute nouă din limba populară – sînt fie calchiate după slavă, căci în slavă participiul se acordă cu subiectul în număr și gen”. În legătură cu formele meglenoromâne: *ram mîncat*, *mîncată*; *raî mînceați*, I. Pătruț citează părerea lui Th. Capidan, afirmînd la rîndul său că această construcție „este o traducere a imperfectului bulgar (*bjax* + participiul)”. E. Seidel, în *Elemente sintactice slave în limba română*, [București], 1958, p. 39, vede în mai mult ca perfectul *am fost jurat* „un element slav în sintaxa română”, în timp ce Al. Rosetti, în *Istoria limbii române*, p. 393, consideră, contrar părerii lui Th. Capidan, că „forma întrebîntată în mod normal este o formă perifrastică, mai expresivă (la fel în dacoromână, în secolul al XVI-lea, și astăzi, dialectal; de aceea, pentru a explica formele perifrastice, nu este necesar să se recurgă la o influență străină: Capidan, l. c., 464, căutarea expresivității fiind un criteriu suficient de explicație)”,

în celelalte exemple acordul este de prisos, el nu mai corespunde unei nevoi reale, deoarece auxiliarul precizează atât numărul, cât și persoana. În acest caz, pluralele apar, probabil, în virtutea unei tradiții.

Oricum am aprecia aceste forme, este de presupus că ele reflectă un stadiu anterior al limbii, când acordul era obligatoriu. În consecință, participiul feminin, numit în mod curent participiu în -ă, tocmai pentru că nu mai reflectă un conținut feminin, trebuie privit, ca geneză, în contextul general al vechiului acord în gen și număr.

În ceea ce privește funcția sa, este limpede că acest participiu și-a pierdut valoarea inițială, cea de marcă a femininului, ca atare el nu mai îndeplinește un rol morfologic distinct de cel al participiului obișnuit; cu toate acestea, participiul în -ă continuă să fie utilizat pe o arie întinsă.

Analizând materialul oferit de *Atlasul lingvistic român*, am ajuns la concluzia că întrebuintarea participiului are, în dacoromână, o valoare „stilistică”. Astfel, pentru a face distincție între cele două participii ale mai mult ca perfectului perifrastic, participiul auxiliarului și cel al verbului conjugat, s-a recurs la forma în -ă: *am fost cîntată*, în vederea unei mai mari expresivități.

La mai mult ca perfectul verbului *a fi*, diferențierea este chiar mai puternic marcată, participiul avînd nu numai desinența -ă, ci și metafoania lui -o- devenit -oa-, ambele, morfeme ale femininului și, cu toate acestea, forma nu este simțită ca feminină: *am fost foastă* se întrebuintează invariabil la toate persoanele. Alteori -ă dispăre, dar rămîne metafoania lui -o-: *foast*, și aceasta, nu numai în Crișana, arie caracterizată prin afonizarea vocalelor finale, ci și în alte arii²⁸. Metafoania este prezentă și în formele scurtate din Maramureș: *fua* (*fo*). Toate aceste forme poartă, într-un fel sau altul, marca femininului, fără a răspunde însă unui conținut feminin, pe care, fără îndoială, l-au avut la origine.

Faptul că unele graiuri nu tolerează succesiunea a două participii de același fel poate fi demonstrat și prin alte exemple din *Atlasul lingvistic român*: *îo să hî-arût*²⁹, *ț-a[ș] hî dâtă* (ALR I, 280 Moigrad — Sălaj), *să fi avût*, *aș fi dâtă* (ALR I, 341, Racșa — Satu Mare), *să si avûtă, mî-ar si dat* (ALR I, 350 Budești — Maramureș). După cum se observă, cele două participii, primul aparținînd conjunctivului perfect, cel de-al doilea, condiționalului perfect, nu sînt de același fel: fie că primul este în -u și al doilea în -ă, fie invers.

Pornind de la contexte ca cele analizate mai sus și, în primul rînd, de la mai mult ca perfectul perifrastic, participiul „feminin”²⁹ s-a generalizat la toate formele verbale compuse cu *a fi*. Coincidența, în foarte mare măsură, a ariei mai mult ca perfectului perifrastic cu cea a participiului în -ă constituie un indiciu în acest sens.

Este posibil ca și în aromână expresivitatea formei în -ă să fi jucat un oarecare rol în menținerea tocmai a acestei forme și nu a celei în -u, după cum este evident rolul pe care l-a avut deprinderea aromânei de a da tuturor cuvintelor terminație vocalică, de unde și consecvența în întrebuintarea acestei forme de participiu.

²⁸ Vezi *supra*, p. 67.

²⁹ Formele *foast*, *foa* ne obligă să întrebuintăm termenul „feminin” și nu participiu în -ă.

Participiul în -ă, la origine un feminin latin păstrat ca atare în română, și-a pierdut această semnificație ca urmare a gramaticalizării perifrazelor verbale.

În aromână este un fenomen general și colectiv, în timp ce în dacoromână este regional și, de obicei, limitat la construcțiile cu auxiliarul *a fi*. Există totuși și unele atestări în construcții cu auxiliarul *a avea*: *auzită avea*³⁰, *aveam mîncată*, *aveam stătută*³¹, *au mersă*³².

Rolul său în graiurile dacoromâne nu este unul gramatical, ci unul stilistic, prezența participiului în -ă contribuind la mărirea expresivității limbajului în contexte cu două (sau mai multe) participii: *am fost cîntată*; *să fi avut*, *fi-aș fi dată* etc.

Prezența sa în meglenoromână are caracter sporadic, iar în istro-română fenomenul este necunoscut.

LE PARTICIPE EN -Ă DES FORMES VERBALES PÉRIPHRASTIQUES

(Résumé)

Après avoir présenté les hypothèses à l'égard du participe à -ă, l'auteur montre que cette particularité du dialecte aroumain et des quelques parlers dacoroumains, vestige d'une ancienne flexion latine, n'ayant plus une fonction morphologique, est utilisée dans les parlers daco-roumains pour des raisons stylistiques. Ainsi, dans les contextes à deux participes, l'un de ces deux est, presque toujours, le participe à -ă selon que le démontrent les exemples suivants : *am fost cîntată*, *am fost foastă*, *să fi avut*, *fi-aș fi dată*.

On peut considérer donc cet usage comme un moyen d'augmentation de l'expressivité du langage.

Noiembrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

³⁰ Cf. O. Densusianu, *op. cit.*, p. 144.

³¹ Cf. T. Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925, p. LXVIII.

³² Cf. B. P. Hasdeu, *Cuvențe den bătrîni*, I, p. 56.

OARZĂN, -Ă

DE

ELENA COMȘULEA

Dicționarul limbii române (DLR), tomul VII, partea a 2-a, litera O, înregistrează adjectivul *oărzăn*, -ă, sub I, cu sensul „(Despre fructe) Care se coace mai repede decât altele din același gen, timpuriu, văratic; p. ext. (despre pomi fructiferi) care face fructe timpurii, văratic”. *Măr oărzăn* (MARIAN, Î. 169). *Pere oărzăne* (REBREANU, I. 424). Pe baza unor dicționare mai vechi, LB, DDRF, GHETIE, R. M., este menționat un subsens „(Despre gustul fructelor) Dulce-acrișor”. Cuvântul are și două expresii: *a-i spune* (sau *a i-o spune*) *cuiva oărzăn (ă) (în față)* = a-i spune cuiva de-a dreptul, fără ocoluri, verde, și *a spune una oărzănă* = a spune o minciună mare, gogonată. Sensul al doilea „(Despre oameni) Tinăr” (L. COSTIN, GR. BĂN. 147) este desigur un figurat al sensului de bază. Atestările ilustrează circulația termenului prin Maramureș, Transilvania, Oltenia și Banat, în mai multe variante: *oărzen*, -ă, *oărzîn*, -ă, *oărzin*, -ă.

Etimologia cuvântului nu a fost pe deplin clarificată. G. Pascu, în cunoscuta sa lucrare *Sufixe românești* (București, 1916), se referă la acest termen, singurul adjectiv menționat în legătură cu sufixul *-en* (dr. și *-ăn*), apropiindu-l, cu rezerve însă, de *orz* și de lat. *hordearius*¹ „care se coace în același timp cu orzul”. În legătură cu *orz* îl tratează și H. Tiktin în dicționarul său. Această relație este pusă la îndoială de A. Cioranescu, în *Diccionario etimológico rumano*, Laguna, 1958, care consideră originea ca necunoscută. Nici DLR nu oferă o soluție sigură, indicind „Etimologia necunoscută. Cf. *orz*”.

Pentru acceptarea unei legături etimologice între *oărzăn* și *orz* pledează existența mai multor cuvinte întrebuințate pentru a denumi pomii cu fructe timpurii, văratic, ca și fructele respective, derivate de la *orz*: *orzăștin*, -ă (ALR I 879/269), *orzătic*, -ă (HXI 26), *orzesc*, -ească (BARONZI, L. 93, BUL. GRĂD. BOT. I, 77, ENC. AGR.), *orzîn*, -ie (com. MARIAN). Ele sînt cunoscute în localități din regiuni geografice diferite, după cum dovedesc atestările de care dispunem. Asemănarea care s-a făcut între un fruct ce se coace mai devreme și *orz*, o cereală și ea mai timpurie, se reflectă în limbă prin formarea acestui microsistem de denumiri, între elementele cărui s-ar putea înscrie și lexemul *oărzăn*². În ce privește cealaltă latură a cuvântului, forma, o explicație acceptabilă nu s-a găsit încă.

¹ Vezi și Al. Borza, *Flora grădinilor fărânești române*, în BUL. GRĂD. BOT. I, 77.

² Această asociație s-a făcut și în alte limbi. Ex. fr. *pomme orgeran*, magh. *árpáro érő alma*.

Studierea cuvîntului *urzi* și a familiei sale ne-a sugerat o apropiere posibilă între acest verb și *oarzăn*.

Urzi, prin semnificația lui generală și prin unele semnificații particulare, ar putea explica, semantic cel puțin, pe *oarzăn*. Verbul conține în nucleul său ideea de „începe”, moștenită din etimonul latin de limba română, ca și de celelalte limbi romanice. Toate sensurile sale păstrează, pe lingă nota specifică fiecăruia, valoarea incoativă, ca pe o dominantă comună, care le leagă în cadrul structurii polisemantice. De la această trăsătură generală s-a dezvoltat chiar un sens al lui *urzi*, foarte apropiat de semnificația lui *oarzăn*. În legătură cu plantele, mai ales cu porumbul, *urzi* este întrebuințat prin Moldova, intransitiv, cu sensul „a începe să facă boabe, a prinde rod, a lega” (*Cînd grăunțele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul urzește sau îngurzește*. PAMFILE, A. R. 89). Răspunsurile la întrebarea 5154 ALR II „drugă, știulete, porumb (păpușă dezvoltată)” din punctele 414 și 514 atestă o expresie care conține abstractul verbal: *a fi în urzit* = a fi în perioada formării bobului. La diateza reflexivă și cînd subiectul indică boabe, semințe, verbul înseamnă, în aceeași arie geografică, „a apărea, a se forma” (*Se va cosi linte pentru vite îndată ce se urzesc semințele în păstări*. I. IONESCU, C. 25/11) și, în mod corespunzător, adjectivul *urzit* califică semințele „care abia au apărut” (*După ce grăunțele de grîu îi urzit, dă în lapte*. GLOSAR REG.). Mai mult, *urzit*, -ă are și sensul de „crud, necopt”, cînd este vorba despre fructe (*Poame urzite*. M. COSTIN, ap. GÎDEI). Atestarea sensului în opera lui M. Costin este un indiciu al faptului că nu este vorba despre o creație recentă, ci despre una veche.

Plecîndu-se de la *urzi*, s-a creat în limba noastră un alt microsistem denominativ pentru noțiunea de care ne ocupăm, cuprinzînd elementele: *urzatic*, -ă (LEXIC REG. II, 71), *urzarét*, -edă „un fel de pere foarte mici, roșii. V. drăgăicuță”³ (SCRIBAN, D.), *urziu*, -ie (GRECESCU, FL. 222, BULET. GRĂD. BOT. I, nr. 3, 80, H XI 325), cărora li s-ar putea adăuga și *oarzăn*.

Dacă semantic apropierea termenului *oarzăn* de *urzi* este posibilă, sub aspectul formei, și de data aceasta, apropierea este mai greu de explicat. Totuși, unele forme ale paradigmei verbale ar fi putut sta la baza lui *oarzăn*. Menționăm forme care, pe lingă cele acceptate ca literare, circulă în graiuri pînă în zilele noastre, cum dovedesc anchetele pentru NALR⁴: (la indicativ prezent, pers. 1, formă arhaică iotacizată) *orz*, *orzi*, *oarde*, *urzim*, *urziți*, *ord*; *orz*, *orzi*, *oarde*, *oardem*, *oardefi*, *ord*; (la indicativ prezent, pers. 1, formă în care dentala a fost refăcută) *ord*, *orzi*, *oarde*, *urzim*, *urziți*, *ord*; *ord*, *orzi*, *oarde*, *oardem*, *oardefi*, *ord*; *ord*, *orzi*, *oarde*, *orzăm*, *orzăt*, *oarde* (NALR — Banat 2), *orzim*, *orziț*, *ord* sau *orzăsc* (NALR — Banat 69); (forme sufixate) *orzesc*, *orzești*, *orzește*, *orzim*, *orzit*, *orzăsc* (A II 12).

De la unele variante ca *orz*, *orzi*, *oarde*, conj. *să oardă* s-ar fi putut crea cuvîntul *oarzăn*, după modelul adjectivelor de tipul *reavăn*, *țeapăn*, *zdravăn*. Aria de răspîndire a variantelor verbale corespunde cu cea a adjectivului în discuție. Menționăm și faptul că suf. -an poate forma și de la verbe derivate care indică purtătorul unei calități⁵.

³ *Drăgăicuță* = soi de pere care se coc pe la ziua drăgaicei (24 iunie).

⁴ Vezi și Rodica Orza, *Cu privire la iotacizarea verbelor în graturile limbii române*, în GL, XXIV, 1979, nr. 1, p. 76.

⁵ Marieta Pletrcanu, *Sufixul -an*, în SMFC, vol. II, București, 1960, p. 95.

Prin urmare, în limba română există pentru ideea „timpuriu, văra-tic”, în legătură cu pomii și fructele lor, termeni formați pe de o parte de la *orz*, pe de alta de la *urzi*. Din punct de vedere semantic *oarzăn* poate aparține uneia sau alteia dintre aceste categorii, dar din punctul de vedere al formei o soluție definitivă nu s-a dat încă.

Aceasta lasă deschisă și posibilitatea găsirii unui etimon în limba latină, care trebuie căutat însă nu numai printre derivatele substantivului *hordeum*, ci și printre cele ale verbului *ordiri*.

Octombrie 1979

*Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21*

UN CUVÎNT SAU DOUĂ OMONIME ?

DE

VALENTINA ȘERBAN

Atît în dicționarele limbii române, cît și în discuțiile unor lingviști, *a țipa* a fost interpretat în mod diferit, fie ca două verbe separate, unul cu sensul de „a striga cu glas tare și ascuțit”, celălalt de „a arunca, a azvîrli”, fie ca un singur cuvînt avînd aceste sensuri.

Astfel, TDRG, CADE, DL, DM, DEX înregistrează două cuvinte deosebite fără să dea nici unul vreo indicație etimologică. A. Scriban, în dicționarul său, consideră însă că este vorba de un singur verb, derivînd pe *a țipa* din dial. *țip* „șipot, apă țîsnitoare”. Pe *țip* îl pune în legătură cu *țip*¹ „cișmea”, iar pe acesta îl derivă din *țipă* „șuierătoare de salcie sau de plumb”. În final, A. Scriban îl socotește pe *țipă* un derivat de la *țipa*, ajungînd astfel din nou la verbul în discuție.

Cihac înregistrează pe *țip* „strig” din vsl. *piti*, *pîja*², iar pe *țip* „arunc” din nsl. *cip*³ „battement du poulx” pe care îl crede de origine onomatopeică. N. Drăganu, considerînd etimologiile date de Cihac ca nesatisfăcătoare, susține că verbul de față este un derivat al substantivului *țipă* „pieliță, membrană”, de unde s-a dezvoltat sensul de „fluier din coajă de salcie”. În concluzie, N. Drăganu este de părere că avem de-a face cu un singur verb, arătînd că de la înțelesul de „fluier” al lui *țipă* s-ar fi dezvoltat verbul *a țipa* cu sensul de „a striga”, iar din cel de „pie-liță, membrană”, sensul de „a arunca”. Pe bună dreptate, V. Breban, ocupîndu-se de aceste verbe, consideră că : „E greu de admis însă ca regionalismul *țipă* „fluier”, cunoscut pe o arie foarte mică, să fi dat naștere verbului *a țipa* „a striga”, răspîdit în toate regiunile, afară de o parte a Transilvaniei. Pe de altă parte, *țipă* (*țiplă*) cu sensul de „pie-liță, membrană”, din care ar deriva *a țipa* cu sensul de „a arunca”, nu este cunoscut tocmai în aria verbului cu acest sens din urmă”⁴. V. Breban susține că avem de-a face cu un singur cuvînt printr-o evoluție de sens de la „a scoate, a emite sunete puternice la acela de mișcare bruscă, repede”, evoluție care s-ar fi petrecut și la alte verbe, ca *a tuna* „a intra pe neașteptate undeva, a da buzna”, *a urla* „a cobori”, *a (o) tuli* „a cobori”, apoi „a fugi repede”⁵.

Bazați pe un material bogat oferit de DLR (în manuscris), am considerat că e necesar să cunoaștem și aria de circulație a celor două mari

¹ G. Lacea îl explică pe *țip* „țeavă pe care curge apa din flintină; p. ext. flintină cu țeavă” (Brașov), din sășescul de sud *Zip*, *Zup*, iar Tiklin îl consideră postverbal al lui *țipa* „a arunca”.

² Cihac, II, 431.

³ *Ibidem*, p. 435.

⁴ V. Breban, *Note lexicale*, în GL, XI, 1966, nr. 2, p. 335.

⁵ *Ibidem*.

sensuri. Cu înțelesul de „a striga”, verbul *a țipa* este înregistrat de dicționare (și de DLR) ca un cuvânt literar, cunoscut în toate regiunile țării, în afara Maramureșului și a unei părți din Transilvania. Cu sensul de „a arunca, a azvirli”, *a țipa* (cu pronunțare regională *a țipa*) poartă indicația de regional, după DM și DEX, cu răspindire numai prin Transilvania la CIHAC, II, 435, CADE, TDRG, DL, prin Transilvania și Maramureș după SCRIBAN, D. Atestările din DLR (manuscris) largesc aria de circulație a verbului, respectiv în Transilvania, Maramureș, dar și în Banat și prin Bucovina. Rezultă deci din această prezentare că în Transilvania și Maramureș, unde azi este cunoscut și circulă *a țipa* (*a țipa*) „a arunca”, nu se întâlnește *a țipa* „a striga”, deși presupunem că acesta din urmă a fost cândva mult mai răspândit, fapt confirmat și de atestările mai vechi din Transilvania: *Muierile să nu țipe pre ulițe* (a. 1675), GCR I, 218/28, precum și de unele derivate formate de la *a țipa* „a striga”, păstrate numai în Maramureș și, sporadic, în Transilvania⁶ (*țipot* „strigăt, țipăt”, verbele *țipoi*, *țipoti*, *țipuri*, *țipui* „a scoate sunete ascuțite, a striga, a țipa”, *țipuritură* „chiuitură, strigătură”⁷). Se consideră că formele acestea noi s-au născut pentru sensul „a striga” atunci când, în aria respectivă, a apărut omonimul *a țipa* „a arunca”⁸.

S. Pușcariu, comentind evoluția de sens a unor verbe ca *a tuli*, *a urla*, *a tuna* arată că: „Poate și în *a (se) țipa*, care în Transilvania are sensul de «a (se) arunca» (cf. *țipă-te la el!* = aruncă-te pe el) — deci exprimă tot ideea unei mișcări repezi îndreptate de obicei de sus în jos — să avem a face cu o dezvoltare analogă de înțeles”⁹.

Pentru originea onomatopeică a verbului pledează L. Săineanu, arătând că e vorba de o onomatopee cu înțelesul primitiv „a țîșni” (cf. dial. *țip* „șipot”), de unde s-a dezvoltat pe de o parte sensul de „a glăsui tare”, și pe de alta cel răspândit prin Ardeal „a arunca cu repeziciune”¹⁰. Al. Philippide, printre alte exemple de cuvinte onomatopeice „mai puțin prezente în memoria fiecăruia”, îl consideră și pe *a țipa*¹¹, fără a mai da alt comentariu.

În ce ne privește sintem și noi de părere că la originea lui *a țipa* „a arunca” a fost ideea de mișcare în sensul celei susținute de S. Pușcariu, dar nu ca o evoluție semantică de la *a țipa* „a striga”. Mai degrabă înclinăm să admitem că verbul s-a putut forma cu acest sens de la o bază onomatopeică de tipul *țip* (respectiv *țip*). Cu o pronunțată valoare verbală, interjecția *țip* (cu rostire regională), cuvânt care imită zgomotul produs de căderea sau aruncarea unui corp, nesemnaltă pînă acum, am găsit-o înregistrată în Banat, într-o arie unde dealtfel circulă și verbul cu acest sens (ex. *Țiganul fără nici o piedică a ajuns la rît și țip cu popa în baltă*. CĂTANĂ, P. B. II, 98). Alte atestări în plus ar fi lărgit aria de răspindire

⁶ Sabina Teiuș ne-a informat că în Cuzdrioara — Dej se folosește în mod curent *a țipa* „a arunca”. Cu sensul de „a striga” se folosește numai cînd este vorba de clinii (*clinii se țipă* = clinii latră). De asemenea, tot aici se întâlnesc și derivatele *țipot*, *țipoti*.

⁷ V. Breban, *art. cit.*, p. 335 — 336; cf. și DLR (manuscris).

⁸ V. Breban, *art. cit.*, p. 335.

⁹ S. Pușcariu, în DR, V, 1927—1928, p. 425.

¹⁰ Vezl „Zeitschrift für romanische Philologie”, XXX, 1906, p. 565.

¹¹ Al. Philippide, *Istoria limbii române*. Volumul II. *Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, p. 87.

a acestei interjecții, faptul că nu le-am găsit nu înseamnă, credem, că ea nu există sau că, cel puțin, nu a existat. Atestări noi ar putea veni în sprijinul celor afirmate mai sus.

Dar, în afara acestora, un alt aspect care ne întărește ideea provenienței onomatopeice a verbului îl socotim și pe acela că *a țipa* „a arunca”, spre deosebire de *a țipa* „a striga”, înregistrează în DLR o variantă lexicală, nesemnălată până acum, răspîdită prin vestul Transilvaniei : *a țupa* (*țupa spic*, ALR I 910/302 ; *țupa maci afară* „vacă lapădă”, ALR I 1074/298 ; *mă țup* „mă schimb, arunc hainele murdare”, ALR I 1361/298). Precizăm că sensurile înregistrate la variantă apar și la verbul *a țipa* (*a țipa*). În acest caz se poate stabili o legătură atât semantică cît și formală între *țip* și interjecția *țup*, în sensul că aceasta din urmă putea să se fi dezvoltat din cea dintîi, așa după cum reiese și din evoluția verbului. Ca și *țip*, interjecția *țup* sugerează, redă zgomotul produs de căderea unui corp (*Cînd trecem pe lîngă o prăpastie ... îl îmbrîncesc pe nesimțite și țup! viteazul meu în adîncime*. MERA, L.B. 102 ; *Hîța, bîța, țup la pămînt*. SBIERA, P. 322).

Ceea ce se deduce, credem, din semnalarea acestor forme onomatopeice este că verbul *a țipa* „a arunca” a putut să apară și să se dezvolte independent de *a țipa* „a striga”.

Urmărite în evoluția lor semantică, observăm că fiecare dintre aceste verbe au dezvoltat ulterior sensuri și expresii noi, strîns legate de sensul lor fundamental. Astfel, de la *a țipa* „a striga”, fiind vorba despre oameni, s-a creat un sens despre animale „a scoate sunete puternice, ascuțite”, despre culori „a face o impresie neplăcută, a bate la ochi”, despre obiecte de îmbrăcăminte „a fi prea strîns pe corp”. De la *a țipa* „a arunca” s-a format sensul cu privire la un obiect de îmbrăcăminte „a arunca de pe sine”, apoi „a scoate, a da afară”, și cel de „a se repezi, a se arunca (pe ceva sau pe cineva), a da buzna”.

Și derivatele acestor verbe au urmat o evoluție deosebită, în sensul că fiecare dintre ele sînt strîns legate de verbul de la care s-au format. *Țipăt, țipător, țipenie* sînt, de exemplu, derivate numai de la *a țipa* „a striga”, după cum *țipătură*² „aruncătură, făcătură” s-a dezvoltat din *a țipa* „a arunca”.

Octombrie 1979

Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE (DLR), serie nouă, tomul XI, partea 1, Litera Ș, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978, 271 p.

Tomul XI, partea 1, litera Ș din *Dicționarul limbii române*, serie nouă, a fost elaborat de un colectiv de redactori (Doina Cobeț, Maria Deutsch, Zamfira Mihail, Dragoș Moldovanu, Corneliu Morariu, Despina Ursu, Victoria Zăstroiu) de la Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași, cu excepția cuvintului *și*, care a fost redactat de Monica Busuioc și Radu Michăescu de la Institutul de lingvistică din București. Cercetătorii ieșeni își aduc astfel contribuția la seria nouă a DLR cu cea de-a șasea literă tipărită, apropiindu-ne de ultimele volume ale acestui mare act de cultură.

În elaborarea volumului de față s-au urmat principiile și normele tehnice ale dicționarului, realizându-se o parte perfect integrată lucrării în ansamblu.

Chiar și la o simplă răsfoire se poate constata că materialul cuprins la litera Ș a pus probleme grele autorilor articolelor. Cuvinte importante ca *șa*, *șapte*, *șarpe*, *șase*, *școală*, *ședea*, *șes*, *și*, *șir*, *șoarece*, *șold*, *sopti*, *șterge*, *ști*, *știință*, *șuiera* au necesitat o bună documentare și o interpretare competentă pentru a le da o schemă adecvată dezvoltării sensurilor, pentru a găsi cea mai potrivită formulare a definițiilor, pentru a plasa construcțiile fixe la sensurile de la care acestea provin, pentru a sesiza nuanțele semantice și funcțiile stilistice, pentru a identifica formele gramaticale și variantele lexicale. Existența unui mare număr de omonime, de cuvinte regionale și învechite, printre care foarte multe cărora nu li se cunoaște etimologia, unora nici formele flexionare sau accentul (ex.: *șăipriglu*, *șchei*¹⁻², *școtai*, *șereșlă*, *șef*², *șfaițul*, *șferul*, *șfronțul*, *șijloitr*, *șileri*, *singhile*, *șires*, *șirușliță*, *șistelină*, *șirliță*, *șuprică*), a făcut și mai dificilă munca de redactare. Aceste greutăți au fost de cele mai multe ori învinse, colectivul de autori reușind să găsească soluția cea mai potrivită pentru rezolvarea lor.

Comparind cuvintele începătoare cu Ș cu cele începătoare cu O aflate în *Dicționarul limbii române literare*, observăm că litera O cuprinde un spațiu egal cu o dată și jumătate spațiul ocupat de Ș. Deci ne-am fi așteptat ca această proporție să se păstreze aproximativ și în ce privește numărul de titluri, dar constatăm că volumul O (DLR) are 3622 de titluri, pe când volumul Ș (DLR) are 4528 de titluri. Această ultimă cifră este impresionantă și își are izvorul în extrem de multe omonime (vezi, de exemplu, *șleau*, care are șapte omonime), în numeroșii termeni regionali care denumesc în special diferite unelte și care provin în majoritate din germană (ex.: *șlacamer*, *șliht*, *șlihtfaier*, *șlihtmăr*, *șraumholz*, *șrothamăr*, *șrotmatzál*, *șrotobel*, *ștraihmas*, *ștraimodlu*, *ștraubstoc*), în mulțimea de cuvinte cu circulație extrem de redusă, din germană sau maghiară (ex.: *șfiț*, *șlaftanc*, *șling*, *șlingul*, *șlinvol*, *șmelt*, *șmter*, *șmușig* — chiar dacă are trei sensuri! — *șnelfaier*, *șnelțug*, *șorozaș*, *șorozl*, *șprighel*², *șuolx*, *șvenc*). Multe dintre acestea și ca acestea ar fi putut să lipsească din volumul în discuție. De asemenea, cuvinte ca *șamili*, *șutemin*, *ștuvien* sînt evident cuvinte maghiare, redată în fonetismul comunelor respective, deci nu își au locul într-un dicționar al limbii române. Dealtfel, materialele provenite din punctele 325 și 574 din ALR, în care sînt înregistrate ultimele două exemple, trebuie bine cîntărite, căci comunele respective au vorbitori bilingvi (în ALR II/I h. 268/574 apare „*gără dje súvjen*”) ¹.

Încluderea în dicționar a unor cuvinte ca cele de mai sus atrage după sine încărcarea nerecomandabilă a inventarului de cuvinte începătoare cu Ș cu o serie de variante provenite din interpretarea „după ureche” a cuvintului, german în cazul de față, de către vorbitori. Spre exemplificare, înșirăm variantele cuvintului *șrațnățgăr*, care, la rîndul lui, apare sinonim la *șurubelnăț*: *șrațfăgăr*, *șramfățlăr*, *șrapnățgăr*, *șrapnățg*, *șraufnățgăr*, *șrofnățgăr*, *șroftățgăr*, *șropănățgăr*, *șorofățgăr*, *rauffățgăr*.

Un loc aparte îl ocupă în volumul în discuție ȘI, adverb și conjuncție, prin viziunea nouă (folosită și la *pe*, *ptîă*) în care a fost tratat. Autorii renunță la criteriile clasice folosite

¹ Pentru interpretarea materialului regional, vezi V. Breban, *Culegerea, studierea și includerea regionalismelor în Dicționarul limbii române*, în LR, XIII, 1964, nr. 4, p. 331 — 337.

În redactarea conjuncțiilor, potrivit cărora schema lor era organizată în primul rînd în funcție de raporturile sintactice pe care le stabilesc în propoziție sau în frază, și încearcă să aplice criteriul semantic în degajarea sensurilor. Ideea este justificată, căci astfel toate cuvintele aflate în dicționar sînt judecate prin prisma unui principiu unic. Credem că ar fi fost bine dacă s-ar fi accentuat mai mult rolul pe care îl au elementele de la dreapta (și de la stînga) conjuncției în conferirea unui anume sens acestuia. Astfel ar fi cîștigat și definițiile în claritate, iar cititorul ar fi înțeles mai ușor despre ce este vorba, putînd singur să-și alcătuiască exemplul ilustrativ. Apreciem analiza subtilă a materialului lingvistic și formulările deosebit de ingenioase ale definițiilor, în majoritatea cazurilor adecvate citatelor. Totuși, uneori formularea este puțin greoaie sau nu intru totul corespunzătoare realității (vezi, de exemplu, definițiile de sub II 1 și II 2b). Autorii articolului ȘI au reconsiderat materialul care le-a stat la îndemînă și au delimitat corect adverbul de conjuncție, aducînd îndreptările necesare față de dicționarele anterioare, unde exemple ca *Are în mină și pîinea, și cușitul, Treaba este ca și sfîrșită* au fost tratate, greșit, la conjuncție.

În urma unei lecturi selective a volumului, am reținut cîteva observații, care, chiar dacă se referă la anumite cuvinte, pot să atragă atenția asupra unor probleme mai generale privind alegerea formei-titlu, interpretarea variantelor, definirea unor sensuri etc., Dintre acestea menționăm :

— *șoldicăl*, cu varianta *șolticăl*, circulînd prin Oltenia, este explicat de la *șoltic*, cuvînt cu atestări tot din Oltenia. Credem că ar fi trebuit să se dea în titlu *șolticăl*, formă mai apropiată de etimon ;

— e bine că s-a dat *șfăiuire*, termen tehnic, atestat ca atare în lucrările de specialitate, dar nu este potrivită plasarea verbului corespunzător sub titlul *șvaițui*, pe baza unor atestări din ALR ;

— *șiotptlc* ar fi trebuit să se lucreze la *șchiopirc*, deoarece aici avem de-a face cu palatalizarea occlusivei palatale *k'* în *l'*, redată în scris prin *ti*, iar alternanța *r—l* nu este străină spiritului limbii române ;

— normele dicționarului prevăd ca atunci cînd unui cuvînt regional nu i se cunoaște etimologia, să nu i se literarizeze forma. Așa se explică apariția în volumul Ș a unor forme cu *și* în cuvinte atestate în aria lui *ș* dur : *șigni*, *șindură*, *șingăvi*. Dacă acestea au o motivare, varianta *șiroag* la *șirag* nu este justificată ;

— *șergan*¹ și *șergan*², -ă, avînd în vedere că circulă în aceeași arie, pot constitui un singur cuvînt, cu atît mai mult cît numele plantei, *șergan*¹, subst. (de ce subst. și nu s.m., căci numele de plante sînt ori masculine, ori feminine?), poate fi pus în legătură cu culoarea galben-cafenie ;

— *șleau*¹ și *șleau*⁴ pot fi unul și același cuvînt, datorită sensurilor foarte apropiate ;

— legătura de sens ușor de făcut între *știricea*¹ „coțofană” și *știricea*² „morișcă (3)”. precum și ariile relativ apropiate în care circulă erau argumente suficiente pentru ca cele două omonime să fi fost considerate un singur cuvînt ;

— *șincăl*, atestat în LEXIC REG. 108 Intr-un punct în care africata *c* se pronunță *s*. este de fapt *cincăl*, verb lucrat în DA s.v ;

— *ștalău* este varianta lui *istalău*, lucrat în DA, cu etimologia din magh, *istálló* ;

— judecat prin prisma noimei dicționarului care recomandă ca, în cazul interjecțiilor provenite din onomatopee, acestea să fie lucrate fiecare cuvînt aparte, *ciolf* nu trebuia dat ca variantă la *știolf*¹, așa cum s-a făcut, ci trebuia considerat un alt cuvînt ;

— *școmrlă* e prea puțin probabil să aibă sensul „IV. Sfoară, Com. din Maram.”, cînd întreaga familie are sensul de „fum sau miros înecăcios rezultat din arderea grăsimilor”, deci „sfară”¹ ;

— fișierul care stă la baza dicționarului e nevoie să fie adus la zi, completîndu-se cu citate noi, în special la cuvintele legate mai strîns de realitățile actuale, precum și la cele cu conținut ideologic. Astfel, ne-am fi așteptat la exemplificări din presa recentă la cuvinte ca *șomaj*, *șomer*, *șovin*, *șovinism*, *șovinist*.

Prin bogăția materialului pe care îl cuprinde, acest volum constituie, alături de celelalte publicate pînă acum, o sursă indispensabilă de informare asupra lexicului limbii noastre naționale, care redă, într-o vastă imagine științifică, situația și evoluția lui, de la primele atestări pînă astăzi.

Noiembrie 1979

Sabina Teiuș
Institutul de lingvistică
și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

II. MIHĂESCU, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București, Editura Academiei — Paris, Société d'Éditions « Les belles lettres », 1978, X + 401 p.

Lucrarea lui H. Mihăescu este o nouă ediție, mai bine zis o nouă variantă, a celei publicate în 1960: *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman*. Interesul cu care a fost primită lucrarea menționată l-a îndemnat și l-a încurajat pe autor să pregătească această variantă, îmbogățită cu noi capitole și, pe alocuri, restructurată. Noua versiune încorporează contribuțiile recente și, totodată, iese seamă — în măsura în care a considerat necesar — de observațiile și sugestiile făcute în recenziile asupra lucrării de acum aproape douăzeci de ani.

Modificarea titlului este motivată de faptul că unele provincii, ca Tracia, Macedonia și Dalmația, care intră în cimpul de investigație a autorului, nu sînt dunărene. Pentru a lărgi interesul științific al lucrării, H. Mihăescu a amplificat considerabil introducerea (de la 31 la 168 de pagini). Ocupîndu-se de sursele pentru cunoașterea limbii latine în sud-estul european, le analizează în primul rînd pe cele epigrafice și literare. Dar nu se limitează la atît. Caută să pună în evidență în ce măsură limbile romanice însele din această zonă (dalmata, istro-româna și româna), precum și limbile balcanice (greaca, albaneza, bulgara și sîrbo-croata), prin împrumuturile lor latinești, sporesc cunoștințele despre limba latină.

În capitolul nou pe care îl adaugă, *La diffusion de la langue latine dans le sud-est de l'Europe* (p. 73 — 168), autorul întreprinde o vastă cercetare, pe baza unei documentări exhaustive, de a înregistra și de a marca topografic toate inscripțiile latinești din sud-estul Europei, de la sud spre nord și de la vest spre est, în direcțiile în care a avut loc și romanizarea. Cele cinci hărți care înfățișează răspîndirea inscripțiilor latine în Achaia, Epir și Macedonia, în Dalmația, în Panonia, în Tracia și în Dacia sînt de o deosebită valoare. Ele evidențiază cu claritate regiunile în care a existat un proces de romanizare și indică intensitatea acestui proces. Istoricii și lingviștii vor găsi în acest capitol date foarte utile pentru trecutul regiunii și pentru soarta Romaniei orientale. În lumina acestei ample și detaliate cercetări apare ca necesară reconsiderarea cunoștințelor de pînă acum asupra liniei Jireček și a semnificației atribuite acesteia în delimitarea teritoriului de formare a limbii și poporului român.

Este de reținut constatarea pe care o face H. Mihăescu că numărul inscripțiilor latinești din Dacia, de 2 628, din 246 de localități este mai mare decît în oricare provincie vecină (Moesia Inferioară: 1688 de inscripții din 312 localități, Moesia Superioară: 1449 de inscripții din 197 de localități; totalul inscripțiilor din sud-estul Europei este de 21.888 din 1873 de localități). Este o dovadă evidentă — cum subliniază autorul — că, în această provincie, deși stăpînirea romană nu a durat decît 165 de ani, romanizarea a fost intensă.

Studiul lingvistic aduce în noua variantă, unele modificări în structurarea materialului. Vom remarca înainte de toate prezentarea lexicului pe cimpuri semantice. Inovația are, fără îndoială, avantaje, dar și unele inconveniente pe care autorul nu le-a putut înlătura. Așa este, de exemplu, tratarea citorva cuvinte în două compartimente: *angelus* (p. 308 și 310), *ambulare* (p. 283 și 301), *nalus* (p. 281 și 295). Pe de altă parte, repartizarea cuvintelor pe cimpuri semantice nu justifică, în cadrul lexicului, clasele morfologice: adverbe, prepoziții și conjuncții, care și-ar fi găsit locul mai potrivit la morfologie.

Un rezultat al lucrării lui H. Mihăescu, demn de a fi consemnat, este alăturarea a peste 100 de cuvinte latine, pe care dicționarele etimologice de pînă acum le propuseseră doar ipotetic, menționîndu-le cu asterisc. După un calcul al autorului (v. pag. 65), ele reprezintă aproximativ 11 % în totalul etimoanelor latine reconstruite sau presupuse. Așadar lucrarea aduce o contribuție de seamă la cunoașterea elementului latin în lexicul limbii române și în lexicul romanic în general.

Cîteva etimologii propuse sau admise de autor ni se par inacceptabile sau cel puțin discutabile:

— Lat. *casubla* „bonnet” (p. 290) s-ar fi păstrat în rom. *căciulă*. Etimologia, preluată din REW³, 1752, nu poate fi admisă din motive de ordin fonetic (*casubla* ar fi trebuit să dea în română **căsulă*). Dealtfel, etimologia lui Meyer-Lübke este respinsă și de AL. Graur (vezi BL, V, 92); pentru alte soluții etimologice, vezi Gioranescu, DER, p. 123.

— Lat. *caminus* (p. 34) e considerat etimonul cuvîntului românesc *cămin*, explicat mai plauzibil din slavă (v. DEX).

— Lat. *decantare* (p. 306) nu-l poate explica pe rom. *descînta*, care, cum indică dicționarele, își are originea în lat. *discantare*.

— Lat. *incantare* (p. 306) nu s-a păstrat în rom. *încînta*, care nu e popular și nu se găsește în limba veche, fiind explicat din *tn-* + *cînta*, după fr. *enchanter* (v. DEX).

— Derivarea lui *răstel* din lat. *rastellus* (p. 238) nu poate fi admisă atît din motive de ordin semantic, cît și de ordin fonetic.

— Din lat. *saltimuria*, *saletoria* (p. 291) este explicat rom. *saramură*. Etimologia propusă este inacceptabilă. Forma românească ar trebui să fie **sărâmoare*. Explicarea din ngr. *salamúra* (v. DEX) este convingătoare.

— Arom. *adălag*, *adălgare*. alături de *alag*, *alăgare* (dr. *alerga*) < lat. **allargare*, cu același sens, este explicat de autor, după T. Papahagi, DDA, p. 107, din lat. **adallargare* (p. 25), în care prefixul *ad* apare de două ori, în etape succesive. Explicația are un caracter artificial și este neconvingătoare. Mai întâi am menționa faptul că, alături de *adălag*, *adălgare*, există varianta *dălag*, *dălgare*. Th. Capidan (Arom., p. 227) consideră că forma de bază este *adălgare*, din care, prin afereza lui *a*, fenomen neobișnuit în aromână, s-a născut *dălgare*. După părerea noastră, trebuie să pornim de la *dălgare*, aceasta fiind forma originară. Din ea, cu *a* protetic, fenomen binecunoscut în aromână, se explică *adălgare*. În ce privește originea lui *dălgare*, noi credem că este un derivat verbal din locuțiune adverbială *de largu* (v. T. Papahagi, DDA, p. 724). Cu dispariția lui *r* și asimilarea lui *e* la *ă*, **delărgare* > *dălgare* (ind. prez. *dălag*). Derivate verbale asemănătoare: *deosebi* < *deosebi* (< *de* + *osebi*), *depărtă* < *departe* (< *de* + *parte*), *îndelungă* < *îndelung* (< *în* + *de* + *lung*), *îndeplin* < *în* + *deplin* (< *de* + *plin*), *îndes-tulă* < *în* + *destul* (< *de* + *sătul*) etc.

— Cuvintele latine *fulgerator* (p. 210), *lucrator* (p. 298), *negotiator* (p. 210, 298), *petilor* (p. 240) nu sînt etimoanele cuvintelor românești *fulgerător*, *lucrător*, *neguțător*, *pețitor*; acestea, dacă sînt moștenite din latină, provin din *negotiatorius*, *petitorius* etc.

— Rom. *friguri* nu se explică în mod convenabil din lat. *frigora*, *frigora* (p. 308); etimonul cuvîntului românesc este cel indicat de dicționare: *frigus*, -oris; pl. *frigora* > rom. *friguri*. Lat. *scoria* (p. 289) explică pe *seoare*, nu și pe sinonimul acestuia *zgură*.

În general, autorul a avut grijă să menționeze corespondentul etimologic românesc al cuvintelor latine. Totuși, sînt destul de numeroase cazurile cînd acestea nu s-au indicat: vezi *faber* (p. 287), *capitina* (p. 280), *capreolus* (p. 169), *gula* (p. 280), *levare* (p. 288), *orici* (p. 280), *palma* (p. 280), *putire* (p. 279), *status* (p. 280), *sternutare* (p. 279), *tremulare* (p. 279) etc. Mai necesar ar fi fost să se citeze corespondentele dialectale din limba română ale unor cuvinte latine ca: *natus* (p. 281, 295): ar. *nat* „copil”, dr. *nat* „îns, individ, persoană, om” (v. DLR); *alectus* (p. 299): ar. *aleptu*; *bracae* (p. 298): dr. *brace* (v. DA); *filex*, -icis (p. 276): *ferice* (CADE); *maritus* (p. 294): dr. *mărit* „soț, mire” (v. DLR); *adhac* (p. 25): dr. *aoace* (v. DA), pe lîngă ar. *aoafe*.

Derivatele latine menționate în lucrarea lui H. Mihăescu, ca, de exemplu: *aeruginosus* (p. 240), *araneosus* (p. 240), *frigorosus* (p. 240), *luminosus* (p. 240), *petrosus* (p. 240) etc.; *berbicarius*, *caprarius*, *vaccarius* (p. 237–238), *ollarius* (p. 288) etc.; *fabrire* (p. 288), *insignare* (p. 283), *genuclare* (p. 280), *peduculare* (p. 278), *tristare* (p. 307), *vessicare* (p. 308) etc., ridică problema etimologiei cuvintelor românești corespunzătoare. Sînt acestea cuvinte latine moștenite sau sînt derivate românești? În dicționarele etimologice, originea acestor cuvinte este arbitrar rezolvată.

Lucrarea lui H. Mihăescu este prima sinteză asupra limbii latine în sud-estul Europei, studiată într-un cadru istoric și din perspectiva romanității orientale. Prin natura problemelor discutate, ea prezintă un larg interes științific pentru romaniiști (în primul rînd pentru cei ce studiază limba română), pentru istoricii și epigrafiști. Publicarea ei într-o limbă de circulație o face accesibilă unui larg cerc de specialiști, punîndu-se astfel în circuitul științific internațional un material bogat și prețios, analizat, cu o competență recunoscută, și sintetizat cu multă pricepere, pe baza unei largi și multilaterale documentări.

Le langue latine dans le sud-est de l'Europe se înscrie printre lucrările fundamentale ale lingvisticii românești, indispensabilă pentru cunoașterea începuturilor limbii noastre.

Noiembrie 1979

R. Todoran
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31

Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea. Text stabilit și indice de GHEORGHE CHIVU, MAGDALENA GEORGESCU, MAGDALENA IONIȚĂ, ALEXANDRU MAREȘ și ALEXANDRA ROMAN-MORARU. Introducere de ALEXANDRU MAREȘ, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979, 499 p.

În perioada de efervescență în studierea istoriei poporului și limbii române cercetările monografice, precum și stringerea și publicarea, în condițiile noastre și la nivelul științific de azi, a documentelor istorice și de limbă, au o importanță deosebită. În această categorie din

urmă se înscrie apariția recentă a volumului cantitativ masiv, calitativ de o înaltă ținută științifică, asupra căruia ne-am propus să ne oprim.

Redactorii volumului și-au fixat ca scop „să publice toate documentele și însemnările românești dateate sau susceptibile de a fi dateate în perioada 1 ianuarie 1501 — 31 decembrie 1600. Ca o consecință a acestor opțiuni, ediția noastră devine un *corpus* complet al documentelor și însemnărilor românești cunoscute pînă în prezent” (p. 20). S-au mai inclus în această ediție două texte, unul cuprinzînd niște tabele cronologice după model bizantin, iar altul o inscripție aflată pe o icoană din 1566.

Cele 122 de documente și însemnări întrunite în acest volum au mai fost publicate în diferite locuri și în diferite ediții. O competență prezentare critică a acestora ne-o oferă în *Introducere* Alexandru Mareș (p. 14 — 19), subliniind în primul rînd meritele lui B. P. Hasdeu, N. Iorga, Ioan Bianu, Al. Rosetti în publicarea de documente de limbă, precum și valoarea deosebită a colecției *Documente privind istoria României. Veacul al XVI-lea. A. Moldova*, vol. III — IV, B. *Țara Românească*, vol. II, IV — VI. Se menționează că în afară de edițiile celor amintiți mai sus au fost publicate în diferite locuri acte și însemnări românești din secolul al XVI-lea (sau atribuite acestui secol) de Th. Codrescu, M. Georgescu, Gh. Ghibănescu, B. P. Hasdeu, N. Iorga, I. Lupaș, Șt. Meteș, I. Mihály de Apșa, P. P. Panaftescu, I. Rîzescu, A. V. Sava, Șt. Ștefănescu, G. Tanovicănu, A. Veress (p. 17).

Edițiile de pînă acum prezintă neajunsuri în ce privește a) verificarea autenticității datelor cronologice publicate, b) datarea și localizarea documentelor lipsite de date cronologice ori topografice, c) folosirea unor diverse sisteme de reproducere: transliterație, transcriere interpretativă și reproducere cu caractere chirilice, d) lecțiunea, în ele găsindu-se un număr mare de locuri greșite. Dacă la aceste lipsuri mai adăugăm și faptul că edițiile de pînă acum sînt lipsite de indici de cuvinte, de multe ori și de facsimile, ne putem da seama de necesitatea unei astfel de ediții a documentelor și însemnărilor din secolul al XVI-lea, care să servească drept o unealtă de muncă de cea mai mare autenticitate științifică pentru cei care studiază această etapă din istoria limbii române. Totodată ne putem da seama de greutatea realizării unei astfel de ediții, care să elimine toate lipsurile schematic semnalate mai sus ale edițiilor de pînă acum.

Felul cum au procedat editorii în vederea atingerii obiectivului propus este expus minuțios de Alexandru Mareș. Munca de inventariere și de verificare a autenticității documentelor a beneficiat de lucrarea *Grauirile dacoromâne în secolul al XVI-lea* de Ion Gheție și Al. Mareș, în care se publică o primă listă a documentelor și însemnărilor, listă din care editorii acestui volum n-au mai reținut 4 zăpisiuri, ele fiind fie posterioare secolului al XVI-lea, fie cu dată incertă (p. 21 — 23).

Expunerea privind procedeul datării și localizării documentelor, informarea asupra muncii editorilor furnizează și excelente învățăminte metodologice. Este exemplară și descrierea diplomatică a documentelor publicate.

Una dintre problemele cele mai dificile este grafia documentelor românești, dat fiind inventarul de semne chirilice foarte variat. În același timp, cercetarea lor este de o deosebită importanță. Este meritul lui Alexandru Mareș că a întreprins primul o cercetare a grafiei textelor originale românești din epoca veche. În ciuda greutăților, a reușit să stabilească inventarul general de semne chirilice întrebuițate în textele neliterate din secolul al XVI-lea (vezi p. 51). În *Introducere*, Alexandru Mareș se ocupă pe larg de valoarea fonetică a acestor semne chirilice, de semnele care concură pentru notarea unui singur sunet, de slovele cu mai multe valori fonetice. Clarifică de asemenea suprascrierea, situațiile în care se produc suprascrierile de litere în documentele acestei ediții, prescurtarea cuvintelor, semnele diacritice, de punctuație.

Ediția propriu-zisă cuprinde patru secțiuni distincte: textele în transcriere interpretativă (p. 91 — 212), indice de cuvinte (p. 215 — 296), indice de persoane (p. 297 — 310), anexe constînd din facsimile (p. 311 — 483) și filigrane (p. 484 — 496) și specimene de scriere (p. 497 — 499).

Cele 122 de documente au fost publicate după următorul plan: numărul de ordine, titlul, localitatea și data, scurt rezumat, textul propriu-zis, rubrică cu date diplomatice. Documentelor li s-au dat, pe baza conținutului lor, următoarele titluri: scrisoare, zăpis de vînzare, zăpis de cumpărare, zăpis de danie, zăpis de întărire, zăpis de schimb, zăpis de împărțire, mărturie, testament, inventar, întărire, dovadă, act diplomatic, chitanță, poruncă, salvconduct, inscripție de icoană, tabele cronologice, catastif, ordin de plată, act de cununie, act de hotărîre, itinerar, împuternicire, dispoziții testamentare. Însemnările simple poartă titlul *însemnare*. Sub titlu este trecută localitatea unde a fost scris documentul, urmat de indicația județului, precizat de editori, precum și data scrierii documentului. După indicația topografică și cronologică urmează rezumatul cu menționarea numelui persoanei de la care emană documentul și obiectul documentului.

Textul documentelor este publicat în transcriere. Atât pentru a sublinia cantitatea de muncă depusă, cât și minuțiozitatea cu care au lucrat editorii acestor documente, inserăm aici pasajul privitor la transcriere: „Textul documentelor a fost stabilit de noi în 116 cazuri (84 de cazuri pe baza originalului, 23 de cazuri pe baza facsimilelor și în 9 cazuri pe baza reproducerilor cu litere chirilice din alte ediții). În alte 4 cazuri, textul a fost reprodus după transcrierile editorilor care au avut acces la original” (p. 84). În josul paginilor, „în aparatul critic sînt consemnate greșelile de grafie, repetițiile, grafiile asupra cărora scribul a revenit ulterior, ștersăturile, alte lecțiuni posibile...”.

Indicele de cuvinte și indicele de nume sînt redactate după cerințele actuale ale cercetărilor lingvistice. Titlul articolului în indicele de cuvinte reproduce forma literară de astăzi cu litere latine, cu excepția cuvintelor dispărute din limbă, iar în interiorul articolelor se găsesc cu litere chirilice toate formele care apar în texte. În indicele de cuvinte apar și nume proprii (nume de persoană și nume de locuri).

Indicele de persoane include numele tuturor persoanelor atestate în documentele și însemnările editate. Acest indice, după mărturia editorilor, vrea să facă utilă munca lor și „celor care studiază secolul al XVI-lea din alte puncte de vedere decît cel lingvistic (ne gîndim în primul rînd la istorici)” (p. 297). Nu sînt incluse în acest indice antroponimele conținute în toponime sau în numele de sărbători religioase, precum și numele personajelor biblice sau cele ale inițiatorilor unor secte creștine. Deși antroponimele din acest indice sînt incluse și în indicele de cuvinte, întocmirea lui este justificată prin datele noi pe care le furnizează în plus față de indicele precedent, și anume „localitatea, județul sau zona geografică din care este originară o anumită persoană, în care locuia sau se afla în momentul redactării documentului sau în care își desfășura, în acel moment, activitatea; rangul, profesia, funcția sau apartenența ei socială; persoanele de care este legată printr-un anumit grad de rudenie” (p. 297).

Acest volum va fi o excelentă sursă de documente științifice pentru cei care studiază istoria limbii române, pentru lexicologi și lexicografi, pentru dialectologi și onomaști, dar o bună unealtă de lucru și pentru istorici.

Noiembrie 1979

Bela Kelemen

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

ION GHEȚIE, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1978, 267 [–268] p.

Apărută la cîteva luni după o valoroasă lucrare similară, destinată a avea în primul rînd un scop didactic¹, cartea lui Ion Gheție constituie o contribuție deosebit de importantă pentru studierea evoluției limbii române literare, domeniu de cercetare care a intrat în atenția specialiștilor, în mod predilect și constant, în ultimul sfert de veac. Lucrarea începe cu un *Cuvînt înainte*, prin care autorul precizează că cercetarea sa se adresează nu numai specialiștilor, ci și unui public larg, doritor să cunoască evoluția limbii noastre culte. Ea se întemeiază pe o amplă cercetare anterioară a autorului, *Baza dialectală a românei literare* (București, 1975), și a fructificat unele observații și sugestii oferite de prof. Flora Șuteu, după lectura primei variante a cărții la care ne referim.

Data la care și-a scris *Cuvîntul înainte* îl îndreptățește pe autor să-și dedice cercetarea memoriei ilustrului savant Tudor Vianu, în al cărui cerc de limbă literară și stilistică, de la Institutul de lingvistică din București, Ion Gheție a desfășurat o susținută și rodnică activitate.

După o substanțială *Introducere*, urmează tratarea celor trei părți propriu-zise, intitulate *Chestiuni preliminare*, *Epoca veche* și *Epoca modernă*. Principalele idei ale cercetării întreprinse sînt sintetizate într-o *Încheiere*, urmată de inerenta bibliografie și un indice de autori, de opere și publicații și de cuvinte.

În *Introducere* (p. 11 – 35), sînt dezbătute probleme esențiale de ordin teoretic, unele controversate, ca: definirea conceptului de „limbă literară”, vechimea românei literare și baza ei dialectală, periodizarea românei literare ș.a.

¹ Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare. Privire generată*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978.

Fundamentându-și lucrarea pe criterii predominant lingvistice, autorul înțelege prin noțiunea de *limbă literară* „aspectul cel mai îngrijit (sau varianta cea mai îngrijită) a limbii naționale, care servește ca instrument de exprimare a celor mai diferite manifestări ale culturii și se caracterizează prin respectarea unei norme impuse cu necesitate membrilor comunității căreia se adresează” (p. 13).

În legătură cu vechimea românei literare, autorul este adeptul opiniei că aceasta datează din sec. al XVI-lea (incluzând și textele în manuscris), sub forma „variantelor” literare regionale, așa cum susține și G. Ivănescu în *Problemele capitale ale vechii române literare* (Iași, 1948). Argumentația de principiu a lui I. Gheție pornește de la studiul lui Alwin Kuhn (*Schriftsprache und Dialekt*, în „Cultura neolatina”, 1956), urmărind relația normă-dialect în trei faze: a) înainte, b) în timpul și c) după constituirea limbii literare. În cazul concret al românei literare, cele trei faze se remarcă prin următoarele caracteristici: a) formarea și consolidarea unor variante literare, care reflectă o tradiție scrisă, b) încetinirea ritmului de evoluție printr-o „pietrificare”, o distanțare de graiuri și influențe reciproce între variantele literare și c) transformarea unei variante literare în normă comună, care se îmbogățește, însă, cu elemente din celelalte variante literare și din graiuri. Devenind unică, această variantă tinde să devină și *unilartă*, prin acțiunea de codificare pe multiple planuri (operație efectuată de prestigioși oameni de cultură sau de societăți științifice). În ultima fază, evoluția divergentă a graiurilor se diminuează evident sub acțiunea normei supradialectale.

Ideea aceasta se conturează cu deosebită claritate în periodizarea românei literare, care se bazează pe două criterii principale: unificarea și modernizarea limbii de cultură.

I. Gheție consideră că evoluția românei literare cunoaște numai două perioade: *epoca veche* (1532–1780) și *epoca modernă* (1780–1960). El nu negă existența unei perioade de tranziție, dar o plasează în interiorul epocii moderne. Fiecare dintre cele două epoci este împărțită în etape. Pentru epoca veche, aceste etape sînt date astfel: de la 1532 (aparitia *Evangheliarului* și *Apostolului moldovenesc*, dispărute astăzi) pînă în 1656 (aparitia la Bălgrad a tipăriturii *Scutul Catehismușului*) și 1656–1780. Etapa a doua se caracterizează prin numeroase influențe reciproce între variantele literare și realizarea unei prime unificări a limbii culte. Epoca modernă are trei etape. Prima începe la 1780, odată cu tipărirea lucrării lui S. Micu și Gh. Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* și se încheie în 1836, cînd începe corespondența dintre I. Heliade Rădulescu și G. Negruzzi. În acest interval are loc un proces de diversificare lingvistică. Etapa a doua este plasată între 1836 și 1881 (data constituirii primelor norme unice, mai ales în domeniul scrierii), iar cea de-a treia etapă cuprinde perioada 1881–1960 și se distinge prin definitivarea amănunțită a normelor limbii literare.

Partea întâi, *Chestiuni preliminare*, tratează despre evoluția graiurilor dacoromâne în perioada sec. XVI–XX, cultura românească scrisă din 1532 pînă în 1960 și vechimea tradiției literare românești, teme foarte importante pentru abordarea pe deplin științifică a problemelor esențiale ale evoluției românei literare.

Următoarele două părți sînt compartimentate pe clasicele paragrafe de cercetare filologică: fonetică, morfologie, formarea cuvintelor, sintaxă, lexic, stilurile literare și concluzii. Pentru epoca modernă, în ultimele două capitole s-a introdus câte un paragraf despre „Lucrările normative ale Societății Academice Române” (p. 151–154) și, respectiv, „Lucrările normative ale Academiei Române” (p. 192–197).

Părțile la care ne referim conțin numeroase puncte de vedere noi, fundamentate pe consultarea unui amplu material de limbă, recoltat din peste 150 de lucrări, publicații și tratate, notat cu exactitate atît în bogatele exemplificații, cît și în Indicele cărții. Dintre multiplele opinii ale autorului demne de reținut, în urma lecturii cărții, notăm doar cîteva mai importante. Se afirmă, pe drept cuvînt, că și în epoca veche există multe inconsecvențe fonetice și elemente arhaice chiar pentru acea epocă. De reținut că prima atestare a desinenței *-m* la pers. I sg. a imperfectului se află în *Cazania de la Dealu* din 1644 (p. 86), iar prima atestare a forme analogice de imperfect cu desinența *-u* la pers. a 3-a pl. se semnalează în *Predica bănăneanului* F. Lovas din 1608 (scrisă cu ortografie de influență maghiară). Se demonstrează convingător că, în epoca veche, fenomenul dublei negații a circulat concomitent cu lipsa dublei negații, iar frecvența dislocărilor sintactice acordă textelor vechi o notă livrescă și nu este întotdeauna necesară explicarea acestui fenomen prin referire la originale slavone sau maghiare (p. 93).

Cele mai interesante opinii personale ale autorului se cuprind în capitolul consacrat perioadei 1650–1780, cînd se afirmă că în acest timp se produce „regionalizarea” variantelor literare prin presiunea vorbirii populare, așa cum o demonstrează opera lui Dosoftei, și cînd se constată o serie de influențe reciproce între variantele literare existente. *Biblia* de la București, de exemplu, suferă puternice influențe moldovenești, iar varianta literară sud-vest ardeală cunoaște, spre 1700, înfrîurirea variantelor literare muntenesti și moldovenești. După 1750, tipăriturile ardelenesti și moldovene scad numeric și cresc cele din Muntenia, care se retipăresc apoi la

Iași și Blaj. Sub autoritatea gralului muntean se definitivează și pătrunderea limbii române în oficierea serviciului religios, iar norma variantei literare muntenestă devine o normă unică pentru tipărituri.

În ceea ce privește epoca modernă, se apreciază corect că după 1830 începe un vădit proces de modernizare a sintaxei limbii literare. O modernizare a stilului științific și a celui juridic-administrativ se resimțise deja în perioada 1780–1836, cu mențiunea că tiparul sintactic romanesc se observă prea puțin în domeniul juridic-administrativ (p. 143). Sintaxa textelor literare dintre 1836 și 1881 este tributară deopotrivă vorbirii populare și influenței române, mai ales celei franceze (p. 165). Frecvențele ezitări legate de anticiparea sau reluarea prin forme pronominale scurte a complementului direct și a celui indirect, tendința substituirii, după un verb, a conjunctivului prin infinitiv (după 1836), primenirea lexicală cu neologisme savante sînt toți atîta indici ai influenței române. Înlăturarea limbii franceze este evidentă la scriitorii ca Al. Russo, V. Alecsandri, N. Bălcescu, I. Ghica ș.a. (p. 168–169). Pătrunderea masivă și nu întotdeauna cu spirit de discernămint a cuvintelor noi împrumutate din limbile române explică, în bună măsură, direcția antineologizantă posterioară lui 1881. Dacă în jurul anului 1750 avusesse loc o primă unificare a limbii literare prin consensul tacit al cărturarilor, în jurul lui 1840 se produce cea de a doua unificare, realizată de astă dată printr-o adeziune conștientă la reguli (formulate mai ales de I. Heliade Rădulescu) pentru promovarea unei norme supra-dialectale. „Limba unică a anilor 1860–1880 nu este identică cu limba de azi, tot astfel cum între ea și limba unică de la 1750 nu se poate plasa un semn de egalitate. Ea este limba literară fixată, după modelul latin, la 1840, realizată într-o formă omogenă, dar nu lipsită de unele variații, în a doua jumătate a veacului trecut” (p. 184).

Pentru secolul al XX-lea, o cauză extralingvistică, și anume Unirea din 1918, a contribuit incontestabil la actuala unitate a limbii române culte. În faza ultimă, româna literară cunoaște deosebiri neînsemnate față de perioada imediat premergătoare lui 1880. Acum tabloul stilurilor funcționale actuale este complet. În domeniul beletristic, nu se mai fac deosebiri tranșante între „clasic” și „romantic”, căci „absența unui canon literar și stilistic dominant este una din caracteristicile majore ale epocii” (p. 211). Această situație este confirmată și de spargerea tiparelor mai ales în sintaxa poetică, așa cum au dovedit majoritatea direcțiilor literare de avangardă.

Incheierea (p. 218–226) cu care se termină cercetarea însumează succint cele mai importante concluzii și echivalează cu o schiță extrem de densă a evoluției românei literare.

Nenumăratele aspecte pozitive ale lucrării lui I. Gheție, bogatele idei pe care le conține, rigoarea profund științifică a metodei lingvistice care o caracterizează nu o dispensează, însă, de anumite semne de întrebare și de nedumeriri din partea cititorului avizat. Ne permitem să notăm doar cîteva :

1. Credem că în conceptul de limbă literară trebuie introdus punctul de vedere istoric, ținîndu-se seama că nu toate atributele limbii române literare actuale au existat chiar de la constituirea ei. Ca atare, în epoca veche, prin limbă literară nu se poate înțelege exact ceea ce înțelegem astăzi prin noțiunea respectivă. Se pare că limbii române literare autorul îi recunoaște doar atributele de a fi unitară, normată și modernizată, fără a aminti de calitățile care se referă la aspectul ei popular și estetic.

2. Din moment ce se acceptă existența unei perioade de tranziție în evoluția românei literare, nu înțelegem de ce aceasta nu poate constitui o epocă aparte, așa cum rămîne deschisă și acceptarea unei etape *contemporane* din moment ce după 1881 sînt recunoscute unele modificări destul de importante în structura limbii noastre de cultură.

3. La paragraful despre formarea cuvintelor pentru ultima perioadă din epoca veche, se cuvenea a fi mai bine ilustrat procedul derivării cu sufixe, mai cu seamă el constituind o caracteristică pentru opera lui Dosoftei, cea a cronicarilor sau cea scrisă în românește a lui D. Cantemir.

4. În ex. „veni-va ... a judeca viii și morții” (p. 92) infinitivul nu are rol de complement direct, ci de circumstanță de scop.

5. Nu credem că „e de presupus că în primele decenii ale secolului trecut [perfectul simplu] dispăruse din vorbirea curentă moldovenească” (p. 134), din moment ce el se întâlnește la mulți scriitori moldoveni de mai tîrziu, ca de ex. M. Sadoveanu, și are o certă valoare stilistică în narațiuni.

6. Cînd se menționează o serie de neologisme în perioada 1836–1881, nu se precizează dacă ele sînt atestate pentru prima dată la autorii din care s-au excerptat exemplele respective.

7. Deși se pare că autorul este adeptul opiniei că cercetătorii de limbă literară trebuie să acorde o atenție mai redusă limbii și stilului scriitorilor, totuși, pentru epoca modernă, majoritatea exemplificărilor sînt din literatura artistică (și faptul este firesc).

8. I. Gheție subliniază cu insistență faptul că cele două mari momente de unificare a limbii literare (în jurul anilor 1750 și 1840) se produc în urma unui accentuat proces de „muntenizare” a limbii culte, deși nu respinge și contribuția celorlalte graiuri dacoromâne, în primul rând a celui moldovean. Ne întrebăm dacă n-ar fi mai circumspect, îndeosebi după 1918, să se recunoască existența unui proces de fuziune a graiurilor teritoriale dacoromâne în stabilirea normelor supradialectale. Dacă limba română literară rămâne tributară graiului muntean din punct de vedere fonetic, nu același lucru se poate susține cu toată fermitatea pentru celelalte nivele ale limbii.

Natural, cele semnalate aici constituie mai mult o invitație la o mai atentă meditare asupra unor probleme importante puse cititorului de lectura cărții — și nu pot împiedica valoarea de netăgăduit a cercetării întreprinse.

Apreciată în ansamblu, fără a ignora prețioasele detalii pe care le conține, lucrarea lui I. Gheție reprezintă o contribuție lingvistică importantă într-un domeniu de cercetare relativ nou. Pentru prima dată, în literatura noastră de specialitate, se elaborează o reușită sinteză sistematică și concisă a evoluției limbii române de cultură, care oferă un substanțial material de referință și multe sugestii unor viitoare cercetări în acest domeniu.

Octombrie 1979

Pompiliu Dumitrașcu
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea 31

ȘTEFAN MUNTEANU, VASILE D. ȚĂRA, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978, 254 p.

ȘTEFAN MUNTEANU, DOINA DAVID, ILEANA OANCEA, VASILE D. ȚĂRA, *Crestomafte românească. Texte de limbă română literară*, București, Editura didactică și pedagogică, 1978, 329 p.

În studierea problemelor pe care le pune istoria limbii române literare, așa cum se arată în lucrarea semnată de Ștefan Munteanu și Vasile D. Țăra, în capitolul *Preliminarii teoretice*, trebuie să se aibă în vedere faptul că „istoria limbii literare a intrat în sfera de preocupări a lingvisticii, ca disciplină independentă, în ultimele 3 — 4 decenii” (p. 15).

Pentru „prima etapă de dezvoltare a limbii române literare”¹ lucrarea lui Al. Rosetti și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*. 1. *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea* [1961], (apărută într-o nouă ediție în 1971 și semnată de Al. Rosetti, B. Cazacu și L. Onu), este o sinteză însoțită de o bogată bibliografie, dar această sinteză, așa cum reiese și din titlu, ajunge numai până în secolul al XIX-lea. Deși sint evidente preocupările susținute și interesul crescut pentru istoria limbii române literare, nici alte lucrări sintetice, apărute mai înainte sau chiar ulterior acestora (amintim contribuțiile valoroase ale lui Iorgu Iordan, Ion Coteanu, Gheorghe Ivănescu, Gabriel Țepelea, Ion Gheție, Gavril Istrate, Gheorghe Bulgăr, Paula Diaconescu, Mihaela Mancaș, Petre Zugun), nu expun problemele în așa fel, încât tratarea să acopere întreaga evoluție a limbii române literare, de la origini până în zilele noastre. Cu toate că există studiul și lucrări bine documentate, este un fapt incontestabil că ele tratează totuși parțial diferitele aspecte de detaliu, neexistând „o privire generală”, care să urmărească toate etapele dezvoltării limbii române literare ca limbă a culturii și „evoluția generală a limbii naționale în etapele ei decisive” (p. 9).

Dată fiind situația de mai sus, semnalăm ca un prim merit al lucrării lui Ștefan Munteanu și Vasile D. Țăra acela de a acoperi un gol în literatura de specialitate, oferind „un tablou sintetic al limbii române literare, începând din secolul al XVI-lea și încheindu-se cu perioada actuală” (p. 3).

În același context trebuie să menționăm și apariția concomitentă a lucrării lui Ion Gheție (tot în 1978), de o amploare similară, concepută sub forma unui compendiu, în care se încearcă „o prezentare a evoluției românei literare altfel decât prin reunirea în ordine cronologică a unor monografii consacrate « limbii și stilului » unor autori”². Așadar, cele două lucrări care prezintă întregul fenomen sint complementare, cel puțin sub aspect tematic și sub aspectul tratării problemelor până în secolul nostru, calitate ce nu poate fi pusă însă sub semnul aceluiași atitudine față de problemele abordate.

¹ *Istoria lingvisticii românești*, coordonator acad. Iorgu Iordan, București, 1978, p. 143.

² Ion Gheție, *Istoria limbii române literare*, București, 1978, p. 9.

Lucrarea autorilor timișoreni, avându-se în vedere finalitatea ei didactică, are o structură specifică (ea are la bază un curs litografiat semnat de aceiași autori, dar fundamentată deosebit de acesta)³, bazându-se în primul rând pe o expunere clară și succintă a diverselor teorii anterior emise în problemele fundamentale ale disciplinei. Atît în controversa referitoare la chestiunea raporturilor dintre limba literară și limba literaturii artistice, cit și în ceea ce privește originea, epoca de formare și baza dialectală a limbii române literare, se optează ferm și argumentat pentru una din păreri expuse în lucrările de specialitate, încercându-se chiar introducerea unor puncte de vedere personale (vezi periodizarea istoriei limbii române literare). În ansamblu, deși discursul critic pare scindat, acest mod de expunere „didactic”, coroborat cu o atentă opțiune finală, contribuie la menținerea unei anumite unități a lucrării, vizibilă mai ales atunci cînd de la problemele teoretice se trece la examinarea acelor ce țin propriu-zis de istoria limbii literare.

Structura lucrării este strîns legată de felul în care autorii rezolvă periodizarea, problemă în care se adoptă „un punct de vedere diferit în multe privințe de cele acceptate pînă acum” (p. 3). Ei disting în dezvoltarea românei literare o „epocă veche, cînd rolul principal în materie de exprimare cultivată revine tradiției scrise în cele trei provincii istorice” și o „epocă modernă”, în care se identifică 1. „mai întîi o epocă de tranziție, cînd s-au pus primele soluții ale emancipării limbii române, din vechea ei stare, fără a se ajunge la un consens între învățații epocii” (p. 3), între 1780 și 1840; 2. o a doua perioadă, între 1840 și 1860, „etapa căutărilor de soluții privitoare la îmbogățirea și codificarea limbii” (p. 11); 3. cea de-a treia perioadă (1860—1900), a discuțiilor la nivel academic.

Pentru prima etapă a epocii vechi (pînă la 1640) se subliniază „caracterul regional” (p. 59) al limbii textelor (puține scrieri originale, în special documente și scrisori, citeva traduceri și tipărituri bisericești, apărute mai ales în Transilvania) și, pe baza citorva fenomene, se disting două „variante literare” (p. 66): a) de tip nordic și b) de tip sudic.

Urmează o etapă în care se remarcă delimitarea variantelor literare (mai ales cea munteană și cea moldoveană), fiind valorificate atît sursele externe, cit și cele interne ale limbii în special graiurile populare. Sînt menționate observațiile și păreriile cărturarilor epocii despre limba română și momentele de limbă literară din această perioadă, precum și contribuțiile lui Dosoftei și Cantemir la valorificarea virtuților estetice ale limbii. Epoca veche ține pînă în 1780, cînd se înregistrează începutul procesului de normare și unificare a limbii române.

Disputata perioadă de tranziție este prezentată ca fiind dominată de activitatea corifeilor Școlii ardelenne. Aceștia, vrînd să demonstreze romanitatea limbii și a poporului român, continuitatea pe teritoriul vechii Dacii, pe lîngă observații generale cu privire la limba română, încearcă înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, elaborarea unor principii ortografice care să favorizeze unificarea limbii sub aspect fonetic, a unor gramatici care să stabilească reguli morfologice și sintactice, precum și a unor dicționare. Una din problemele subliniate de autori este și aceea a îmbogățirii vocabularului cu termeni și sensuri noi, evidențiindu-se încercarea de a se crea o terminologie științifică cerută de timp. Sînt, de fapt, probleme care vor pre-ocupa și pe cărturarii din Principate, unde se remarcă, cu toate exagerările ulterioare, activitatea lui Heliade.

Perioada modernă este definită de autori prin existența unor multiple orientări, ca „direcția latinistă”, „direcția romanică”, apoi „tendința analogistă, punnistă” și „direcția națională”, direcție ce se caracterizează prin întoarcerea la izvoarele limbii naționale. Se subliniază în paginile următoare contribuția lui Titu Maiorescu în ceea ce privește impunerea principiului fonetic în ortografie, combaterea influențelor străine din presă și, de asemenea, intervenția lui în problema neologismelor. Ca o incununare a acestor eforturi este prezentată limba marilor clasici — Eminescu, Slavici, Caragiale. Sînt arătate apoi, succint, preocupările de la începutul secolului XX și, mai ales, de după formarea statului român, în scopul unificării variantelor literare și al consolidării stilurilor limbii literare. Ajunși în acest punct, autorii consacră un capitol evoluției structurii stilistice a limbii române literare.

Considerăm binevenită discuția asupra evoluției structurii stilistice a limbii române literare, cu obiecția că ar fi fost mai util, poate, să se fi introdus considerațiile teoretice asupra stilurilor funcționale în capitolul *Preliminarii teoretice*, pentru ca cititorul, avertizat fiind asupra acestor probleme, să poată urmări singur evoluția stilurilor funcționale, iar concluziile să apară în capitolul final, ca o consecință firească în procesul dinamic al evoluției limbii.

³ Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare. Secolul al XVI-lea — al XVIII-lea*, Timișoara, 1971 (curs litografiat).

Felul în care s-a soluționat periodizarea credem că este, față de cursul litografiat, mulțumitor, atît că, uneori, ar fi fost necesar să se accentueze motivele pentru care s-au ales ca limite datele respective.

Dacă pentru periodizarea făcută în cursul litografiat Ion Gheție le reproșează autorilor că în împărțirea limbii literare disting trei perioade, din care una este „perioada de tranziție spre epoca modernă (1780–1830)”⁴, în lucrarea de față ei procedează altfel, perioada de tranziție fiind inclusă în prima parte a epocii moderne. În acest fel, ei procedează nu cu mult diferit de Ion Gheție care, deși nu marchează perioada de tranziție, nu-i neagă existența: „Am renunțat să delimităm o perioadă de tranziție între cele două faze ale românei literare, nu pentru că am nega existența unei astfel de perioade (s.n.), ci pentru că simțem încredințați că locul ei este mai degrabă în interiorul epocii moderne decît în al celei vechi”⁵.

Ideea sugerată de Al. Rosetti și B. Cazacu în *Prefața* primei ediții a *Istoriei limbii române literare. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, de a însoți expunerea cu extrase din anumite opere pentru a se demonstra că „evoluția limbii literare este dominată de modelul dat de limba scrierilor cu prestigiu: cărți bisericești, cronici, lucrări ale unor scriitori cu renume”⁶ se realizează, în cazul cercetărilor timișoreni, prin apariția unei *Crestomații românești*, textele fiind alese și adnotate de Ștefan Munteanu, Doina David, Ileana Oancea și Vasile D. Țăra.

Scopul lucrării este didactic, ea adresîndu-se studenților, care își vor putea forma, urmărind cele trei secțiuni ale culegerii, o imagine de ansamblu a evoluției limbii literare. Este bine că la baza selectării autorii au avut în vedere în primul rînd criteriul estetic și numai apoi pe acela al exemplificării unor fapte de limbă. Textele sînt precedate de scurte prezentări și, alături de textul selectat, sînt punctate, într-un scurt comentariu, trăsăturile specifice limbii și stilului autorului. În aceste succinte comentarii este de remarcat faptul că se evidențiază și locul pe care îl ocupă opera în evoluția limbii literare, etapa pe care o marchează. Pentru a facilita lectura textelor vechi, autorii dau o anexă cu cele mai importante sisteme de transliterare românești. Într-o secțiune specială sînt prezentate texte paralele pentru ca, prin comparare, să se observe evoluția limbii, iar pentru sesizarea diferențelor stilistice se dau texte din autori diferiți, cu aceeași temă. Au fost reproduse și fragmente din ediții succesive ale operei aceluiași autor, în scopul observării etapelor esențiale din istoria scrisului la noi. Lăudabilă este și inițiativa de a se alcătui un glosar cu termenii ieșiți din uz sau cu alte semnificații decît în limba literară actuală. *Crestomația* își atinge scopul, în sensul că reușește să ofere nu o simplă înșirare cronologică sau alfabetică a textelor, ci un tablou de ansamblu al lungului proces de evoluție a limbii.

Ambele lucrări sînt însoțite de cite o valoroasă bibliografie de specialitate, *Istoria* avînd o bibliografie selectivă, iar *Crestomația* o bibliografie generală.

Prin ținuta științifică și bogata documentare, lucrările constituie o bună sursă de informație atît pentru studenți, cit și pentru aceia care vor să cunoască evoluția limbii literare și problemele pe care le implică acest proces.

Octombrie 1979

Mariana Istrate

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

ELSA LÜDER, *Probleme der sprachlichen Gradation*, Freiburg und München, Verlag Karl Alber, 1978, 521 p. + 8 microfîșe

Primul supliment al revistei „Dacoromania” din Freiburg îl constituie o lucrare consacrată problemelor gradației lingvistice, realizate prin mijloace diverse, așa încît, urmărind obiectul, se fac incursiuni în mai multe compartimente, precum morfologia, sintaxa, formarea cuvîntelor, avînd mereu în vedere aspectul stilistic al faptelor de limbă. Se începe cu stabilirea bazelor teoretice, cu funcția și sistemul limbii, sensul în planul limbii și al vorbirii (*Bedeutung, Meinung*), ierarhia unităților lingvistice, iar pentru fiecare compartiment sînt precizate, la capitolul respectiv, elementele necesare încadrării fenomenului gradației, cu referire la lucrările de bază ale domeniului, punctul de vedere al autoarei fiind totdeauna exprimat. Exempli-

⁴ Ion Gheție, *op. cit.*, p. 31.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Al. Rosetti, B. Cazacu, *Istoria limbii române literare. Vol. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1961, p. 5.

ficarea se realizează pe materialul limbii române, dar se fac frecvent raportări la limbile romane, latină, germană, ceea ce dă prilejul unor observații interesante.

Conținutul este dispus în două diviziuni mari: gradația prin mijloace exterioare cuvintului (*Worlexterne Gradation*) și gradația în interiorul cuvintului (*wortinterne Gradation*). Cea dintâi cuprinde în primul rând gradele de comparație, făcându-se distincția între felul în care se prezintă situația lor în limbile romanice față de latină. În cadrul treptei I a gradației (corespunzătoare comparativului), la adjectiv sînt diferențiate două tipuri: (A) care arată proprietatea unui obiect în comparație cu alt obiect, (B) care arată proprietatea celuiiași obiect în alte împrejurări. Astfel definite, se ridică întrebarea de ce exemplul *Cînd gindești să scapi de un rău vine altul și mai greu* figurează la tipul B (p. 45) și dacă exemplul *Nu pare mai tînr de 20 de ani*, dat la tipul A cu mențiunea că *decît și ea* sînt înlocuite prin de înainte de nume-rale (p. 43), nu aparține cumva unui al treilea tip. Adverbul este prezentat în complexitatea de situații creată de specificul său. Treapta a II-a a gradației corespunde superlativului, împărțit în superlativ absolut gramatical (realizat prin adverbele *foarte, tare, mult, prea*) și superlativ absolut liber (format cu adverbe expresive) — relevîndu-se aici posibilitățile imbinărilor spontane, pe baza răspunsurilor obținute la un chestionar.

Alte procedee de gradație analizate sînt: accentuarea prin inversiune (remarcăm, în cadrul acestui capitol, partea referitoare la numele de animale care servesc drept calificative) și prin repetiție; superlativul după modele orientale, procedeu care în română, spre deosebire de restul Romaniei, este popular și nu livresc — reluarea substantivului în genitiv (*minunea minunilor*) și particularizarea prin genitiv a unui element dintr-un spațiu (*slușenia pămîntului*); alte expresii ale superlativului, precum imbinările formate cu *un pui de ...*, comparația elativă explicită, realizată prin mai multe tipuri (*îsteț ca un proverb, vorbește ca apa, cu nicio dată, ca vai de lume, o sete ca aceea* etc.), relația consecutivă exprimînd gradația (*frig de crapă ouăle*, forme scurtate, în care *atît* de precedă un termen potențîndu-l), comparația numerică explicită (*mai bun de o mie de ori*), emfaza ca mijloc de gradație (tipurile *al dracului, minune mare, un șiret și jumătate, încă cum!*), superlativul eliptic (*beat criță, a țîșni glonț, pîrul măciucă*) etc. Este examinată de asemenea exprimarea aproximației și gradația oscilantă.

În partea a doua a lucrării (*wortinterne Gradation*) sînt prezentate prefixele și sufixele cu funcție graduală. În capitolul referitor la răspîndirea diminutivelor, cercetată pe baza variantelor *Miorișei*, se constată o scădere a utilizării diminutivelor de la est spre vest pe teritoriul românesc (materialul este cartografiat). Pe plan diacronic, se face observația că în variantele mai noi ale *Miorișei* numărul diminutivelor este mai mare decît în cele vechi. Pentru variantele din Moldova, deși acestea conțin cele mai multe diminutive, abia se poate face o diferență între informatori, pe cînd variantele din Maramureș înregistrate de la femei conțin un număr considerabil mai mare de diminutive decît cele înregistrate de la bărbați. În ceea ce privește diminutivele din literatura cultă, compararea listelor acestor derivate în poezia lui M. Eminescu, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, G. Conachi și Iancu Văcărescu duce la concluzia că punctul maxim îl reprezintă Alecsandri și Bolintineanu, dar diminutivele nu au toldeaua la acești doi poeți un rol în gradație, ci sînt introduse și din necesități de ritm sau rimă. La marii poeți ai secolului al XIX-lea (T. Arghezi, G. Bacovia, I. Barbu, L. Blaga) se regădesc 1/6 din lexiile cuprinse în aceste liste, și în lucrare se întreprinde o caracterizare a creației lor poetice din punctul de vedere al diminutivității și al augmentativității. Din capitolele următoare amintim statistica referitoare la frecvența sufixelor diminutive și la frecvența diminutivelor după domenii (botanică, zoologie, înmăcămînte etc.).

Materialul adus spre exemplificare în cuprinsul lucrării este foarte bogat și, pe alocuri, sînt posibile și alte interpretări. Versurile *De străin și de sărac, Nu știu seara undă să trag și de sărac (ce sînt), deci „din cauză că sînt străin și sărac”, și nu „sînt foarte străin și sărac încît ...”*. Alături de comparative sînt plasate unele construcții cu adverbul *mai* însemnînd „aproape” (*Se îmbolnăvise mai toată clasa*), cu mențiunea că intensitatea gradației este aici mai redusă (p. 77), dar locul acestor tipuri ar fi fost la capitolul redării aproximației. Nici exemplul *Mîndră ești, frumoasă ești, numai nu prea mă iubesti* nu este potrivit pentru valoarea de superlativ absolut, la care se creează o categorie a celor negative (p. 86). În pasajul *Și eu fuga și ea fuga, și eu fuga și ea fuga*, repetarea substantivului nu arată neapărat că ei fugeau din ce în ce mai repede (p. 125), ci că nu se lăsau nici unul mai nejos, și astfel fuga s-a prelungit. Unele situații sînt atractive în sfera fenomenului gradației în virtutea faptului că apare același procedeu, deși rezultatul nu este în mod obligatoriu o intensificare: *Oșlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva* — ni se pare că aici intenția autorului a fost de a spune nu că Oșlobanu era „foarte prost”, ci că „de prost era prost, dar ...” (p. 119); exemplul *A! fetele erau ceva nemaipomenit, ceva de spaimă* nu este potrivit la capitolul redării aproximației (după o *stradă ceva mai largă*), autoarea comentîndu-l ca pe un caz de gradație absolută, „nemaipomenit de spaimă”, subliniată prin repetarea pronumelui (p. 172).

Nu putem fi de acord cu ideea formulată după prezentarea unei liste de comparații din creația populară orală, că între acestea ar domina componenta religios-magică (p. 141), căci din chiar lista dată rezultă că termenii de referință sînt selecția de predilecție din mediul ambiant al vieții rurale.

Unele observații de amănunt se pot face și referitor la partea a doua a lucrării, de exemplu *străvezime* și *strămoșie* nu sînt potrivite pentru a dovedi renașterea prefixului *stră-* în limba literară (p. 218), constatare altfel întemeiată, acestea fiind derivate cu sufixele *-ime*, respectiv *-ie* de la niște derivate mai vechi cu prefixul *stră-*. În citatul *Bătu și a treia oară*; *dar ceva mai tărîcel*, *tărîcel* este interpretat ca treapta I a intensificării, *mai tărîcel* ca treapta a II-a, ambele reduse prin *nișel* (p. 261): am înțelege de aici că altă sufixul diminutival, cît și adverbul *mai* acționează în același sens, al intensificării, pe cînd în realitate sufixul se asociază cu *nișel* pentru a reduce intensitatea lui *tare*.

Lucrarea încorporează un mare volum de muncă în adunarea de material, prezentînd într-o sinteză bine organizată constatări noi și rezultate de pînă acum ale lingvisticii, cu comentarii aprofundate, care surprind subtilitățile expresive ale limbii. Interesul pentru studiu limbii române, cunoașterea temelnică a multiplexelor ei aspecte aduse în discuție, informația vastă și fidelă originală în investigația științifică sînt de asemenea calități prin care această carte se impune atenției.

Noiembrie 1979

Felicia Șerban

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, *Das kleine Vornamenbuch*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig, 1978, 176 p.

HORST NAUMANN, GERHARD SCHLIMPERT, JOHANNES SCHULTHEIS, *Vornamen heute*, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig, 1977, 102 p.

Marele interes pentru antroponime în general și pentru prenume în special, nu numai din partea onomastilor¹, ci și din partea unui cerc foarte larg de cititori din R.D.G. (în primul rînd părinți, care caută un prenume pentru copiii lor, profesori², care trebuie să le explice elevilor lor numele, funcționari de la oficiile de stare civilă, cărora le revine obligația de a înregistra forma oficială a numelui etc.) poate fi ilustrat și în cele zece ediții nemodificate ale lucrării lui Karl Paul, intitulată *Das kleine Vornamenbuch*, Leipzig, 1966–1977. Moartea l-a implicat pe autor să-și continue munca la o nouă ediție.

Sarcina de a elabora o nouă lucrare, care să se adreseze în principal aceluiași public, și-au asumat-o dr. Johannes Schultheis, dr. Gerhard Schlimpert și prof. dr. phil. habil. Horst Naumann. Primul s-a ocupat de prenumele bărbătești, al doilea de cele femeiești, ultimul revenindu-i conducerea întregii lucrări.

Das kleine Vornamenbuch înregistrează și indică etimologia celor mai uzuale, astăzi, prenume de băieți (p. 30 – 100) și de fete (p. 102 – 172). Lucrarea mai cuprinde cîteva scurte

¹ Dintre lucrările dedicate numelor de persoane, apărute în R.D.G., menționăm aici: Wolfgang Fleischer, *Die deutschen Personennamen. Geschichte, Bildung und Bedeutung*, ed. I, Berlin, 1964; ed. a II-a, Berlin, 1968; H. Heinrich, R. Küfner, *Gefragte Vornamen. Eine Sonderveröffentlichung der Zeitschrift „Sprachpflege“*, Leipzig, 1964; V. Hellfritsch, *Vogeländische Personennamen*, Berlin, 1969; I. Neumann, *Die bäuerlichen Familiennamen des Landkreises Osnabrück*, Berlin, 1970. Cf. și lucrarea lui Karl Paul, menționată în continuare, ca și cele două cărți a căror prezentare o facem aici.

² Programul de învățămînt prevede pentru clasa a VII-a la limba germană trei ore pentru tema: „Entstehung und Bedeutung der Vor- und Familiennamen, Herkunft und Bedeutung der Flur- und Ortsnamen, Bedeutung der Namen von Gewässern und Bergen”. (Informația am luat-o din lucrarea *Namenforschung heute. Ihre Ergebnisse und Aufgaben in der Deutschen Demokratischen Republik*, p. 60, lucrare datorată unui colectiv de autori și apărută la Berlin, în 1970.) Pentru cunoștințele generale de onomastică germană ce li se cer studenților germaniști din R.D.G., poate fi consultată lucrarea lui Wilhelm Schmidt, *Deutsche Sprachkunde*, ed. a V-a, Berlin, 1967 p. 249 – 298.

capitole introductive în care se discută probleme legate de istoria prenumelor germane, de procesul de atribuire și de întrebuintare a prenumelor (vezi *Zur Geschichte unserer Vornamen*, p. 9 – 15), diversele variante ale acestora (*Verschiedene Formen der Vornamen*, p. 16 – 18) sau se fac recomandări cu privire la scrierea numelor (*Zur Schreibung der Vornamen*, p. 19 – 20), cartea împlinind astfel și un scop normativ. Se mai adaugă câteva informații legale cu privire la atribuirea și schimbarea numelui (*Rechtliche Hinweise*, p. 21 – 22), câteva indicații privind întrebuintarea registrului de nume (p. 23), câteva lămuriri referitoare la transcrierea fonetică (p. 24 – 25) și o listă de prescurtări (p. 26 – 27). Partea finală cuprinde un reper-toriu alfabetic al cuvintelor care constituie al doilea element al numelor germane compuse (p. 173 – 176).

Cartea, în forma în care se prezintă, se dorește mai mult un instrument de consultare decît unul de îndrumare.

O completare a lucrării prezentate mai sus o constituie *Vornamen heute*. Aici autorii își propun să dezbătă amănunțit și aprofundat problemele teoretice care în capitolele introductive ale lucrării *Das kleine Vornamenbuch* n-au putut fi decît schițate și să includă altele care acolo au fost trecute cu vederea.

Lucrarea are patru capitole: 1. *Cuvînt. Nume. Prenume* (*Wort. Name. Vorname*, p. 9 – 27), autor H. Naumann; 2. *Despre evoluția atribuirii prenumelor* (*Zur Entwicklung der Vornamengebung*, p. 28 – 61), autori G. Schlimpert și J. Schultheis; 3. *Despre modul de formare a prenumelor* (*Zur Bildungsweise der Vornamen*, p. 62 – 74), autor J. Schultheis; 4. *Prenume. Numele cu care este chemată o persoană. Supranume* (*Vorname. Rufname. Übername*, p. 75 – 100), autor H. Naumann. Cartea mai cuprinde o *Prefață* (*Vorwort*, p. 6 – 7), scrisă de cei trei autori, și cîteva *Indicații bibliografice* (*Literaturhinweise*, p. 101 – 102).

În primul capitol, se face o detaliată dezbateră teoretică privind modul în care se încadrează numele cu diferitele lui subclase: nume geografice (toponime, hidronime etc.), nume de persoane (prenume, nume de familie, supranume) în sistemul mijloacelor lingvistice. Pentru a determina locul numelui în sistemul limbii, H. Naumann stabilește mai întîi deosebirile (elementele distinctive) și asemănările (elementele comune) dintre numele proprii (*Eigennamen*) și numele comune (*Gattungsnamen*, *Bezeichnungen*, *Appellativa*).

Așadar, ce e specific numelor proprii în comparație cu apelativele? Rostul numelor proprii este de a identifica, de a individualiza. Numele proprii denumesc fenomene, obiecte (în sensul larg al termenului) unice, individuale (*Einzelscheinungen*, *Individuum*), iar apelativele clase de obiecte, noțiuni generale. Numele proprii concretizează, numele comune generalizează. În depistarea numelor proprii trebuie să pornim de la general la particular, de la abstract la concret³. Pentru stabilirea numelor comune, drumul străbătut este invers: de la concret la abstract, de la particular la general. Prin urmare, într-o direcție are loc o tot mai mare concretizare și individualizare, o restrîngere a sensului, în cealaltă o tot mai mare generalizare și abstractizare, o lărgire a sensului. În afară de aceasta, numele proprii au și o funcție administrativ-juridică, sub care vor fi înregistrate, oficial, obiectele denumite. Tocmai în aceasta rezidă și una din premisele constituirii claselor de nume. Formarea claselor de nume a făcut ca „sensul” numelor proprii să slăbească din ce în ce mai mult, ca pînă la urmă, în foarte numeroase cazuri, acesta să dispară complet. Numele proprii sînt o categorie istorică. Ele evoluează și se modifică în funcție de necesitățile societății.

Dar numele proprii și apelativele au și o mulțime de elemente comune. Și unele și altele se încadrează în diverse moduri în uzul zilnic al limbii. Apoi, se știe că, aproape fără excepție, numele proprii provin din nume comune. În evoluția lor spre nume proprii, numele comune au urmat căi diferite, dar toate au pornit din aceeași necesitate determinată istoric și social. O primă latură comună constă în faptul că atît numele proprii, cît și apelativele sînt semne lingvistice care au fost create de oameni în scopul înțelegerii și care au fost acceptate de societate. Ambele au luat naștere din nevoia confruntării omului cu lumea înconjurătoare. Și unele și altele sînt un rezultat al conștiinței. Ele se bazează, în esență, pe conven-

³ Luînd de exemplu, numele *Erich Müller*, autorul stabilește următoarele caracteristici: nume pentru o ființă omenească; membru al unei familii cu numele Müller; trăiește și locuiește probabil unde se vorbește germana; purtător al unui nume de persoană de origine germană foarte uzual; purtător al unui nume de persoană care provine dintr-o denumire de ocupație. Acestea sînt elemente generale ale tuturor celor ce poartă numele de familie Müller. Prenumele *Erich* ne spune că e vorba de o persoană de sex bărbătesc. Pentru a-l identifica pe *Erich Müller* trebuie să recurgem la particularitățile individuale: vîrsta, anul, luna, ziua nașterii, locul nașterii, starea civilă, profesiunea, domiciliul. În cazul numelor de locuri se procedează la fel. De exemplu: *Berlin*: numele unei așezări omenești, oraș, oraș mare, așezat în Europa, în mijlocul R.D.G., capitala R.D.G.

ția socială. Ambele se folosesc de aceleași elemente lingvistice formale (sunete, litere). Caracteristica lor esențială constă în unitatea dintre forma fonetică (sau grafică) și funcție. Prin funcție autorul înțelege, pe de o parte, faptul că cu ajutorul numelor proprii și al apelativelor se denumesc obiecte, iar, pe de altă parte, faptul că ambele, ca semne lingvistice, au un înțeles, un sens. Dar chiar în acest punct cele două categorii de semne lingvistice încep să se deosebească fundamental între ele. Apelativele ca și numele proprii aparțin lexicului, părții de vorbire cunoscută sub denumirea de substantiv. Numele proprii și apelativele sînt elemente ale sistemului general al limbii. Aceasta se vede și din constituirea unor mijloace și posibilități de formare a cuvintelor. Și unele și celelalte pot apărea sub cele trei forme principale: cuvînt simplu, derivat, compus.

Fenomenele denumite cu ajutorul numelor proprii sînt obiecte topografice sau geografice, respectiv persoane. Numele de persoane se împart în două categorii esențiale: nume de familie și prenume. Primele se moștensec, celelalte se dau la naștere fiecărui individ în parte. Cu ajutorul celor dintîi se stabilește apartenența unui individ la un grup înrudit, cu ajutorul celorlalte se indică o ființă omenească de sex masculin sau feminin. Numărul numelor de familie este mai mic în comparație cu cel al prenumelor. Ultimele sînt într-o continuă mișcare. Acest fapt este ilustrat cu numeroase exemple în următoarele secțiuni ale cărții.

În capitolul al doilea și al treilea se tratează evoluția prenumelor în strînsă corelație cu evoluția istorică a societății germane, modul de formare a prenumelor, precum și tendințele actuale în atribuirea și funcționarea prenumelor. Procesul de atribuire a numelui (Namengebung) este determinat și în germană, ca în toate limbile, atît de sistemul propriu, cît și de altele din afara lui. Așadar, factori interni și factori externi își pun amprenta asupra evoluției prenumelor.

După cum se știe, numele are o formă oficială și una neoficială. În întrebuintarea numelor se constată mai multe nivele eșalonate social. Fenomenul acesta a fost mai puțin cercetat, deși se știe că de foarte mult timp sistemul de denumire oficial (aici în sensul germ. *Namengebung*) a fost influențat de cel neoficial (în sensul germ. *Namengebrauch*). Așa, de exemplu, prenume ca *Fritz* (< *Friedrich*), *Heinz* (< *Heinrich*), *Lutz* (< *Ludwig*), *Hanz* (< *Johannes*), *Bernd* (< *Bernard*), *Kurt* (< *Konrad*) au trecut din sistemul neoficial în cel oficial. Folosirea neoficială a prenumelor este eșalonată nu numai social (în sensul familiei, al prietenilor, al colegilor), ci și în funcție de vîrstă. La copii și adolescenți ne întîmpină cea mai mare „înflorire” a numelor neoficiale, a ceea ce germanii numesc cu termenul *Rufname*.

În încheiere dorim să spunem că *Das kleine Vornamenbuch* se impune ca o lucrare de mare utilitate practică, iar *Vornamen heute* ca una care dovedește un înalt nivel teoretic, o înaltă ținută științifică. Ultima prezintă un interes mai general atît prin tematică, cît și prin noutățile metodologice.

Halle a. d. Saale
Martie 1979

V. Frățilă
Universitatea din Timișoara
Facultatea de filologie
Timișoara, Bd. V. Părvan 4

BARBARA HALL PARTEE, *Fundamentals of Mathematics for Linguistics*, Stamford, Conn., [1979], XXIV + 242 p.

Autoarea cărții pe care intenționăm să o prezentăm pe scurt în cele ce urmează este o binecunoscută lingvistă americană care a publicat în domeniul teoriei gramaticilor generative, iar în ultimii ani a încercat o foarte interesantă evaluare și reevaluare a gramaticilor Montague (studiul cu mijloacele și aparatul formal al logicii al unor fenomene de limbă, mai precis fenomene specifice limbii engleze).

Volumul masiv, cuprinzînd exerciții recapitulative și soluții pentru diferitele capitole, este destinat lingviștilor care doresc să recurgă la aparatul matematic și logic (logico-matematic) necesar pentru a putea depăși stadiul pur descriptiv al cercetării, propunînd o analiză explicativă, comprehensivă. Într-o formă inițială lucrarea a reprezentat un manual (care în anii succesivi de predare a fost mult îmbunătățit și adevrat cerințelor lingvisticii contemporane). Trebuie să precizăm — încă de pe acum — că volumul recenzat nu este o lucrare de „lingvistică matematică” cum o înțelege unii, ci un material instructiv și util pentru orice lingvist

care tinde spre precizie și verificabilitate. Prin introducerea conceptelor și tehnicilor matematice de bază, autoarea cărții oferă cercetătorului (care se inițiază sau a celui avansat) fundamentele unei analize (gândiri analitice) formale — unde 'formal' nu înseamnă neglijarea aspectelor de conținut ale comunicării obiect al cercetării lingvistice.

Trebuie să subliniem că Barbara Hall Partee oferă cititorilor săi 'instrumentele' necesare construirii unor modele formale pentru unele fenomene ale lumii reale — comunicarea reală (cu aplicații importante în semantică, sintaxă și în domenii interdisciplinare, cum ar fi neuro-lingvistica, psiholingvistica, sociolingvistica, antropolingvistica etc.) — pe baza unei prezentări clare și simple, dar nu simplificate, a noțiunii de *sistem formal* și *axiomatic*. Pe această bază se poate studia limba ca sistem formal și diferitele modele (metalingvistice) ale limbii, considerate tot ca sisteme formale, ceea ce nu exclude studiarea cu aceleași procedee a altor tipuri de realități (vezi logicile polivalente sau 'fuzzy'). În acest sens este importantă sublinierea categoriei de *izomorfism* așa cum este descrisă de autoare, căci ea face să devină mai intuitivă o serie de alte categorii.

Autoarea subliniază — fără să implice că este descoperirea ei — structura comună a teoriei mulțimilor, logicii propoziționale și algebrei Boole. Acestea sînt fundamentele matematicii, care au și o importantă funcție epistemologică: pe de o parte — organizarea mai sistematică a datelor cunoașterii, pe de alta — mai riguroasa lor organizare — și apoi — interpretare.

Merită o fugară privire și structura cărții, care reflectă o anumită concepție despre fundamentele matematicii:

- I. *Teoria mulțimilor,*
- II. *Sistemele logice și formale,*
- III. *Algebra modernă și*
- IV. *Teoria automatelor și calculabilitatea.*

Fiecare capitol are multe implicații și consecințe lingvistice interesante și — fără îndoială — promițătoare. Legăturile acestea nu sînt nici gratuite, nici forțate. Aceasta va face, desigur, ca orice cititor atent al cărții să dorească să verifice în practică ipotezele și postulatele enumerate în lucrare.

Nu este lipsit de importanță nici faptul că Barbara Hall Partee își introduce cititorul în domeniile cele mai elementare, pe care toți le credem cunoscute, dar în realitate avem nevoie de reamintirea lor; schemele și exercițiile fac ca materialul să fie și mai intuitiv.

Fără îndoială unele definiții (de exemplu, cea a categoriei matematice de *par*) sînt mult simplificate în vederea satisfacerii necesităților imediate ale nematematicianului, care, pe măsura aprofundării acestui domeniu, va putea să le rafineze ulterior.

Autoarea reușește să sugereze o idee foarte importantă, subliniată de nenumărate ori și de Grigore C. Moisil: matematica modernă (cea la care recurge și lingvistul) nu este preponderent o știință cantitativă, ci una *structurală*.

Cartea Barbarei Hall Partee cuprinde și o bibliografie destul de amănunțită, precum și sugestii de lecturi viitoare pentru cei ce vor dori să aprofundeze diferitele secțiuni și subsecțiuni ale cărții.

Nu putem — în încheiere — să nu sugerăm o eventuală traducere a cărții recenzate în limba română, care ar reprezenta o lectură utilă pentru mulți studenți și specialiști (inclusiv nelingviști).

Septembrie 1979

P. Schweiger

Universitatea „Babeș-Bolyai”

Facultatea de filologie

Cluj-Napoca, str. Horea 31

PRECIZĂRI NECESARE

Recenzia pe care acad. prof. Iorgu Iordan o face volumului *Current Trends in Romanian Linguistics* (RRL, XXIII, 1978, nr. 1 — 4 și CLTA, XV, 1978, nr. 1 — 2) în precedentul număr al revistei CL, se ocupă, într-o mare parte, de capitolul *Romanian languages*, în care am încercat să prezentăm, succint, liniile directoare și perioadele importante ale dezvoltării lingvisticii romanice din țara noastră, în ultimii ani. Pe bună dreptate, acad. prof. Iorgu Iordan sublinia necesitatea de a avea la dispoziție o prezentare amănunțită a studiilor lingvistice

de după 23 August, întrucât activitatea lingviștilor noștri „întrece cu mult, cantitativ vorbind, pe oricare dintre perioadele precedente”.

În ceea ce ne privește am respectat întru totul această reflectare obiectivă a muncii romaniștilor noștri.

Am căutat ca nici o lucrare demnă de relevat, nici un autor, fie el vîrstnic sau tînăr, să nu rămînă în afara bibliografiei de 9 pagini care însoțește prezentarea noastră de 8 pagini, densă, plină de titluri și nume, de date utile cunoașterii substanțiale a activității noastre. Nu lipsesc din prezentarea noastră cursurile universitare, nici tezele de doctorat (unele chiar inedite), societățile și reuniunile științifice, tot astfel cum este înfățișată și activitatea universitară a romaniștilor noștri, în epoca grea din anii 1945—1948, cînd profesori, pe nedrept uitați sau ignorați, se trudeau a ține, în facultate, cursuri de lingvistică romanică.

Dar de cînd activitatea dintr-un domeniu de cercetare se măsoară cu paginile care se scriu despre el? C a n t i t a t e a paginilor de text și a celor de bibliografie poate fi oare interpretată c a l i t a t i v ? Se îndoiește cineva că o direcție de cercetare care a dus la organizarea, la București, a unui colocvii UNESCO și a celui de al XII-lea Congres internațional de lingvistică și filologie romanică poate fi inferioră slavisticii, germanisticii, orientalisticii și maghiaristicii, numai pentru că articolele despre ele au cite 22 pagini, respectiv 21 pagini și 11 pagini, mai mult adică decît prezentarea noastră? Sînt autori care scriu multe despre puțin, sînt alții care scriu puțin despre multe... Să le facem o vină, apreciind calitatea relatării prin numărul de pagini?

Mai grave devin lucrurile atunci cînd acad. prof. Iorgu Iordan pune în discuție conținutul și obiectivitatea expunerii noastre. Mai întîi o precizare. Spre deosebire de *Istoria lingvisticii românești*, lucrare apărută sub îndrumarea și cu colaborarea acad. prof. Iorgu Iordan, în care criteriile principale de periodizare erau perioadele istoriei și ale culturii românești, noi am încercat, în conformitate cu necesitatea de a urmări acele *current trends* ale dezvoltării romanisticii românești, să periodizăm din interior, în funcție de evenimente și de lucrări pe care le-am considerat importante, seria cercetărilor de romanistică. Orice istorie este o sinteză, într-o viziune *sui-generis* a autorului ei.

Noi am încercat să deosebim în lingvistica romanică de după 23 August 1944 următoarele etape:

(1) 1945—1948 (perioada despre care am vorbit mai înainte), (2) 1948—1956 (în care am ținut seama de reforma învățămîntului și de numirea la catedra de lingvistică romanică din București a acad. prof. Iorgu Iordan, dar și de epoca 1952—1956, cînd nu s-au făcut cursuri de romanistică în țara noastră), (3) 1956—1960 (reînființarea Catedrei de lingvistică romanică, condusă de acad. prof. Iorgu Iordan, apariția „Revistei de filologie romanică și germanică”, aniversarea a 70 de ani al acad. prof. Iorgu Iordan și apariția volumului de omagiu, în care se publică importante contribuții de lingvistică romanică, apariția cursului său de *Introducere în lingvistica romanică* (1957), volumul colectiv dedicat Congresului de la Lisabona (1959), precum și Colocviul UNESCO, care au grupat pe romaniștii noștri, vîrstnici și tineri, și (4) 1960—1968 (încep lucrările la *Crestomația romanică*, are loc, la București, cel de al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică), (5) 1968 pînă astăzi.

Nu mai este nevoie a sublinia că această periodizare are în vedere, în principal, momente ale activității îndrumătorului lingvisticii romanece din țara noastră, acad. prof. Iorgu Iordan. În funcție de intrarea sa în Universitatea din București (1948), în funcție de înființarea și reînființarea catedrei de lingvistică romanică, pe care a condus-o și a ilustrat-o din 1948 și pînă astăzi, se pot marca unele etape ale dezvoltării lingvisticii noastre romanece. Noi să fi „trecut cu vederea” lucrările personale ale acad. prof. Iorgu Iordan? Numele D-sale este citat de 14 ori în cele 8 pagini, iar articolele și cărțile sale de lingvistică romanică sînt menționate din plin la p. 360.

Nu am ignorat nici lucrările de lingvistică romanică pe care D-sa le socotește că au reprezentat „o noutate pe plan internațional”: ele se găsesc citate la p. 355, 359, 364, 365, 366 ale prezentării noastre. Dar expunerea noastră din *Current Trends in Romanian Linguistics* nu este — și nici nu poate fi o exhaustivă bibliografie. O prezentare a curentelor și a tendințelor unei discipline științifice, o periodizare a istoriei cere neapărat o selecție, o operație de lumini și de umbre, pentru a reliefa lucrările fundamentale, momentele importante. Am încercat o privire de ansamblu, o s i n t e z ă care să dea cititorului străin imaginea clară a direcțiilor principale de dezvoltare a lingvisticii și filologiei romanece. Nu am lăsat deoparte nici o lucrare importantă din acest domeniu.

Cu ce am greșit atunci față de profesorul nostru, acad. prof. Iorgu Iordan? Pentru că am afirmat: „fără îndoială cea mai importantă contribuție în studiile de lingvistică romanică o constituie cele care definesc româna ca o limbă romanică” (p. 352)? Într-adevăr, această greșală ne-o recunoaștem. Dar este o greșală pe care au făcut-o cei mai mari romaniști români,

printre care Sextil Pușcariu, O. Densusianu : ei au crezut că lingvistica romanică românească are a da seama, în primul rînd, de relațiile dintre română și romanitate. Nu studiul filologiei franceze, nici lexicul sau fonetica romanică istorico-comparativă au adus romanistilor români renumele meritat, ci lucrările lor privind limba română, istoria și structura ei în perspectivă romanică. Prezența romanștilor români la congresele internaționale de lingvistică romanică se caracterizează deosebi prin contribuții privind evoluția și structura românei ca limbă romanică. Chiar lucrările citate de acad. prof. Iorgu Iordan au în vedere comparația friulanei și a iudeo-spaniolei cu ... româna, întrucît este vorba de idiomuri romanice vorbite în context lingvistic românesc.

De la această stare de fapt pînă la afirmația că „după Al. Niculescu cunoașterea științifică a limbilor romanice trebuie limitată la acest scop”, pe care ne-o atribuie, gratuit, acad. prof. Iorgu Iordan este un mare spațiu de neadevăr. Cînd și unde am susținut o asemenea idee? Și de ce este nevoie să se înțeleagă astfel, răstălmăcindu-ni-se simple constatări, cînd însuși acad. prof. Iorgu Iordan a crezut necesar să redeschidă, în 1961, o astfel de discuție (urmată de un articol pe aceeași temă al acad. prof. Al. Rosetti, în 1963), reexaminînd în *Beiträge zur Romanischen Philologie* (Berlin) tocmai *El lugar del idioma rumano en la Rumania*?

Aceste întrebări și precizări au fost formulate și într-o ședință a Secției de științe filologice, literatură și arte a Academiei R. S. România din anul trecut. Credeam că intervențiile de atunci au explicat nelămuririle ...

Publicarea referatului în CL, XXIV, 1979, 2 arată însă că acad. prof. Iorgu Iordan nu a luat în seamă precizările noastre.

Întru apărarea adevărului, i le supunem, aici, din nou, atenției D-sale, de astă dată însă, cu mîhnire, cu profundă mîhnire.

Noiembrie 1979

Alexandru Niculescu

Universitatea din București

Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale
București, str. Edgar Quinel 5 - 7

PRECIZARE

Recent, în nr. 2/1979 al revistei CL, acad. Iorgu Iordan, recenzînd lucrarea : *Current Trends in Romanian Linguistics* (apărută, sub coordonarea lui A. Rosetti și Sanda Golopenția Eretescu, în RRL, XXIII, 1978, nr. 1 - 4 și CLTA, XV, 1978, nr. 1 - 2), afirmă : „Aș mai releva o eroare de fapt în capitolul *Toponimie și antroponimie*. Ideea că toponimele noastre, la baza cărora se găsesc apelative de origine slavă din limba română, sînt creații românești, nu slave propriu-zise, am exprimat-o eu în 1952 (*Nume de locuri românești din Republica Populară Română*), după aceea a venit (în 1958) E. Petrovici” (p. 224, cu spaț. n. - I.M.). Ca editor al volumului : Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie* (Editura Academiei, 1970 ; citat, în continuare, PETROVICI 1970) - volum în care, independent și de neînțeles (nici astăzi) de noi, nu au putut fi publicate și citeva din studiile toponomastice foarte importante ale lui E. Petrovici -, și pentru că afirmația, foarte categorică de altfel, reproducă mai sus, a apărut în paginile revistei pe care atîta ani de zile a condus-o, în calitate de redactor responsabil, E. Petrovici, mă simt dator să intervin, în paginile aceleiași reviste, și să precizez (argumentînd, desigur) că, în lucrarea recenzată de acad. Iorgu Iordan, în legătură cu ideea în cauză, nu s-a produs, de fapt și în fapt, nici o eroare de prioritate, dacă, bineînțeles, în opera lingvistică a acad. Iorgu Iordan această idee apare exprimată, pentru prima dată, cum arată Domnia-sa, în anul 1952.

În opera lingvistică a lui Emil Petrovici, această idee - prin care se evidențiază „rolul împrumuturilor în crearea toponimelor” și prin aplicarea căreia se face distincția absolut necesară între toponimele de origine străină (slave, maghiare etc.) și cele create de români din apelative (și antroponime, evident, cum nu o dată a subliniat E. Petrovici) de origine slavă, maghiară etc. -, nu apare, ci re apare clar formulată și în 1958, atît în versiunea rusească (apărută în RS, I, p. 9 - 26, la care trimite acad. Iorgu Iordan, în *Toponimia românească*, Editura Academiei, 1963, p. 8) a studiului : *Toponime de origine slavo-bulgare pe teritoriul României*, publicat în CL, II, 1957, p. 23 - 46 (v. și PETROVICI 1970, p. 173 - 194), cit și în studiul : *Toponymes roumains d'origine slave présentant le groupe « voyelle + nasale » pour sl. comm.* *p, apărut în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe*

Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958, București, 1958, p. 33 — 43 (v. și PETROVICI 1970, p. 195—202). Mai mult, în *Toponymes roumains ...*, pentru această idee, Emil Petrovici, după ce mai întâi îl citează (ca și în alte studii) pe Max Vasmer „qui a attiré pour la première fois l'attention sur le fait qu'une population crée des noms de lieux en se servant de mots d'emprunt aussi”, face următoarea trimitere: „Pour le roumain, voir E. Petrovici, *Daco-slava*, DR, X, 1941—1943, p. 240” (PETROVICI 1970, p. 195, nota 2). Într-adevăr, în opera lingvistică a lui Emil Petrovici, această idee, preluată (cum însuși aflăm) de la Max Vasmer, apare clar formulată în *Daco-slava*: „Printre toponimicele românești de origine slavă înscrise de Rosetti (*Ist. l. rom.* III, 103 sq.), o bună parte există ca substantive și adjective în limba română, deci au fost date desigur de români, de exemplu: *Baba, Bahna, Baia, Belciug, Bivol* [...]. Acestea nu sînt toponimice slave, ci românești. De asemenea, cu toate că însuși Rosetti explică un toponimic ca de ex. *Crăiești* ca derivînd de la numele de persoană *Craiu* [...], totuși strecoară în lista toponimicelor slave toponimice în *-ești* ca: *Cernăești* (de la numele de persoană *Cernat*), *Dobrești* (de la *Dobre*) [...]. Toponimicul *Dobrești* e tot așa de românesc ca de ex. toponimicul *București* (de la *Bucur*) [...].” (DR, X, 1941—1943, p. 241, nota 1, cu spaț. n. — I.M.). În același an 1943, aceeași idee este la fel de clar exprimată și în alte două studii: în *Toponimie ungurească în Transilvania medievală*: „E adevărat că vreo cîteva nume topece au la bază elemente ungurești existente în limba română. Acestea sînt, firește, formații românești (*Pe Rîu, La Berc, Timiteu, Tăul lui Roman*), căci cuvinte ca *rîu, berc* «pădurice», *timiteu* «cîmîtir», *tău* sînt apelative românești. Românii pot forma sute de nume topece cu astfel de elemente de origine maghiară sau cu altele de origine slavă (*zăpodie, iaz, groapă, var, pleș, grohotă* etc.), de aceea numirile tot românești rămîn” (în „*Transilvania*”, anul 74, nr. 2, p. 115, cu spaț. n. — I.M.), precum și în *Vestiges des parlers slaves remplacés par le roumain*: „Pour tous ces cas, ceux qui ont donné ces noms de lieux, les «Namengeber», ont été des Roumains. Ce ne sont pas des noms de lieux slaves, mais roumains. Cf. E. Petrovici, *Daco-slava*, dans *Dacoromania*, X, p. 240 et 241, note 1” (în „*Balcenia*”, VI, p. 500, nota 4 de la p. 499). Evident, această idee apare formulată și în alte studii ale lui E. Petrovici, în aproape toate studiile consacrate cercetării toponimiei românești de origine slavă (v., pentru alte studii necitate mai sus, PETROVICI 1970, p. 145 — 146, nota 1; p. 225; p. 248; p. 251, nota 7), dar, mai ales, în *Românii creatori de toponime „slave”* (v. PETROVICI 1970, p. 292 și urm.).

Pentru Emil Petrovici, această idee a constituit, de fapt, un principiu metodologic, consecvent aplicat în toate cercetările sale de toponimie românească. Fundamentate pe acest „punct de vedere”, cercetările sale în acest domeniu l-au condus, se știe, la concluzia: „toponimia României este, în genere, de origine românească în proporție de aproximativ 80%. Aici intră și toponimele pseudo-slave, create de români pe baza apelativelor și a numelor de persoană românești de origine slavă, precum și numele de locuri formate de români din apelative și nume de persoană de altă origine” (PETROVICI 1970, p. 249). Această concluzie este, poate, cea mai importantă contribuție a cercetărilor noastre de toponimie.

Noiembrie 1979

I. Măril

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

JERZY KURYŁOWICZ

(26 august 1895 — 28 ianuarie 1978)

Prin moartea lui Jerzy Kuryłowicz nu numai lingvistica poloneză, dar și cea mondială a pierdut una dintre personalitățile ei cele mai reprezentative din secolul nostru.

J. Kuryłowicz și-a făcut studiile la Academia Superioară de Comerț, la Institutul de Limbi orientale și la Facultatea de drept din Viena (1913—1914 și 1918—1920), la Universitatea din Lvov, unde studiază filologia romanică și germanică (1921—1923), obținând titlul de doctor, iar apoi la Paris (1923—1925), ca bursier al statului francez, unde s-a specializat în lingvistica indo-europeană sub îndrumarea lui A. Meillet, J. Vendryes și J. Bloch. În 1926 a fost abilitat la catedra de lingvistică indo-europeană a Universității din Lvov, ajungând în 1928 profesor extraordinar, iar în 1943 profesor titular al disciplinei amintite. În calitate de bursier al fundației Rockefeller stă mai mult timp pentru studii la Yale (1931—1932), la Viena (1932), la Londra (1935—1936). În timpul celui de-al doilea război mondial, între 1939—1941 și 1944—1946, continuă să fie profesor de lingvistică la Universitatea din Lvov, iar între 1944 și 1946 predă limbi străine la școala comercială din același oraș. În 1946 este numit profesor la catedra de lingvistică indo-europeană din Wrocław, iar în 1948 este transferat ca profesor de lingvistică generală la Universitatea Jagellonă din Cracovia. În mai multe rânduri este angajat prin contract ca profesor în Statele Unite ale Americii și în Republica Federală Germană. În 1957—1958 reorganizează catedra de filologie engleză a Universității Jagellone din Cracovia.

Pentru meritele sale științifice deosebite este ales în 1931 ca membru corespondent, iar în 1938 membru activ al Academiei Poloneze de Științe, apoi membru a numeroase academii de științe, „doctor honoris causa” al mai multor universități din Europa și America. Participă cu referate și comunicări la diferite congrese internaționale ale lingviștilor. Dovadă a prețurii sale este și faptul că de două ori, în 1955 și în 1964, i s-a decernat Premiul de Stat în Polonia.

Ne-am oprit mai mult la principalele momente ale vieții lui J. Kuryłowicz, spre a reliefa mai bine dimensiunile activității marelui dispărut.

Din vasta sa operă științifică se desprind câteva direcții bine conturate. Înainte de toate a fost un mare indo-europenist. Neogramaticii au reconstituit vechea limbă indo-europeană pe baza limbilor sanscrită și greacă, ele fiind considerate cele mai arhaice dintre limbile indo-europene. Pe bază de deducție, F. de Saussure, în *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*, a adus unele îndreptări în ce privește acest sistem și rădăcinile indo-europene. Dar numai după cunoașterea limbii hitite s-a putut reconstitui o nouă imagine asupra limbii indo-europene. Meritul în această privință îl au doi discipoli ai lui A. Meillet, și anume Jerzy Kuryłowicz și Emile Benveniste, cercetători ai limbii hitite. Primul s-a ocupat îndeosebi de problemele de fonetică, cel de-al doilea de morfologie. J. Kuryłowicz, în volumele sale *Études indo-européennes*, I, Kraków, 1935, *L'accentuation des langues indo-européennes*, Kraków, 1952 (ediția a II-a, Wrocław — Kraków, 1958), *L'apophonie en indo-européen*, Wrocław, 1956, *The inflectional Categories of Indo-Iranica*, Heidelberg, 1964, elucidează problemele concrete de limbă, dar în același timp formulează noi legi generale de lingvistică, se pronunță pentru anumite metode de cercetare. Ne referim, printre altele, la capitolele *Prolegomenes (Remarques sur l'évolution des morphèmes)* și *Note liminaire: Le système verbal de l'indo-européen* din volumul *L'apophonie en indoeuropéen*, la *Avant-propos de la 2e édition* din *L'accentuation des langues indo-européennes*, unde, răspunzând recenzenților primei ediții a lucrării sale, clarifică unele noțiuni de lingvistică și precizează probleme de metodologie. Relese din cele arătate că aplică metoda structuralistă fără să renunțe la metoda comparativ-istorică.

În cercetările sale nu s-a oprit la limbile indo-europene. Prin lucrările sale *L'apophonie en sémitique*, Wrocław—Kraków, 1961, *Studies in Semitic Grammar and Metrics*, Wrocław—

Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1972, prin studiile *Le système verbal sémitique, Le degré long en sémitique* și altele aduce noi contribuții la cunoașterea acestor limbi și la problemele de teorie a limbii.

Idelle sale de lingvistică generală, care emană din lucrările la care ne-am referit, sînt cuprinse în bună parte și în volumul *Esquisses linguistiques*, Wrocław — Kraków, 1960, volum care a apărut în 1962 și în traducere rusească, *Очерки по лингвистике*.

Începînd încă din 1925 a consarat mai multe studii și limbilor romanice. În ele folosește și fapte de limbă românească, ca de exemplu în *Les temps composés du roman*, în „Prace Filologiczne”, XV, 1931, nr. 2, p. 448 — 453, *Le problème du classement de cas*, în „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, IX, 1949, p. 20 — 43. J. Kuryłowicz a publicat și la noi mai multe studii din acest domeniu: *À propos des temps composés en roman. Réponse à une critique de M. M. Nicolau*, în BL, V, 1937, p. 195 — 199, *Le changement accentuel dans la langue française du XVIe siècle*, în BL, XIII, 1945, p. 39 — 45, *Allophones et allomorphes*, în *Omagiul lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 495 — 500, *La conjugaison en -ir de l'espagnol*, în *Omagiul lui Alexandru Rosetti*, București, 1965, p. 457 — 460.

În decursul anilor J. Kuryłowicz a publicat numeroase studii privind problemele de metrică, care, dezvoltate, s-au concretizat într-o lucrare cu multe idei și teorii noi privind metrica și versificația în perspectivă istorică, în *Metrick und Sprachgeschichte*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, 1975.

Nu lipsesc din studiile sale nici alte probleme de lingvistică generală, ca poziția lingvistică a numelor proprii (cf. „Onomastica”, II, 1956, p. 1 — 14), sinonimia și contextul („Język Polski”, XXXIII, 1958, p. 87 — 92). Varietatea și dimensiunile operei sale le reflectă în parte bibliografia lucrărilor sale inclusă în volumul *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kurylowicz*, închinat lui în 1965, la 70 de ani.

E bine să consemnăm aici că lui J. Kuryłowicz îi datorăm în lingvistica generală termenul de *izomorfism* (cf. *La notion de l'isomorphisme*, în „Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague” V, 1949, p. 48 — 60, număr care cuprinde studii structuraliste închinat lui L. Hjelmslev).

J. Kuryłowicz cunoștea o mulțime de limbi, dintre care multe le și vorbea. Cunoștea și limba română. Cel care scrie aceste rânduri a avut prilejul să se întâlnească și să discute ore în șir, în 1969, la Cracovia, cu acest mare lingvist, care exemplifica de multe ori ideile și afirmațiile sale și cu fapte de limbă românească. Gîndirea logică și scriperea minții sale se manifestau deopotrivă în discuțiile pe care le avea cit și în lucrările sale, care ocupă un loc de frunte în lingvistica secolului al XX-lea.

Octombrie 1979

Bela Kelemen

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță 21

INDICELE VOLUMULUI AL XXIV-LEA * **(1979)**

INDICE DE MATERII

A

- ACUZATIV**; ~ul timpului în limba română 63 – 71
ADVERB: ~e relative atipice 219 – 222; ~ele de mod în poziție corelativă 47 – 52
ANALOGIC; dicționar ~și de sinonime al limbii române 102 – 103
ANALOGIE 202
ANTROPOLINGVISTICĂ 111 – 112
ANTROPONIM; aspecte sociologice ale ~elor slave în izvoarele medievale 109; ~e – toponime 211 – 212; toponime derivate de la ~e 45 – 46
APELATIV; opoziția nume propriu – ~ 109; toponime provenite de la ~e 205 – 210
APOZARE; expansiune prin ~ 84 – 88
ATLAS; ~ul lingvistic român 5 – 9

C

- CATEGORIE**; sintaxa participiului și diateza pasivă – ~ii în contradicție 53 – 58
CONJUNCȚIONAL; compuneri ~e 59 – 62
CONTACT; ~e lingvistice în lumina onomasticii 108
COORDONARE; expansiune prin ~ 84 – 88
CORELATIV; adverbe de mod în poziție ~ă 47 – 52
CORELAȚIE; ~a dintre adverbe 47 – 49; ~a dintre adverbe și conjuncții 49 – 59
CULTURĂ; cuvinte românești din sfera semantică a ~ii 17 – 21

D

- DERIVARE**; ~a cu sufixe în limba română 171 – 178
DIALECT; metodologia cercetării ~elor 11 – 14, 159 – 169
DIALECTOLOGIE; contribuția lui Sever Pop la dezvoltarea ~ei 11 – 15, 159 – 169
DIATEZĂ; sintaxa participiului și ~a pasivă 53 – 58
DICȚIONAR; ~ analogic și de sinonime al limbii române 102 – 103; ~ de neologisme [al limbii române] 224 – 226; ~ul explicativ al limbii române 29 – 31; ~ul limbii române moderne 29 – 31

- DISOCIERE**; ~i și interferențe teoretice în statutul cuvintului – semn lingvistic 91 – 98

E

- ETIMOLOGIE**; ~a unor cuvinte românești 23 – 27, 39 – 46, 73 – 80, 191 – 200
ETNOLINGVISTICĂ 111 – 112; ~a comparată sud-est europeană 99 – 100
EXPANSIUNE; în legătură cu teoria ~ii a lui A. Martinet 83 – 89

F

- FONETICĂ**; ~a limbii ruse contemporane 235 – 236; preocupări de ~ la Sever Pop 8
FONOLOGIC; sistemul ~ al limbii române literare 213 – 217
FORMAREA CUVINTELOR; ~ în limba română în secolele IX – XV 171 – 178; ~ în limba română literară 29 – 30
FRANCEZ; lexicologie ~ă 234 – 235
FRAZĂ; semantica ~ei 226 – 230

G

- GRAI**; iotacizarea verbelor în ~urile limbii române 73 – 81
GRAMATICAL; structura ~ă a limbii române 103 – 105
GRAMATICĂ; 47 – 71, 219 – 222, 232 – 233; preocupări de ~ în opera lui Sever Pop 11

I

- INTERDEPENDENȚĂ**; ~e lexico-semantică 185 – 189
INTERFERENȚĂ; ~e lingvistic-dialectale iugoslavo-române 107 – 108; ~e lingvistico-onomastice 108; disocieri și ~e teoretice în statutul cuvintului – semn lingvistic 91 – 98
IOTACIZARE; ~a verbelor în graiurile limbii române 8 – 9, 73 – 81

Î

- ÎMPRUMUT**; ~urile lexicale ale românei contemporane 29 – 30

* Întocmit de Elisabeta Falciuc.

L

LATIN; ~escul *galla* în limba română 39 – 44

LEXIC; din istoria ~ului românesc (cuvinte românești din sfera semantică a culturii) 17 – 21, (lat. *galla* în limba română) 39 – 44, (*găsi*) 23 – 27, (*a brodi*) 26 – 27; formații expresive în ~ul românesc 201 – 203; interdependențe ~o-semantică 185 – 189; ~ul *Istoriei ieroglifice* 105 – 107

LEXICOLOGIE; ~ franceză 234 – 235; preocupări de ~ la Sever Pop 5 – 8

LIMBĂ; analiza cantitativă a neologismelor ~ii române 29 – 31; despre acuzativul timpului în ~a română 63 – 71; individualitatea ~ii române între ~le romanice 100 – 102; iotacizarea verbelor în graiurile ~ii române 8 – 9, 73 – 81; sistemul fonologic al ~ii române literare 213 – 217; structura gramaticală a ~ii române 103 – 105

LINGVISTIC; activitatea ~ă a lui Sever Pop 5 – 15, 159 – 169; contacte ~e în lumina onomasticii 108; documentare ~ă 159 – 169; geografie ~ă 13 – 14, 75 – 81, 159 – 169, 179 – 183, 186 – 189; interferențe ~o-onomastice 108; legătura fenomenului ~u cu factorul istoric, geografic și social-cultural 139 – 144; metodologie ~ă 159 – 169; opera ~ă a lui Theodor Capidan 129 – 158; organizarea activității ~e internaționale 159 – 161; perspectiva istorico-genetică în interpretarea fenomenelor ~e la Th. Capidan 134 – 139; probleme ale granițelor ~e în Alpi 108; semn ~ 91 – 98; semiotică ~ă 230 – 232; teoria relativismului ~ 111 – 112

LINGVISTICĂ; contribuția lui Sever Pop la cunoașterea istoriei ~ii 159 – 169; din istoria ~ii românești 5 – 15, 129 – 169, 223 – 224; ~ generală 83 – 89, 91 – 98, 111 – 112, 159 – 169; ~ romanică 100 – 101

M

METODOLOGIC; pozitivismul ~ la Th. Capidan 130 – 134

METODOLOGIE; ~a cercetărilor dialectale 11 – 14, 159 – 169

MORFOLOGIE; preocupări de ~ la Sever Pop 8 – 9

N

NEOLOGISM; analiza cantitativă a ~elor limbii române 29 – 31; dicționar de ~e 224 – 226; ~e în toponimia R.D.G. 109

NUME; ~ de familie 110; ~le de persoane în literatura beletristică din punct de vedere

sociologic 110; ~le proprii ca factor constitutiv al vocabularelor de specialitate 109; ~le proprii din punctul de vedere al teoriei semanticii 108 – 109; legătura dintre ~le proprii și viața societății 109; pre~, ~ de familie, supra~ = ~ de persoană? 110; opoziția ~ propriu – apelativ 109

O

ONOMASIOLOGIE; preocupări de ~ la Sever Pop 5 – 7

ONOMASTICĂ; al V-lea Simpozion național de ~ 117 – 119; contacte lingvistice în lumina ~ii 108; ~ germană 108 – 111; preocupări de ~ la Sever Pop 9 – 11; ~ românească 33 – 46, 205 – 212.

OPOZIȚIE; ~a nume propriu – apelativ 109

P

PARTICIPIU; sintaxa ~lui și diateza pasivă 53 – 58

PORT; terminologia ~ului popular românesc 99 – 100

R

RELATIV; adverbe ~e atipice 219 – 222

RELATIE; ~a toponimie, folclor și arheologie 33 – 38

ROMANIC; individualitatea limbii române între limbile ~e 100 – 102; ~ul *baroc* 191 – 200

ROMÂN; analiza cantitativă a neologismelor limbii ~e 29 – 31; cuvinte ~ești din sfera semantică a culturii 17 – 21; derivarea cu sufixe în limba ~ă 171 – 178; despre acuzativul timpului în limba ~ă 63 – 71; dicționar de neologisme al limbii ~e 224 – 226; etimologia unor cuvinte ~ești 23 – 27, 39 – 46, 73 – 80, 191 – 200; formarea cuvintelor în limba ~ă 29 – 30; 171 – 178; formații expresive în lexicul ~esc 201 – 203; gramatică ~ească 47 – 71, 219 – 222, 232 – 233; iotacizarea verbelor în graiurile limbii ~e 8 – 9, 73 – 81; individualitatea limbii ~e între limbile romanice 100 – 102; istoria limbii ~e 8 – 9; istoria lingvisticii ~ești 223 – 224 (Sever, Pop) 5 – 15, 159 – 169 (Theodor Capidan), 129 – 158; sistemul fonologic al limbii ~e literare 213 – 217; structura gramaticală a limbii ~e 103 – 105; terminologia portului popular ~esc 99 – 100; toponimie ~ească 33 – 46

ROTACISM; ~ul în Munții Apuseni 8

RUSĂ; fonetica limbii ~e contemporane 235 – 236

S

- SEMANTIC; cuvinte românești din sfera ~ă a culturii 17 - 21; interdependențe lexicale - ~e 185 - 189
- SEMANTICĂ; problema numelor proprii din punctul de vedere al teoriei ~ii 108 - 109; ~ și geografie 110
- SEMIOTICĂ; ~a lingvistică 230 - 232
- SEMN; ~ lingvistic 91 - 98
- SINONIM; dicționar analogic și de ~e al limbii române 102 - 103
- SINTAXĂ; ~a participiului și diateza pasivă 53 - 58
- SISTEM; ~ul fonologic al limbii române literare 213 - 217
- SLAVISTICĂ; al VIII-lea Congres Internațional de ~ 115
- SOCIETATE; legătura dintre numele proprii și viața ~ții 109
- SOCIOLOGIC; aspecte ~e ale antroponimelor slave în izvoarele medievale 109; numele de persoane în literatura beletristică din punct de vedere ~ 110
- STRUCTURĂ; ~a gramaticală a limbii române. Verbul 103 - 105
- SUBORDONARE; expansiunea prin ~ 83 - 84
- SUFIX; derivarea cu ~e în limba română 171 - 178

T

- TERMEN; ~i pentru noțiunea *știtulete* 179 - 183

TERMINOLOGIE; ~a portului popular românesc 99 - 100; ~a porumbului 179 - 183; ~a prelucrării cînepei 185 - 189

TIMP; despre acuzativul ~ului în limba română 63 - 71

TOPONIM; ~e de diferite origini și granițele unui sistem toponimic 109; ~e derivate de la antroponime 45 - 46; ~e formate de la numele unor personaje 35 - 38; ~e pentru noțiunea *depresiune*, *groapă*, *văgăună* 205 - 210; ~e provenite de la apelative 205 - 210; ~e românești 33 - 46, 205 - 212

TOPONIMIC; toponime de diferite origini și granițele unui sistem ~ 109

TOPONIMIE; cercetarea sistematică a ~i și a istoriei 109; evoluția și stadiul cercetărilor de ~ în Flandra 110; între ~, folclor și arheologie 33 - 38; micro~ în agricultura socialistă a R.D.G. 109; neologisme în ~a R.D.G. 109; ~ românească 33 - 46, 205 - 212

U

UNICITATE; *cum de* - o aparentă abatere de la ~ 59 - 62

V

VERB; lotacizarea ~elor în graturile limbii române 8 - 9, 73 - 81; structura gramaticală a limbii române. ~ul 103 - 105

VOCABULAR; numele proprii ca factor constitutiv al ~elor de specialitate 109

INDICE DE AUTORI *

A

- Abager, Basilios 71
- Agribiceanu, I. 47, 50, 51
- Al. George, Sergiu 92, 94, 95
- Alekseev, M. P. 115
- Alessio, Giovanni 193
- Alexandru, Teodora 139
- Alvar, M. 165
- Anghel, Ioana 171 - 178
- Anié, Vladimir 115
- Arbore, Alex. P. 148 - 150

- Arghezi, Tudor 83
- Armbruster, A. 107
- Arnauld, A. 194, 197
- Arvinte, V. 39, 136
- Ascoli, G. I. 23
- Avanesov, R. I. 115
- Avram, A. 214, 224
- Avram, Mioara 57, 173

B

- Baciu, Ioan [232 - 233]
- Badia Margarit, A. 164, 165

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la autori de articole și recenzii iar cele din paranteze drepte la autori recenzați sau ale căror lucrări sînt comentate în articole speciale, publicate în CL în anul 1979.

Bahner, W. 107
 Baldinger, K. 97, 165
 Barlé, M. 146, 147
 Barocci, Federigo 195
 Bartha, Alexandru 33, 36
 Barthes, Roland 94
 Batall, Aurelia 106
 Battisti, Carlo 193
 Baudelaire, Ch. 93
 Bălan, Ion Dodu 106
 Bălăieș, D. 107
 Bănășeanu, Vlad 151
 Bănescu, N. 155
 Bărbulescu, Ilie 146, 147, 152
 Bărsănescu, Ștefan 20, 21
 Bejan, Dumitru 47 — 52, 219, 221, 222
 Beleușka, V.D. 109
 Bellé, A. 163
 Bellman, B. L. 112
 Benedek, Piroška 119
 Benveniste, E. 92, 94, 97
 Bereceanu, B. H. 57, 70
 Bergson, H. 93
 Bernardin (Sfintul) 194
 Bertoni, Giulio 155
 Blanu, Ioan 149, 156
 Bidlan, Vlorel 103 — 105, 179 — 183
 Billy, I. [108 — 111]
 Birillo, N. B. 115
 Blădea, N. 209
 Blălea, Ov. 33, 37
 Blăseanu, A. 50
 Blaga, Lucian 106
 Blajovici, T. 87
 Blănar, Vincent 109
 Blanquaert, E. 165
 Bloch, Oscar 193
 Boas, F. 111
 Bogdan, D. P. 173, 175, 176, 178
 Bogdan, I. 178
 Bogrea, Vasile 33, 37, 133
 Bolintineanu, D. 149
 Bondarko, L. V. [235 — 236]
 Borellă Mircea 129 — 144, 158, 236
 Bordeanu, M. 39
 Borinski, Karl 194
 Bottiglioli, G. 164
 Bourcelz, É. 73, 74
 Brauneck, Manfred 197
 Brătescu-Volnești, I. Al. 201
 Breazu, Ion 151, 152, 157
 Brill, Tony 33, 36, 37
 Brîncuș, Gr. 236
 Brosses, Charles de 198
 Bruggmann, K. 130, 133
 Brûch, J. 192
 Bucă, M. [102 — 103]
 Bucuța, Emanoil 147, 149, 150
 Budimir, M. 152
 Buescu, Victor 154
 Bugnariu, Teofil 151
 Bühler, K. 93, 97
 Byck, J. 88

C

Calcaterra, Carlo 194, 199
 Camilar, E. 50
 Cancel, P. 147
 Candrea, I.-A. 18, 21, 26, 37, 38, 101, 139, 177
 Cantemir, Dimitrie [105 — 107]
 Cantineau, J. 165
 Capidan, Th. 21, 26, 27, 76, [129 — 144],
 [145 — 158], 174, 202, [236]
 Carabulea, Elena 173, 174
 Carageanl, Ioan 146
 Caragiale, I. L. 49, 51
 Caragiu-Marileanu, Matilda 21, 135, 237
 Caranica, I. 153
 Carnoy, A. 163, 165
 Caro, Annibal 195, 199
 Cassirer, Ernst 92 — 94, 96, 97
 Călinescu, G. 50, 87, 105, 106
 Cădea, V. 105 — 107
 Champroux, Ch. 165
 Chantaine, Pierre 164
 Chao, Y. R. 163
 Chateaubriand, R. 196
 Chelaru, V. Gr. 115, 118
 Chomsky, N. 94, 95, 111, 112
 Cihac, A. 40 — 43
 Ciobanu, Fulvia 30, 177
 Ciocan-Ivănescu, Rodica 195
 Cioculescu, Șerban 107
 Ciompec, Georgeta 62
 Clorănescu, Alejandro 39, 41 — 43, 177, 181,
 203
 Ciplea, Gh. 115
 Ciureanu, P. 151
 Coelho, Francisco Adolfo 7
 Cohen, M. 12, 163, 165
 Collinder, B. 92
 Comorovski, Cornelia 194
 Comșulea, Elena 99 — 100, 185 — 189, 202
 Conachi, C. 224
 Conev, B. 148, 149
 Constantinescu, N. A. 173, 178
 Copăceanu, Em. 47, 49, 51
 Coresi (diaconul) 21, 174
 Corominas, J. 23, 26, 192, 194, 196, 199
 Coseriu, Eugenio 97, 235
 Costăchescu, M. 172 — 177
 Costin, Nicolae 106
 Coteanu, Ion 47, 58, 62, 70, 71
 92, 95, 141, 215, 222
 Crahe, Hanz 149
 Crașoveanu, D. [102 — 103]
 Crâncă, Dumitru 150
 Creangă, I. 47
 Cresswell, Hughes 228
 Cristureanu, Al. 36, 118
 Croce, Benedetto 92, 143, 194
 Crug, Ilarie 155

D

Dăcoviciu, H. 33, 36, 37
 Dalnelli, Giotto 141, 148
 Dalametra, I. 149

Dan, P. 157
 Dauzat, Albert 33, 37, 38, 165, 193
 Dayan, Maurice 98
 Deanović, M. 165
 Delacroix, J. 94
 Demény, L. 21, 107
 Demetrescu, Romulus 152
 Densușianu, Ov. 21, 23, 27, 41 — 43, 101, 134 — 136, 139, 148 — 150, 172, 174
 Devoto, G. 163
 Diaconescu, M. 107
 D. [Iaconu], I. 155
 Diderot, Denis 196
 Diego, Vincente Garcia da 192
 Diehl, E. 165
 Diez, Fr. 23
 Dimitrescu, Florica 17 — 21, 30, 105 — 107
 Djamo-Diaconîță, Lucia 20, 21, 172, 173, 175, 177, 178
 Dominte, Constantin 62
 Dosoftei, 188
 Doubrovsky, Serge 93
 Drăganu, N. 9, 37, 133, 154, 211
 Dragomirescu, Gh. N. 154, 229
 Dragoș, George Mihail 152
 Drașoveanu, D. D. 53 — 58, 60 — 62, 70, 84, 87, 219 — 222, 229
 Draye, Henri 110
 Dubois, Jean 193
 Dumitrașcu, P. 62
 Dumitrescu, Maria 152
 Dumitrescu, Suzana Carmen [105 — 107]
 Dumitrescu, Vladimir 154
 Durand, Gilbert 91, 94 — 96
 Durand, M. 165
 Dușu, Alexandru [105 — 106], 193

E

Eichler, E. [108 — 111]
 Ekvall, R. B. 112
 Eliade, v. Heliade
 Elliot, T. S. 91
 Eluard, P. 93
 Eminescu, M. 51
 Engels, Fr. 111, 113
 Erasmus din Rotterdam 194
 Ernout, A. 18, 21, 74, 76
 Evseev, I. [102 — 103]

F

Falcuș, Elisabeta 145 — 158
 Fekete Nagy, Antoniu 211
 Ferrand, Marcel 23 — 27
 Fischer, I. 17 — 18
 Fischer, R. 110
 Floca, Octavian 33
 Flora, Radu 107
 Florea, V. 117
 Florea, Viorica 85, 86
 Florescu, Florea 153
 Focșă, Marcela 185

Fort. [unescu], C. D. 148, 150 — 153, 155
 Foti, Ion 148
 Fourquet, J. 165
 Francescato, G. 165
 Frangeș, Ivo 115
 Frânilă, V. 108 — 111
 Frege, G. 95
 Frei, H. 92
 Friedwagner, M. 152
 Frings, Th. 110, 163
 Fuchs, C. 92
 Furetlère, A. 197

G

Gáldi, L. 20, 21, 154, 211
 Gamillscheg, Ernst 155, 163
 Gardette, Pierre 14, 167
 Gămulescu, D. 20, 21, 115, 139
 Găzdaru, D. 147, 148, 224
 Geagea, Christea 151, 155
 G. [eorgescu], N. 153
 Gheorghiu, Mihnea 106
 G. [herman], T. 149
 Ghețle, I. 75
 Ghițăchi, A. 115
 Gide, A. 93
 Gilléron, J. 9
 Giuglea, G. 156, 207
 Giurescu, C. C. 106, 179
 Gläser, Rosemarie [108 — 111]
 Golcu, Viorica 118
 Goldea, Angela 224 — 226
 Golopența-Eretescu, Sanda 58, [223 — 224]
 Gossen, Ch. Th. 165
 Goția, A. 100 — 102
 Gougenheim, G. 165
 Grandsaignes d'Hauterive, R. 196
 Grasshoff, H. 107
 Graur, Al. 6, 30, 77, 79, 80, 86, 144, 171 — 173, 175 — 177, 188, 214, 236
 Gregersen, E. A. 111, 112
 Greimas, Algirdas Julien 91, 97
 Grésillou, A. 92
 Griera, Antonio 161, 163 — 165, 167
 Grimm, F. M. 196
 Grinčenko, B. D. 188
 Grootaers, W. A. 161, 164, 165
 Guga, R. 87
 Guiraud, P. 93
 Gutschmidt, Karl 110
 Gușla, Ioan 179
 Gușu Romalo, Valeria 53, 57, 62, 71, 87, 219, 222

H

Hallig, R. 93
 Hasan, Flința 30
 Hasdeu, B. P. 12, 33, 40 — 42, 47, 50, 152, 179, 223
 Haškovec, P. M. 153
 Hatzfeld, Helmut 191

Haugen, E. 111, 112
 Havranek, Bohuslav 153
 Hazy, Ștefan 59 — 62, 71, 221, 222
 Heger, Klaus 97
 Heidegger, M. 95
 Hellade Rădulescu, Ion 150
 Hengst, Karlheinz 109
 Henry, P. 92
 Herder, J. G. 91, 145
 Hill, A. A. 163
 Hjelmslev, L. 96, 97
 Hodîș, Viorel 83 — 89
 Hoffmann, P. 107
 Homorodean, M. 33 — 38
 Hristea, Th. 31
 Humboldt, W. v. 91 — 95, 142

I

Ibrăileanu, G. 224
 Ikegami, Y. 112
 Ilčev, Ștefan 45, 46
 Iliescu, Maria 223
 Ioasaph 148
 Ioniță, Vasile 33, 35, 119, 209
 Iordan, Iorgu 6, 29, 33, 35, 38, 45, 54, 57, 59, 62, 71, 107, 131, 139, 148, 149, 151, 156, 172, 173, 179, 208, 209, 222, 223 — 224
 Iorga, N. 101, 106, 137, 147 — 151, 153, 154
 Iosifescu, S. 87
 Irlmă, Dumitru 58, [103 — 105]
 Irmscher, J. 107
 Ispirescu, P. 47, 48
 Istrate, G. 117
 Istrate, Ioan 191 — 200
 Iura, Iulian 152
 Ivănescu, G. 73, 75, 78, 79, 87, 107
 Ivič, P. 165

J

Jaberg, Karl 154, 163
 Jacques, St. 24
 Jakó, S. 18
 Janitsek, E. 118
 Jarník, J. U. 50
 Jivcovici, M. 115
 Jokl, Norbert 130, 147, 148

K

Kalnz, Fr. 92
 Kamau, Lucy Jaine 112
 Karaš, Mieczysław 110
 Karpenko, Ju. A. 109
 Kekaumenos 136
 Kelemen, B. 136, 236
 Keramopoulos, A. 137, 154
 Klrály, Fr. [102 — 103]
 Klsch, G. 9
 Kleist, H. 93
 Klopstock, F. 201

Kluge, F. 195
 Kniezsa, I. 211
 Knight, C. G. 112, 113
 Kogălniceanu, M. 51, 106
 Kreft, Bratko 115
 Kretschmer, P. 163
 Kurz, Otto 195, 198, 199

L

Lacan, Jacques 94
 Lacea, C. 129
 Lapedatu, Alexandru 152
 Lapedatu, Ion 152
 Larousse, Pierre 193 — 196
 Lascu, Nicolae 71
 Lemaitre, Y. 112, 113
 Lenneberg, E. H. 111, 113
 Lerch, E. 94
 Leskien, A. 130
 Lips, Julius 185
 Littré, É. 193
 Loghinovski, Elena 115
 Lombard, Alf 11, 74, 79, 154
 Löpeltmann, Martin 153
 Loșonți, Dumitru 39 — 44, 118, 205 — 210
 Lot, Ferdinand 134
 Lotman, I. 96, 97
 Lüdtke, H. 165
 Lul-Viveș, Juan 194
 Lukinich, Emerico 211

M

Macarie 19
 Macedonski, Al. 224
 Machado, José Pedro 192
 Macrea, D. 31, 129, 133, 139, 142, 153, 157, 236
 Macrea, M. 36
 Magalotti, L. 195
 Malor, Petru 147
 Makkai, Ladislaus 211
 Malkiel, J. 17
 Mallarmé, S. 93
 Malmberg, Bertil 95
 Maneca, Constant [224 — 226]
 Manolescu, R. 18
 Manoliu, Maria 224
 Marcu, Florin [224 — 226]
 Marcu, Traian 43
 Marian, S. Fl. 202
 Marian-Popescu, Rodica 91 — 98
 Marino, Adrian 191, 192, 194, 195
 Markov, W. 107
 Martinet, A. [83 — 89]
 Marx, K. 111, 113
 Matejka, L. 143
 Matoré, Georges 92, 93
 Mauro, Tullio de 91, 97
 Mazon, A. 163
 Măril, I. 136
 McCormack, W. C. [111 — 113]

McDavid, R. I. Jr. 165
 Mehedinți, S. 147, 148, 150
 Meillet, A. 12, 18, 21, 74, 76, 133, 144, 153
 Meier, Harri 155
 Menéndez Pidal, R. 163
 Merlo, C. 163, 165
 Meyer, G. 130
 Meyer-Lübke, W. 21, 23, 26, 73, 74, 173, 174
 Micău, Paul 92, 96, [230 — 232]
 Migliorini, Bruno 163, 165, 198
 Mihail, Zamfira [99 — 100]
 Mihăescu, H. 17, 18, 20, 21, 175, 176
 Mihăilă, Gh. 18 — 21, 138, 157, 171, 173, 174
 Mihoarea, V. 155
 Miklosich, Fr. 135, 177, 211
 Minguet, J. Philippe 198
 Mloc, D. 178
 Mitescu, Adriana 191, 194, 199
 Mitterand, Henri 193
 Mitu, Mihail 139
 Mitzka, W. 163, 165
 Mirza, Clement 62
 Mladenov, St. 148
 Mohrmann, Christine 164, 165
 Moldovan, Gh. 118
 Mollère, J. B. 195
 Montaigne, M. E. 194, 195
 Monteverdi, A. 163
 Moraes Silva, Antonio de 192
 Morariu, L. 73, 76, 78, 79
 Morris, Charles W. 96
 Moscopoleanul, Danil 150
 Moser, H. 164
 Mulan, M. 35
 Mureșanu, Ileana 234 — 235
 Muret, E. 37
 Murnu, George 151, 156
 Murnu, Ilie 154
 Mușlea, Ion 33, 37

N

Nandriș, Grigore 78, 150
 Naumann, Horst 109
 Neamțu, G. G. 56, 58, 63 — 71,
 219 — 222, 232 — 233
 Neculce, I. 106
 Nedelcu, Ș. 50
 Negomireanu, Dolna 102 — 103
 Nelescu, Ileana 118
 Nelescu, P. 214
 Nestorescu, V. 171, 175
 Nicolaidi, Constantin 146
 Niculescu, Al. 18, 21, 57, 62, 71, [100 — 102]
 107, 222, 224
 Niță-Armaș, Silvia 139
 Nopcea, Franz Baron 149
 Norman, F. 165
 Novicov, M. 115
 Nubschmed, J. U. 164
 Nuță, Ion 119

O

Ocheșeanu, R. 58
 Ogden, C. K. 95, 96

Olivieri, Dante 193
 Oprea, Florian 122
 Orghidan, N. 207
 Oros, M. I. 119
 Orr, John 163, 165, 224
 Ors, Eugenio d' 191
 Orta, Garcia da 193
 Orza, Rodica 73 — 81
 Osman-Zavera, Maria 139

P

Pamfile, T. 189
 Panaitescu, P. P. 20, [105 — 106], 178
 Pană Dindelegan, Gabriela 71
 Panceratz, Arnold 148
 Pănlui 94, 95
 Papacostea, V. 156
 Papadima, Ovidiu 152
 Papahagi, Pericle 41 — 43, 130, 149, 155
 Papahagi, T. 21, 27, 130, 132, 139, 148, 151,
 155, 156
 Papu, Edgar 191, 192
 Parlangeli, O. 165
 Pascal, B. 195
 Pascu, G. 41, 147, 149, 172, 174, 177
 Pascu, Șt. 211
 Pașca, Șt. 18, 21, 151, 208
 Pavel, Toma 224
 Pavluc, Nicolae 139
 Pavlović, M. 165
 Pătruș, I. 25, 45 — 46, 73, 79, 107 — 108,
 115, 117 — 119, 136, 177, 211 — 212, 214,
 236
 Pecheaux, Michel 92 — 94
 Pedersen, H. 130
 Pelree, Ch. S. 96
 Penn, Julia M. 111, 113
 Pernetty, A. Y. 198
 Petrescu, Camil 47, 49, 50
 Petrović, Emil 8, 25, 45, 46, 73, 107, 117,
 136, 151, 172, 175, 177, 214
 Philippide, Al. 79, 131, 134, 135, 151, 224
 Pianigiani, Ottorino 192, 194
 Picelito, G. 162
 Picoche, Jacqueline [234 — 235]
 Pietreanu, M. 118, 119
 Piru, Al. 87, 106
 Pletar, Tiberiu 139
 Plinlu 192
 Polák, V. 165
 Polenakovec, Heralampije 154
 Polizu, G. 43
 Pop, Maxim 33, 36
 Pop, Rodica Dolna 163, 164, 166, 167
 Pop, Sever [5 — 15], 74 — 76, 78 — 80,
 129, 130, 151, 157, [159 — 169], 177,
 183, 207
 Popescu, Radu 106
 Popescu-Marin, Magdalena 173
 Popescu-Sireteanu, I. 117
 Popovici, D. 224

Portis Winner, Irene 111, 113
 Postelnicu, Ioana 47, 49
 Potra, George 47, 49, 51
 Pottier, B. 165
 Preda, C. 18
 Preda, Marin 47, 48
 Procopovici, Al. 136, 148, 152, 153, 154
 Protopopescu, Dragoș 107
 Proust, M. 93
 Pușcariu, S. 5, 11, 17, 18, 21, 23, 24, 26, 27,
 40, 41, 43, 73, 76, 79, 86, 101, 129, 133,
 135, 137, 141 - 143, 151 - 157, 160,
 168, 175 - 178, 223, 224

Q

Quinel, Quatremère 199

R

Rabelais, F. 194
 Raymond, Saint-Jean 196
 Rădulescu, Maria 179
 Rădulescu, Mircea-Mihai 42, 43
 Rădulescu-Codin, C. 208
 Rădulescu-Motru, C. 157
 Răutu, N. N. 148
 Rebreanu, Liviu 47, 155
 Rebușapeă, Ion 139
 Redard, G. 164
 Reed, C. E. 165
 Rezuș, Petru 47, 50
 Rheinfelder, Hanz 161, 164, 168
 Richards, I, A. 95, 96
 Rivet, P. 165
 Rîzescu, I. 87
 Robert, Paul 195
 Rohlf, G. 163
 Roman, Alexandru 71
 Romansky, St. 150
 Roques, Mario 8, 152, 163, 165
 Rosetti, Al. 20, 21, 71, 75, 76, 78, 79, 92,
 93, 107, 115, 150 - 153, 155, 172 - 175,
 214 [223 - 224]
 Ross-Landl, F. 111, 113
 Roșlanu, Ion 118, 121 - 123
 Rousseau, Jean-Jacques 198
 Ruffini, Mario 155
 Rûke-Dravina, V. 110
 Russu, I. I. 117
 Rusu, Valeriu 15
 Rymut, Kazimierz 110

S

Sadoveanu, M. 47, 49, 50, 117
 Saint-Simon 195, 197
 Sala, M. 74, 179, 181, 224
 San-Marino, M. 149
 Sandfeld, Kristian 130, 137, 141, 142, 155
 Sapir, E. 111, 112
 Saramandu, N. 237

Saussure, Ferdinand de 92 - 94, 96, 97, 143,
 232
 Savin, Emilia 71
 Sbiera, I. G. 21, 47, 49, 50
 Schaff, Adam 94
 Scheffler, H. W. 112, 113
 Schlimpert, Gerhard 109
 Schmidt, W. 165
 Schuchardt, H. 23, 26, 202
 Schür, E. 165
 Schweiger, P. 111 - 113
 Scriban, A. 26, 27, 42, 182, 187, 201
 Sebillot, Paul 33, 37
 Ségu, J. 165
 Sellšev, A. M. 152
 Serra, G. 163
 Slevs, E. 130
 Simlonescu, Vasile 118
 Skok, Petar 24 - 26, 144, 147 - 150, 152,
 163

Slave, Elena 174
 Slavici, I. 47, 50, 201
 Sommerfelt, Alf 14, 161, 163 - 165, 167
 Sonderregger, Ștefan 108
 Sorbală, Vitale 179, 183
 Sperantia, E. 87
 Spotzer, L. 12
 Stan, I. T. 119, 213 - 217, 235 - 236
 Stancu, Z. 47, 49
 Statl, S. 144
 Statl, Vasile 188
 Steintal, H. 142
 Stoleescu, N. 105, 175
 Straka, G. 14, 163
 Stroe, Petre 155
 Suclu, Coriolan 46, 174 - 178, 211
 Suflețel, Rodica 118
 Superanskaja, A. V. 109

Ș

Șandru, D. 153
 Șăineanu, Lazăr 33, 38, 42, 107
 Șerba, L. V. 236
 Șchianu, Octavian 117
 Șerban, Felicia 29 - 31, 171 - 178
 Șerban, Valentina 201 - 203
 Șerban, Vasile 58, 71, 87
 Șladbel, I. 147, 148, 224
 Șimunović, Petar 115
 Šramek, Rudolf 109
 Ștefan, Ion 191
 Șuteu, V. 214

T

Tagliavini, Carlo 6, 12, 148, 150, 153
 Tamás, L. 20, 21
 Tanaka, Masako 112, 113
 Taplé, Victor-Lucien 193, 195 - 197, 199
 Tănăsescu, Anton 139
 Teodorescu, G. Dem. 47, 48
 Terracini, B. 165

Tesnière, L. 165
 Timofte, Elena 139
 Tisserant, Eugène 164
 Titunik, I. R. 143
 Todoran, Romulus 5 — 15, 134, 155,
 159 — 169, 236
 Todorov, Tzvetan 94
 Tõjõ, Misaõ 163
 Tolstol, Lev N. 115, 117
 Toma, Stela 105, 107
 Tomescu, Mircea 208
 Tormaseo, N. 199
 Tonnerre, M. de 195
 Treimer, K. 148
 Tudor, D. 33, 36

T

Țircovnicu, V. 20

U

Uenta Constantin 146
 Udrescu, D. 41, 43, 202
 Ullmann, Stephen 91, 95, 97, 165
 Ungureanu, V. M. 119
 Ursu, D. 39

V

Vacalopoulos, Apostolos E. 137
 Valda, P. 106
 Valaori, Iuliu 140, 148
 Valéry, P. 93
 V.[al]jee, F. 153, 154
 Varlaam, 88, 188
 Vasiliu, Emanuel 58, 62, 96, 98, 214, 215,
 [226 — 230]
 Vasiliu, L. 58
 Vasiluță, Livia [102 — 103]
 Vasmer, Max 155
 Vedinaș, Traian 230 — 232
 Velde, Rein von der 149
 Vendler, Z. 111, 113
 Vendryes, J. 94, 163, 165
 Venturi, Franco 195
 Verdeș, Ion [105 — 106]

Verhaar, J. W. M. 112, 113
 Vielu, A. 202
 Vidossl, G. 194
 Vintilă-Rădulescu, Ioana 224
 Vințeler, O. 117
 Vlad, Carmen 226 — 230
 Vlad, I. 87
 Vlad, Sabin 117 — 119
 Voloșinov, V. N. 143
 Volpe, Galvano della 92, 93
 Vorob'eva, I. A. 109
 Vossler, K. 143
 Vulcănescu, R. 33
 Vygotskiĭ, L. S. 111, 113

W

Wagner, M. L. 163, 165
 Walberg, M. Emmanuel 154
 Wald, Lucia 144
 Walter, H. 109, [108 — 111]
 Wartburg, W. von 11, 93, 163, 193
 Wędkiewicz, St. 146
 Weigand, G. 12, 23, 26, 73, 130, 142,
 145 — 147
 Weinreich, Uriel 108, 144
 Welagerber, L. 93
 Welek, René, 194, 199
 Werner, E. 107
 Willey, John 113
 Windekens, A, J. van 165, 168
 Wirth, Albrecht 149
 Wotjak, Gerhard 108
 Wundt, Wilhelm 142
 Wurm, St. A. [111 — 113]

Z

Zamfirescu, G. M. 47
 Zauner, A. 6
 Zavera, Dumitru 139
 Zdrengheu, Mircea 62, 71, 222, 236

Y

Yotsukura, Sayo 111, 113

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ

gogosh 202
gogoshë 202
kafka 40
Karte 17

mërkosh 156
posulle 156

BULGARĂ

Bake 46

Báko 46
Bákov 46
brěza 45
Brězova 45
Brjazova 45
Dárjo 46

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la cuvinte discutate pe larg, îndeosebi în articole speciale. Cuvintele și expresiile de la paginile 47—52, 63—71, 213—217, 219—222 n-au fost incluse în indice, iar cele de la paginile 73—81 au fost cuprinse selectiv.

Dáro 46
drěnú 45
Drina 45
Drino 45
drjan 45
gazja 26
gárbov 177
golan 177
gradište 175
Gubec 178
koruba 206
martorija 174
nagazja 26
*prěchodište 175
selište 175
strujka 188
točilo 173
vatah 147
veselie 174

CEHĀ

motati 202

ENGLEZĀ

after-hours 225
auto service 226
back-ground 225
backhand 226
ball 226
baroque 191
book-maker 225
bradford 29
bypass 226
catch 25
challenger 226
crossing-over 225
deadweight 225
deadwood 225
Derby 226
dirt-track 226
dreadnought 225
drive 226
fatr-play 226
feed-back 225
forechecking 226
forehand 226
hand 226
lock-out 225
match-ball 226
no man's land 225
out 226
output 226
outsider 226
Schuss 225
sea-line 225
setball 226
snack-bar 226
soffioni 225
spleen 225

FRANCEZĀ

acanth (o) 225
baroque 191
batoir 187
battre 187
belette 38
belle-dame 38
Belledonne 38
challenger 225
chasser 25
châtter 25
cocon 202
dame 36
demoiselle 36
donna 36
donne 36
fada 36
faye 36
fée 36
lire 18, 19
Montjote 34
-scaphe 225

GERMANĀ

Baedeker 29
Bakowa 46
barok 191
Jungfrau 37

GRECĀ

agonizome 25
akantha 225
γάβος 43
καρτης 17
μαρτοπία 174
skaphe 225

ITALIANA

balocco 195
barécchio 195
barocchio 195
barocco 191
belladonna 38
bellula 38
carta 17
cava 43
cavo 43
coccola 202
coccoli 202
francā 187
frangere 187
frantoio 187
galla 40
gaŭm 40
leggere 18
pianissimo 29
-scafo 225
Sposata 37

LATINĀ

Abruttus 9
accanthus 225
*accaptiare 74
aceratherium 29
*ad 17
adflare 23
adūno 74
afflare 23, 25
afflo 26
*albitia, albities 173
albor, -oris 172
-āmen 173
ammlnanciare 74
Ampelum 9
arsura 171
*attitiāre 74
audio 73
aurarius 174
-ax, -acis 178
baroco 192, 194, 195, 197
bāstiāre 74
basilica 153
basio 80
bāstium, -i 74
battuatorium 187
Bersobis 9
Bersovia 9
bts-rocca 193
blandio 76
blandus-a, -um 76
bonitas, -tatis 173
brumartius 176
bucino 17
*cadeo 73
cadere 73
calciamentum 172
calz, calcis 74
*canapineus 177
canticum 17
canto, 17, 18
capraricia 175
*caprineus 177
captio 25
castigo, -are 25
castus 25
cava 40, 43
cavum 40, 41, 43
charta 17, 18
chorda 17, 18
cino 74
citera 17
*clavatorium 173
*cleoca 43
*cloca 43
cochlea 40, 41, 43
coclea 41
coctorium 173
cogito 17
cognosco 17, 18
*communicatio, -onis 172
co(o)permentum 172

cooperto 78
cornetum 174
Cornus mas 45
crassus, -a, -um 74
**credentia* 172
credo 17, 18, 73
crepatura 171
cubitus 42
cuneo, -ās 74
cuneus, -i 74
**curllare* 74
**dejghituecare* 42
(de)uerum 17
Diana 35, 38
Dierna 9
disculclare 74
**disglubere* 42
**disglubicare* 42
doleat 73, 78
dolitt 78
dolor, -oris 172
domtna 36, 38
**dormo* 74
-enus 177
exculto 75
expaveo 79
**expendiolo* 74
**faco* 74
ferrarius 174
**ferratalia* 174
fervo 74
feta 38
fetatio, -onts 172
**filianus* 177
follis 7
formicarium 175
formosa 38
fraxinetum 174
fremitus 172
frigosus 176
fugax 178
galbineus 177
galla 39 - 44
gallina 174
gemitus 172
**glaculare* 74
glubere 42
granarium 175
grassus 74
**grevitas*, -talis 173
Grista 9
Grissia 9
gullioea 43
hibernaticus 176
-ianus 177
-imen 173
imputatio, -onts 172
-ina 174
incalcitāre 74
inclinatō, -onts 172
**incuneō* 74
-ineus 177
**ingrassio*, -āre 74, 80

intelligo 17
inuitio 17
**inuitiare* 74
ioco 17, 18
locus 17, 18
iuramentum 172
languor, -oris 172
legere 18, 19, 21
lego, -ere 18, 21
lex, -gis 18, 21
ligamentum 172
llgo 21
lucor, -oris 172
lunaticus 176
maneo, -ēre 73, 77
Maris 9
Marista 9
Maristus 9
Marisos 9
mens 17, 18
meridiēs, -ei 74
meridiō, -ās 74
mino, -āre 74, 77
minutalia 174
molarius 174, 175
mollia 74
**mollio*, -āre 74, 79
mollis, -e 74
morio 73, 78
mulierem 38
Mustela nivalis 37
naris 7
nasus 7
nigritia 173
nominare 19
nubilum 42
nucetum 174
numerare 19
**oblito* 17, 18
occa 193
**occtu* 193
ordio 76
ovinus 177
pantex 7
pareo 17
pario 78
pecorarius 175
pendeo, -ēre 74
percipio 17
pereo 79
pilosus 176
pinna 19
**pinsiāre* 74
pīnsō, -ere 74
piscarius 175
pīsō, -ere 74
**pissiāre* 74, 80
**ponio* 73
porcarius 175
potentia 172
prandeō 76
**prandesco* 76

quadragesima 6
**quaerjo* 79
quereo 79
radicina 174
rogatio, -onts 172
salio, -ire 73, 78
sanitas, -tatis 173
sare 78
scio 17
scribo, -ere 17, 18
sibilo 17
sonitus 172
sono 17, 18
sorbo 74
subglutllare 74
subtliāre 74
subtilis, -e 74
**taco* 74
talea, -ae 74
tālīō, -āre 74, 75
tantus 6
teneo 73
Tierna 9
titlo, -ōnis 74
tondēo, -ēre 76
**torco* 74
**torquo* 74
**tussesco* 76
tussio, -is 76
Tzierna 9
vendo 74
venio 73
verrūca 192, 193
versus 17, 18
vestimentum 172
vicinitas, -ātis 173
video 73
vittum, -i 74
voleo 78
**volvor* 172
Zernes 9

MAGHIARĀ

Bachovár 46
Bakovár 46
Bakovár 46
Bors 211
Borsza 211
Darubár 46
motollál 202
-vár 46

POLONEZĀ

Borsz 211

PORTUGHEZĀ

barro 192
barroca 192, 193
barrocal 192

barroco 191, 192, 195
lër 18

ROMÂNĂ

A

-*abil* 30
ablaftune 225
abnubila 225
Abrud 9
 -*ac-* 177, 178
acanto- 225
acăfa 74, 77, 81
actin 225
 (a)*copâr* 78
 (a)*coperemint* 172
acftune 103
adevăr 17
adui 74
afla (a~) 23, 25
agăfa (a~) 77
agonisi (a~) 25
 -*aj-* 174
 -*ala* 176
albeață 173
alboare 172
alfavila 20
alici 147
aluniza (a~) 103
 -*am-* 174
amartiza (a~) 103
 -*ame* 173
amenința (a~) 74, 77
amtna (a~) 74, 75
Ampoi 9
 -*an* 177
anelavă 29
andolie 210
 -*aniș* 172
aniniș 174
 -*annie* 172
anomalie 106
 -*ant* 30
ante- 103
anti- 103
antidot 106
aparține (a~) 104
apropia (a~) 79
apucat 24
 -*ar* 30, 173 — 176
Arleș 10
armaș 175
Arsurile 171
artie 20
aseleniza (a~) 103
aspariș 79
asprime 106
aspru 106
 -*aș* 175, 177
așezămint 172
 -*aștină* 206
 -*at* 177

-*atec* 176
 -*atic* 176
afti 74
 -*aucă* 40
aurar 174
austru 106
aut 225
auz 73, 75, 80
 -*av* 177

Ă

-*ăciun-* 172
 -*ălău* 186
 -*ămint* 172
 **ăncălcu* 74
ăncalșe 74
ăncalșe 74
 **ăncălfu* 74
ăncălfu 74
ăncălfam 74
 **ăngl'êcu* 74
ăncălfu 74
 **ăngl'êtu* 74
 -*ăreș* 175
 -*ărie* 174
 -*ăriș* 174, 175
 -*ătat-* 173
 -*ătoar* 173
 -*ătoare* 186
 -*ător-* 173, 178, 186, 187
 -*ătur* 171

B

Baba Coaja;
 ~ *Cloanța*;
 ~ *Dochia*;
 ~ *Hlreca*;
 ~ *Mija* 37
babă 38
Babele 37
Baca 46
Bach 46
backhand 225
Băcova 46
Bacu 46
Bacul 46
Bahlui 119
bahlueni 119
baipas 225
Balan 177
Baiș 211
Baiș 212
Barbos 176
baroc 191 — 200
bale (a~) 186, 187, 189
bădîn 118
Bădeșcul 175
bătaș 175
bălan 177
bălțari 119
bărbat 177

bărbos 176
bătător 187, 189
Belareca 45
Belerjeca 45
belșug 106
berneveci 100
beștre 6
binele (~ *de obște*) 106
birău 6
Bireșului (*Ogașu* ~) 118
bișug 106
bitușă 100
Bitzava 9
Bitca Doamnei 36
blidar 175
blind 106
boboloș 202
bobi(le) (*tulpanu cu* ~) 181
bocel 172
bodologi 202
boiamă 174
bold 106
boldoașă 202
bot 103
boteza 105
botologi 202
Bora 45, 212
Bore 212
Borea 45, 212
Borna 45
Bors 211
borș 211
Borș 211, 212
Borșa 211, 212
Borșani 211
Borșoaita 211
Borșu 211
Borșul 211
bosumflat 27
Boz 45
Boza 45
Bozea 45
Bradet 174
brădet 174
Breazova 45
brîncă 8
brtu 100
brodi 27
brumar 176
Brumar 176
buche 20
bucium 17
bucurle 172
buletin 103
bunătațe 173
bunătașile (~ *obiceinice*) 106
bundă 100
burdic 100
burnuz 100
Burs 211
Bursa 211
burtă 168
buștar 100

buzat 177
Buzaji 177

C.

cabala 106
cal (~putere) 30
camădă 106
candilă 106
cap 103
carămb 155
carbunar 175
carle 17, 103
castnă 100
cataractă 106
catrință 100
cauc 41
caz 73
cazanie 20
căcare 43
căcărea 43
căcărează 43
căldare 34
călimară 20
căltșune 147
cămașă 100
cănuș 181, 183
căpaucă 40
căpăta 105
căpău 40
căpramă 174
căprăreață 175
Căprăreț 175
căprînă 177
căput 100
cărbunari 119
cărcimar 175
cărcimari 175
cărpînă 177
cărpiniș 174
cășărie 174
cășăra 151
-ce 41
ceacanaud 41
ceacanaucă 40
ceacandă 41
cașie (să ~) 79
ceaslov 20
cei 79
cele (să ~) 79
cenușar 175
cer 79
Cerbăreți 175
cerbărie 175
Cerna 9
cerneală 20
Celatele Fetei 36, 37
~ *Fetei* 36
~ *Muierii* 37
~ *Zinelor* 35
ceț 79
cheie 34
Chelle Babit 37

cheotoare 173
chiceră 34
Chiceră 15
chinez 6
chișină 20
cil 74, 75
cile (să ~) 74
cin 75
cină 106
Cioaca Fetei 37
cioacă 15, 181
cioarect 100
cloc 103, 181
clocan 180, 182, 183
ciocalău 181, 182
ciocălu 179, 181
ciocle 179
ciompleu 181, 183
cileră 17
citi (a ~) 19, 20
ciuboșică 30
ciucălu 181, 182
Ciucă 15
ciupag 100
cizmă 100
clmpean 176
clnepa 185 — 189
clnepiște 175
clnepiu 177
clni 17
clntec 17
clntigătura 172
clștga 25
cleoca 40, 41
clucear 175
clonț 103
clopotniță 175
Coasta Găucilor 39
coc 202
cocă 201
cocean 180, 183
cocoșă 201
cocoli 201, 203
cocoloșă 201
cocoloș 202
cocoloși 201
cof (pl. *cofurt*) 183
cojoc 100
colcotoșă 201
comitat 6
Comșa 212
condet 20
convorbire 103
Coșșă 212
corcodușă 201
corcoli 203
corconi 203
corespnda (a ~) 104
Corhale 44, 206, 209
corhană 206, 209
corhă 206, 209
Corn 45
Corna 45

Cornăjăl 45
Cornăjel 174
Cornăjel(vi) 45
Cornăfele 45
cornet 174
coroagă 205, 206
corobaie 205 — 206, 209
corobană 206, 209
corobaștină 206
Corobăni(le) 206
corobină 206, 207
Coroboia 205
Corogana 206
cortel 100
**corubană* 206
corubă 205, 206, 207, 209
Coruga Căntelii;
~ *Florichii*;
~ *Speretii* 205
**corugană* 206
corugă 205, 206
costișat 177
Costișatul 177
Coș 45
Coșa 45
Coșea 45
Coșna 45
coștoloc 202
cot 42
cotălu 183
cotolan 182, 183
cotolean 182
cotoloi 182, 183
cotroapă 207, 208
cotropină 207, 208
covaie 207
Covata Oalit 207
covață 207
covășea 207
covrag 183
Crăligătura 172
crăpătură 171
crătînșe 100
credință 172
Crepățureni 171
crez 73
criedă 20
Crinta-Babti 207
crintă 207
crist 118
Criș 9
croitor 173
cronică 103
cronograf 103
crug 20
cruiă 74
**cuât* 42
cuculeaucă 41
cuculeu 41
cuculte 41
cucuruz 179 — 181

cuget 17
 cum 59 — 62
 cum de 59 — 62
 cumenecăciune 172
 cuplor 173
 curăfa 77
 Curmătură 15
 curlean 176
 Curteni 176
 curugă 205
 cușmă 100
 cuvînt (~ prost) 106

D

danie 172
 Darea 46
 Darova 46
 Daru (l) 46
 dascăl 20
 dăinuț 105
 dărăboasă 186
 Dărăscu 46
 Dărăști 46
 Dărescu 46
 de- 30
 defalca (a ~) 105
 dejgheoca (a ~) 42
 Dealu Babii 37
 ~ Găucilor 39
 ~ Zinelor 36
 dejgheuca (a ~) 42
 a dejgheuca 41
 dejghioca (a ~) 42, 44
 deliberant 103
 deliberare 103
 deliberativ 103
 deliberație 103
 depresiune 205 — 210
 derbi 226
 des- 30
 descuț 78, 81
 descuț 78
 Deva 37
 dezcauca (a ~) 40
 dezgauc 42
 dezgăoca (a ~) 40
 dezgăuca (a ~) 39 — 41
 dezhghioca (a ~) 41 — 43
 diac 20
 dibui 105
 diymar 175
 dimiț 100
 Direptate 173
 doaiie (să ~) 73
 Doamna 36
 doamna (~ mare) 36
 doamnă 36, 38
 Dochia 37
 doldoașă 201, 202
 domnesc 177
 Domnești 177
 dor (~ dulce) 106

draiv 226
 dramatic 103
 Drană 46
 Dranca 46
 drăcui 105
 dreptate 173
 Drina 46
 Drinca 46
 Drincea 46
 Drinova 45
 Drinovan 45
 Drinu 46
 dropia 103
 drugă 182
 ducatar 175
 duță 181
 dudulean 181, 183
 duduleu 181
 dulamă 100
 dulceață 173
 Dumnedzău 106
 duroare 172
 dutina 208
 Dutina Năvrăpoti 208
 dzuă 106

E

-ea 43
 -eal- 172
 -ean 176
 -eaf- 173
 -e(a)ță 173
 -ează 43
 elev 20
 -emint 172
 enclavă 29
 -ente 172
 -enii 172
 -esc 177
 -eș 177
 -ești 119, 177
 -et 172, 174
 -ef 177, 178

F

facultate 20
 fata (~ pădurii) 37
 fată 36, 38
 fazanul 103
 fărta 6
 fătăciune 172
 Fătăciune 172
 fel'amă 174
 fetele cîmpului;
 ~ codrului;
 ~ vîntoaselor 37
 fierar 174
 fierătaie 174
 fiin 177
 filadă 20
 filă 20

fișpan 6
 Flintina Zinelor 36
 flăgel 225
 Florii 156
 Flurii 156
 foaie 43
 ~ dotală 103
 fofolog 203
 folază 43
 foștomoc 203
 fotbal 226
 Frasinet 174
 Frate 46
 Frate 46
 Fratoștița 46
 frămînta 6
 frăsinet 174
 Frătăuș 46
 freamăt 172
 friguros 176
 frîngătoare 187, 189
 frîngător 187
 frînge (a ~) 187, 189
 Frumoasa 38
 Frumoasele 38
 frumușelele 38
 Frumușica 38
 Frumușița 38
 fugat, -ă 153
 fundoatică 44
 Fundu Ploștinti 44
 furnicamă 174
 furnicar 175

G

galbiu 177
 Galda 117
 *gauă 40 — 42, 43
 gauc 41
 gaucă 39 — 41
 Gaura Feții 36
 ~ Mîndrii 38
 *gavă 41
 gazetă 103
 găină 174
 găinamă 174
 gălbui 177
 gălămoz 203
 găluță 40
 gâsi 23 — 27
 găoacă 40, 41 — 43
 găoace 41 — 43, 44
 găoază 43
 *găoc 41, 43
 găoci 41, 42
 *gău 40, 42, 43
 găuică 42
 Găuca 39
 Găuca Pătrușenilor 39
 găucă 39 — 41
 găuică 42
 găuică 43

*găzeară 43
 găunos 176
 Găunosă 176
 Găuraștină 206
 găzes 26
 găzi (a ~) 26
 geamăt 172
 ghemoloc 203
 gheoacă 41 — 43
 gheoace 41 — 43
 gheoc 41 — 43
 ghioacă 40, 41 — 43
 ghioace 41 — 43
 ghioc 41 — 43
 ghiocă 41
 ghioci 41
 ghizdav 177
 Giosani 176
 giosean 176
 giurac 100
 gîrbav 177
 Gîrbov 177
 glagol 20
 glavă 20
 glod 182
 glugă 100
 gog- 202
 gogoasă 151, 201, 202
 gogoli 203
 gogoloș 201
 gogonat 201
 gogoneș 201
 golan 177
 goleș 177
 Golieș 177
 gomoloș 203
 goni (a ~) 25
 Gorgan 15
 Gorgănele 36
 gôrâic 118
 gorobină 206 — 207
 goron 207
 Gradîștă 175
 gras 80
 grădiște 175
 grămătic 20
 greutate 173
 grînar 175
 groapă 15, 205 — 210
 groaznic 177
 gropană 206, 209
 gropină 203, 208
 groloapă 208
 grotopină 208
 grui 34
 Gruî 15
 Gruu Feteilor 37
 grum 43
 grumur 43
 gură 103
 gureș 177
 Gureș 177

H

halău 40
 halăducă 40
 handbal 226
 hămoacă 208
 hămocî 208
 hebereaună 41
 hebereu 41
 himoacă 208
 Hîrcioi (Jgheabu lui ~) 44
 hirtie 20
 hoabă 206, 208, 209
 Hoabe 208; In ~, Poiana
 ~lor; Hula ~lor;
 Părău ~lor 208
 Hoanca 209
 hoancă 209
 hoapă 210
 hoapînă 210
 hobacă 209
 hobaie 206, 208 — 209
 hobană 209
 Hodoabaștină 206
 hodologi 202
 hojmalauă 41
 hojmalaucă 41
 hojmalău 41
 homoacă 208
 homoci 208
 hotarnic 175
 hotroapă 208
 hrîsov 20
 hronic 103
 huidui 105
 Hula (~ Hoabelor) 208
 hulub 105
 huluj 183

I

iapă 5
 iarbă 105
 ialece 197
 îbărlănt 118
 -îbil 30
 -ic 30
 -iciun- 172
 -ie 30, 174
 iepuramă 174
 iernatic 176
 ierunca 103
 -îf- 172, 174, 175
 -il- 173, 176
 -îlă 173, 176
 ilic 100
 -im 173, 174
 Imaș 118
 -ime 173
 -imînt 172
 -in 174, 177
 -incă 188
 instrui (a ~) 20

-înț- 172
 -ism 30
 ispit 20
 ispravnic 6
 -ist 30
 -iș 174
 -îșt- 175
 -îtoar- 173
 -îtor 30, 173
 -îtur 171
 -îtură 30
 -îfă 19
 -iu 177
 iubeș 178
 -iza 30
 izvod (~ul nororului)
 20, 106

I

îmbăla 106
 îmbălnzesc 76
 îmbușnă 147
 îmbumbăca 106
 împărat 26
 împopoșnă 146
 împopoșonă 146
 împuțaciune 172
 încăji (a ~) 106
 înlătime 173
 încalt 74, 77
 (încăldămînt 172
 închinăciune 172
 încuia 74, 78
 incură 78, 81
 incuș 78, 79
 îndrăzneș 178
 înfarmă 147
 înfieră 147
 (în)fierbăză 147
 înflocos, -oasă 150
 înfundat 100
 îngenunchea (a ~)
 105
 îngheța (a ~) 74
 înghiți (a ~) 77
 înghiș 75
 înghișă 75
 îngrășa (a ~) 74, 80, 81
 îngreuna (a ~) 105
 îngurui (a ~) 150
 înmîli 74
 înmoi 74, 78
 înlîna (a ~) 105
 înlîmpla (a se ~) 104
 întunec 26
 întelege (a ~) 17
 învăța (a ~) 17, 74
 învîrți (a ~) 105

J

jd'ăucă 44
 jgheab (ă) 44

Jgheabu lui Ilircioi 44
jgheaucă 43, 44
jgheoatică 44
jgheoatice 44
jgheoitice 44
jgheoitici 44
Jigoru 38
joc 17
jolnică 100
jude 6
judeș 6
jurământ 172
jurnal 103
jurnalistică 103

K

Karbonat 175
Karpenys 174

L

La Pietricea 35, 38
lăptari 119
Leányvár 37
lectură 20
leșăi (a se ~) 105
legământ 172
legăna (a ~) 105
lege 18
leşă 80
letopiseș 20
lipsi (a ~) 27
lingoare 172
-lo 176
lovi (a ~) 25
luat 24
luoare 172
lunatic 176
lungime 173

M

macrocosm 225
magistratură 225
mantle 100
Martsinen 176
măgură 10, 34
mălai 181, 182
mămăligă 179
mărat 154
mărcos 156
mărginean 176
Mărgineni 176
mărturie 174
măruntăie 174
măștiță 20
mecaniza (a ~) 225
mecibol 226
medita (a ~) 20
melifa (a ~) 105, 185
melifă 185—187
melifoate 186

melifoi 186, 187
melifoiuri 186
melifuică 188
merez 74
Meterezele Vechi 36
metodologie 225
miez 6
mijloșii 177
minte 17
minși (a ~) 75
miriște 119
mirtz 74
mișaucă 41
mișea(uă) 41
mișelame 174
mti 73—75, 77
mln 75, 77
mlna(a ~) 77
mlnă 8
Mindra (lac, vale, trecătoare) 38
mindrele 38
mine 8
mlnea(a ~) 77
mlnș 8
mlntui (a ~) 105
mlnu(le) 8
mlnuri 8
mlrli 150
mlădia 105
mădău (~ părăst) 6
mănez (~ de părăsimi) 6
moi(u) 74, 78, 79
moléte 118
molfăi 105
molitvenic 20
morar 174
morș 78
morșu 73, 78
moșloacă 202
mot- 202
moloască 202
motolog 203
moloșană 202
moloșcă 202
moloșind 202
molotol(i) 202
motramă 202
motroască 202
moșăi 105
moșoască 202
moșu 78, 79
muia (a ~) 79
muieră 37, 38
Muterișu 37
Mutereasca;
 ~ de Jos;
 ~ de Sus 37
mulțime 174
muncel 34
Muncel 15
muntean 176
murea 100

Mureș 9
muri (a ~) 78, 79
mușat, -ă 38
Mușata Locului;
 ~ *Mușafilor* 38
mușeșel 38
mutalău 41
mutalăucă 41
mutălaucă 41
mutălaucă 41

N

-n 75
naiada 225
Narilă 176
nas 168
nădragi 100
negreașă 173
nenumărat 19
nevăstuică 37
ngărășă 80
*ngărăș*80*
Ngărășă (să ~) 80
-ngărășe (și ~) 80
-nic 175, 177
nimfomanie 225
nișă 225
-niș- 175
noimă 106
nor 42, 106
noveale 20
novlnă 20
măr 42, 106
nucet 174
Nucet 174
număr 19
număra (a ~) 19
numărătoare 19
numărător 19
numărătură 19

O

-oacă 42
-oace 41
-oar- 172
Oarda 117
oardă (să ~) 76
-oașă 202
Obârșie 44
oblit 105
-oc 42, 43
-oci 41
ocolitoare 100
oculistic 225
ocupa (a ~) 225
ocurență 225
odiozitate 225
ofensivă 225
Ogașu Bireșului 118
oglinză 7
-oi 186

ol (vb) 78
 oiamă 174
 omorât 154
 op 103
 operat 103
 opintea 172
 Opintea 172
 ord 76, 77
 ordior 76
 orz 75, 76
 os 7, 168, 176, 178
 ostenitor 103
 -oș 202
 ofâr 147
 -ov- 45

P

pacient 225
 pacoste 106
 Padure 177
 pata 225
 palat 106
 palpa (a ~) 225
 pand 19
 pantalon 100
 papuci 100
 par (vb) 17, 78
 par 78
 pari 78
 pasărea-muscă 103
 pastri 106
 păclie 100
 păcurar 175
 pădure 177
 pălărie 100
 pălărie 174
 pănușe 182
 păpușă 179, 181
 păpușoi 180 - 183
 părat 26
 părdăinos 176
 Părdăinos 176
 părăsi 27
 părăsimă (măez de ~) 6
 păresimă 6
 părăsi (mădău ~) 6
 păros 176
 păstură 100
 păzitor 173
 pecete 20
 pedagog 20
 pedepsi 20
 pedestrame 174
 peniță 19
 peniș 19
 perla (a ~) 79
 pescar 175
 pesti 105
 Peștera Muierii 37
 ~ Zănelor 36
 Piatra Fetei 36
 piatră 38

picior 34
 pîei 79
 pieie 79
 piesă 103
 pleu 79
 Pietrele Doamnei 36
 ~ Muierilor 37
 pietricea 38
 pisanie 20
 pisc 34
 piș 74, 80
 pirtu 34
 pîrfaică 100
 Plai(u) 10, 15
 planetă 106
 plăcea (a-i ~) 104
 Pleș 44
 plisc 103
 ploscar 175
 pomeselnic 100
 popușoi 182
 porcar 175
 Porcar 175
 portar 175
 porumb 179 - 183
 porumbel 181
 post- 103
 pravilă 20
 predoslovie 20
 prefect 6
 prepeliță 103
 pricep 17
 prici 100
 prihodite 175
 primar 6
 Prisoapa Frumuseții 38
 prinzesc 76
 prost (cuvînt ~) 106
 propis 20
 prostate 174
 Prut 119
 prutași 119
 put 73
 Purcar 175
 pururea 149
 puterile (~ firii) 106
 putină 172

R

raboș 20
 radio 103
 radical 225
 rafie 225
 rafina (a ~) 225
 răchitiș 174
 Răchitiș 174
 răcoare 172
 rădăcină 174
 rămîț 80
 rămtu 77, 79

rămuș 77
 răspas 147
 rășchior 172
 regie 103
 regizorat 103
 repertoriu 103
 rezolva 225
 rictină 225
 risca 225
 rîmlean 176
 rtu 34
 Rtu 10
 riz 75
 rochie 100
 rugăciune 172
 Ruginoz 176
 ruginos 176
 Ruginoz 176
 rumân 147
 Runc 15
 Runculișor 44
 rupătoare 186
 rupe (a ~) 186,
 187, 189
 Ruptura 172
 ruptură 171

S

saț(u) 73, 78 - 80
 samă 20
 sau 78, 79
 săi 78
 sâmbărit 105
 sănătate 173
 sâr 78
 sări 78
 sări (a ~) 78, 79
 -scaf 225
 scenic 103
 schiocă 41
 scoabă 210
 Scoaca Cuciumegii;
 ~ Fîlăniș;
 ~ Izvorului;
 ~ Largă 209
 scoacă 209, 210
 scobină 210
 scoc 209
 Scochina; Piscu cu ~;
 Su ~ d 209
 scochină 209 - 210
 scochint 210
 Scocu;
 ~ cu Cheia;
 ~ Floroșilor;
 ~ Urzicariului;
 ~ Voichesii 209
 Scoculeșu 210
 Scocurile 209
 scobîină 210
 scocă 41, 44
 scorbura 206

scorifă 20
scorobaie 205 — 206
soaf 75
scrie (a ~) 17, 18, 19, 79
seliște 175
sensibilitate 225
setbol 226
sftirlă 43
sftirlează 43
sghiocă 41
simili- 103
simf (vb) 75, 80
simfă 75
slică 20
slovă 20
soage 6
socoti 20
sorb 74
sosi 27
spaj (u) 79
spar 79
spart 79
sparie 79
spartij 79
spartu 79
spartij 79
spată 43
spafta 30
spaftu 30
spau 79
spăriafti 79
spăriem 79
spării 79
spăriju 79
spăruj 79
spej 79
sper 79
sperta (a ~) 79
spertij 79
sperti 79
spetează 43
spinet 174
Spinet 174
splnzur 74
splin 226
spudeu 20
spuș 77
spuș 77, 79
staroste 6
stau 79
stăru 105
stea 40
stelufă 40
stingaci 177
Stingaciu 177
strădnic 103
Strămbătafi 173
stricătune 172
strimbătate 173
Strimtura 173
strujan 179
struji (a ~) 188, 189
strujineă 188

strujitoare 188
strung-revolver 30
student 20
stupină 174
subfiez 78
subfij 74, 78
sugar 173
sughița (a ~) 71, 77
suglițu 74
suglițu 74
suman 100
sun 17
sunet 172
sunjer 20

§

șal 100
șalanger 225
Șanfurile 36
șauă 40
șaucă 40
șez 34
șindilă 173
șpan 6
șomoioș 203
șomolțoc 203
știu 17
știulete 179 — 183
știuleu 182
știulete 182
ștuleu 182
șubă 100
șuier 17
șușorcă 182
Șutilă 176

T

tac 74
taj 74, 78
taș 78
tăgădui 106
tăhui 233
tăhuie 233
tăietură 172
tăios 178
Tăitură 172
tămădui 105
tămăduire 106
tărăboiu 147
Tău Zinelor 36
Tăurele 44
teatral 103
teatru 103
teasc 20
tșau 78
tei 106
telefon 103
tefoto 103
telegraf 103
televizor 103
telex 103

tenchi 182
tipar 20, 105
tipic 20
tlle(ui) 20
Tlba Zinei 35
tlnd 6
tlngui (a se ~) 105
tlnt 6
tlrg 6, 168
toc 20
toci 105
tocilă 173
locmeală 172
toltoasă 201, 202
Tomnatec 15
tomoasă 201, 202
tomoască 201, 202
topsica 105
torc 74
totoli 202, 203
totoloș 202, 203
tralnec 177
trăgaci 178
trezi (a se ~) 104
trimeaf 75
trimef 75
trimiș 80
tufari 119
tuse 119
tulău 181
tulean 181
tuleu 181, 182
tulpan(u) 181, 183
tunde (a ~) 75, 76
tunerec 26
tung 76
tunz 75, 76
Turda 117

T

tti 73, 77
tine (a ~) 77
ttrecu 20
ttu 77, 79, 80

U

ucenic 20
ucide (a ~) 76
uctg 75
uctz 76
uidăz 6
uila (a se ~) 17, 104
ulișpan 6
ung 76
ungurean 176
Ungurênul 176
universitate 20
uns 76
-ur- 171, 173
uremoas 197
urlător 178

Urlătorile 178
urzi(a ~) 75, 76
uşar 175
uşulete 182
uvraj 103

V

Vad 15
vale 34, 210
Valea Calului 41
~ de Muieri 37
~ Fetei 36
~ Frumoasei 38
Vandolea Piruștit 210
vandel(i)e 210
varmed'e 6
vază(vb) 75
văgăună 205 - 210
vălitoare 100
Văratec 176
Văratec(ul) 15, 176
vătăma 105
văz 73, 75, 80
vecinătate 173
vedea(a~) 73, 75, 80
verdeafă 173
veselie 174
veșmint 172
vez 80
viers 17, 18
viespar 175
vii(vb) 73
vin(vb.) 77
vintre 7
viu(vb) 79
vilvoare 172
vliz 75
vliză 75
vltoapă 208
voj(vb.) 78
voinicame 174
volei-bal 226
vornic 6
vrăjmaș 177
vrednic 177
vrlistat 177
Vrlistat 177

Z

Zadie 100
-ză 43
zănoagă 34
zavelcă 100
zăvircă 210
zăvircușă 210
zbici(vb) 189
zbiciul(prez. ind.) 189
a zbiciula 189
zbiciulău 189
zbiciulez 189
zbiciulă 189

zbiciulitoare 189
zbiciura 189
zbișula 189
zdrăvălău 188
zdrăvăli(a~) 188
zdrobalău(-auă) 188
zdrobi(a~) 188, 189
zdrobitor 181, 188
zeghe 100
Zeleshe 175
zgaucă 39 - 41, 44
Zgaucă 39
Zgău 44
zgăucă 39 - 41, 44
Zgăucă 39
zghioacă 41
zîep 181, 183
Zimbru 15
ziuă 106
zină 35, 38
Zleamăn 34
znămân 118
Zorilă 176

DIALECTUL AROMÂN

acupirlindu 172
adară 154
albăfă 173
aleadzire 21
alég 21
alginame 174
alintșescu 147
-am- 173
amărame 173
ancușare 146
ar(ă)çqare 172
arâspease 147
arâșcl'itor 173
arâșk'itor 173
arnatic 176
aușame 174
baș 80
bărbaț 177
bărbătame 174
bărbos 176
bqaftit 172
brumar 176
bucuril'e 172
bunăitate 173
bundă 100
carle 17
căpârleafă 175
cătândoraș 147
cștîgedză 25
cripătură 171
cuptor 173
discălnedzu 146
dizgól'u 42
driptate 173
dulfeame 173
dulfeafă 173
dumnescu 177
fiçurame 174
frăpsinet 174
fusat 156
gispar 175
goal'e 42
grtnar 175
hil'in 177
hima 150
hirar 174
Imbușnă 147
Inel'indăune 172
langoare 172
ligamintu 172
lundime 173
luț 146
malacăș 151
mărișescu 146
mărlirie 174
mărturie 174
metură 151
minușal'e 174
mire 149
mpih'ur 146
murar 174
mușat 38
nălfime 173
năvașă 156
ngurpil'edză 147
nire 147
nival'(u) 156
nturinare 147
nșesă 146
oasă 151
pană 151
pălărija 151
pănători 151
părtică 150
pieurar 175
piros 176
piscar 175
plătare 147
prîndu 76
prîndzu 76
purcar 175
purintu, -ă 154
reçare 172
rugăçune 172
sănătate 173
scărç'escu 146
strimtură 173
strimbătate 173
sugar 173
tăl'tură 172
tăl'os 178
tulă 147
uin 77
văsălte 174
veștimintu 172
zgurnescu 146

DIALECTUL IS- TROROMÂN

bărbăt 177
cuptoru (u) 173
furnigâr 175
pecurâr 175
seliște 175
vesel'ê 174

DIALECTUL MEGLENO- ROMÂN

albgașă 173
âncălțămîni 172
âncălțuși 172
bărbat 177
bărbos 176
brădet 174
bucuril'ă 172
bunătați 173
cupirimentu 172
curnet 174
curunil'ă 172
custu 154
dărtoari 146
driptati 173
dulșagă 173
dumnesc 177
Dumnidzale (Voc.) 155
furnigar 175
găzes 26
găzi 26
țerar 174
țernatic 176
lezirt 21
lundîmi 173
mărat 154
mil'înă 177
murar 174
nigrăgă 173
picurar 175
piros 176
purcar 175

rășcl'ilor 173
ruptură 171
sănătăli 173
stecărină 177
stricăcuni 172
sugar 173
tăl'atură 172
vâncu 154
virdeagă 173
viștînt 172
zîntunița 151

RUSĂ

strujka 188

SÎRBOCROATĂ

Baketa 46
balega 147
brod 26
broditi 26
brodja 26
Daraje 46
Darajić 46
dren 45
drênă 45
drijen 45
Drina 45
Drinić 45
gaz 26
gaziti 26
gustiș 174
kaștigati 25
koruba 206
leto 45
molati 202
nagaziti 26
ocoliș 174
strujnica 188

SLAVĂ

baba 38
Bêlarêka 45
Boris 211

broditi 27
ААННН 172
*dernă 45, 46
dêva 37
drênu 45, 46
-enka 188
*Fratova 46
*Fratovo 46
*Fratovă 46
gastiti 23, 25, 26
gaziti 27
-ik 177
-in 177
-Intk 177
-iskica 46
-janka 188
jonka 188
кючаръ 175
lêto 45
loviti 25
rimljane 176
strugati 188
strujo 188

SPANIOLĂ

barro 193
barroco 191, 192, 195
barrueco 192, 193, 195
berrocal 192, 193
berroco 192
berrueco 192, 193, 195
borruco 192
castizo 25
hallar 23
leer 18

TRACĂ

-isk 177

UCRAINEANĂ

dranka 46
momouka 202
strujeniko 188

Revista publică studii și cercetări din domeniul lingvisticii (în special din acela al lingvisticii românești), precum și recenzii la lucrări din același domeniu.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceluiași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase gratuit. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Consiliului de conducere al revistei: 3400 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

71021, București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

- PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 244 la 537, 118 lei; vol. III, 1973, XXV p. + hărți de la 538 la 870, 132 lei.
- ION GHETIE, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, 1974, 210 p., 9 lei.
- GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, 1974, 9 lei.
- ION GHETIE, *Baza dialectală a românei literare*, 1975, 696 p., 48 lei.
- * * *Fonetică și dialectologie*, vol. IX, 1975, 256 p., 16,50 lei.
- ANCA GIURESCU, *Les mots composés dans les langues romanes*, Coeditare cu firma „Mouton”, 1975, 172 p., 9,75 lei.
- AL. GRAUR, *Alte etimologii românești*, 1975, 107 p., 4,25 lei.
- Sub redacția acad. IORGU IORDAN, *Istoria științelor în România. Lingvistica*, 1975, 176 p., 7,50 lei.
- FLORA ȘUTEU, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, 1976, 244 p., 11 lei.
- Sub redacția acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEA-NU, *Probleme de lingvistică generală*, vol. VII, 1977, 126 p., 7,50 lei.
- Sub redacția AL. GRAUR și MIOARA AVRAM, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II, *Prefixele*, 1978, 385 p., 25 lei.
- H. MIHĂESCU, *La langue latine dans le sud-est de L'Europe*, coeditare cu Société d'Édition «Les belles lettres» — Franța, 1978, 401 p., 32 lei.
- Sub redacția IORGU IORDAN, AL. GRAUR, ION COTEA-NU, *Dicționarul limbii române*, tom. XI, partea I, Litera Ș, 1978, 272 p., 40 lei.
- FL. MARCU și C. MANECA, *Dicționar de neologisme*, ed. a III-a, 1978, 1 168 p., 116 lei.
- ZAMFIRA MIHAIL, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, 1978, 255 p. + 16 pl. + 1 hartă, 20 lei.
- * * *Documente și însemnări din secolul al XVI-lea*, 1979, 500 p., 41 lei.

CL, anul XXV, nr. 1, p. 1–122, Cluj-Napoca, 1980

I. P. I. e. 2032

41 026

Lei 25.—